

ใบรับรองวิทยานิพนธ์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนสังคมศาสตร์)

ปริญญา

พัฒนสังคมศาสตร์

สังคมศาสตร์

สาขา

คณะ

เรื่อง

ศักยภาพของชุมชนในการผลิตข้าวเกิดบุญ: กรณีศึกษา ตำบลเกษตรวิสัย
อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

The Community Potential of The Kert Bun Jasmine Rice Production:
A Case Study of KasetWisai Sub-district, KasetWisai District, Roi Et Province.

นามผู้วิจัย นางสาวอริกา มากมิ่ง

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

รองศาสตราจารย์สากล สถิตวิทยานันท์, วท.ด.

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(รองศาสตราจารย์ไฉไล สักดิวงษ์, น.บ.)

ประธานสาขาวิชา

(รองศาสตราจารย์สากล สถิตวิทยานันท์, วท.ด.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์รับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์กัญญา ชีระกุล, D.Agr.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่

เดือน

พ.ศ.

สิงห์สี จี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

ศักยภาพของชุมชนในการผลิตข้าวเกิดบุญ: กรณีศึกษาดำบลเกษตรวิสัย
อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

The Community Potential of The Kert Bun Jasmine Rice Production: A Case Study of Kaset
Wisai Sub-district, Kaset Wisai District, Roi Et Province

โดย

นางสาวอรรวิภา มากมี

เสนอ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนสังคมศาสตร์)

พ.ศ. 2557

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อรรวิภา มากมิ่ง 2557: ศักยภาพของชุมชนในการผลิตข้าวเกิดบุญ: กรณีศึกษาตำบล
เกษตรวิสัย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒน
สังคมศาสตร์) สาขาวิชาพัฒนสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ อาจารย์ที่ปรึกษา
วิทยานิพนธ์หลัก: รองศาสตราจารย์สากล สถิตวิทยานันท์, วท.ด. 110 หน้า

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพทางด้านกายภาพ
เศรษฐกิจและสังคม ในการผลิตข้าวเกิดบุญ ตำบลเกษตรวิสัย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด
กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักมีจำนวน 23 คน ประกอบด้วยผู้นำอาวุโสและผู้มีบทบาทในชุมชน จำนวน 7 คน
เจ้าหน้าที่สหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัยจำกัด จำนวน 6 คน และสมาชิกสหกรณ์การเกษตรเกษตร
วิสัย จำกัด จำนวน 10 คน มีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการเข้าไปอยู่ในชุมชน การสัมภาษณ์เชิงลึก
และใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัย ศักยภาพที่ส่งผลต่อการผลิตข้าวเกิดบุญ พบว่าทางด้านกายภาพ คือทรัพยากร
ที่เป็นดินเค็มปานกลางและมีน้ำเพียงพอที่ทำให้ความเค็มในดินลดลงซึ่งเหมาะสมต่อความต้องการ
ของข้าวเกิดบุญ และมีการจัดการดิน น้ำและพืชอย่างถูกต้องตามหลักการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี
(Good Agricultural Practice: GAP) ศักยภาพทางด้านเศรษฐกิจของเกษตรกรส่วนใหญ่จะมีการระ
หนี้สิน ส่วนศักยภาพทางสังคมมีการรวมกลุ่มเพื่อการผลิตและการจัดการอย่างยั่งยืน รวมทั้งมี
สหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด เป็นองค์กรที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการปลูก
ข้าวเกิดบุญ

ลายมือชื่อนิติ

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

Onwipa Makming 2014: The Community Potential of The Kert Bun Jasmine Rice Production: A Case Study of Kaset Wisai Sub-district, Kaset Wisai District, Roi Et Province. Master of Arts (Development Social Sciences), Major Field: Development Social Sciences, Faculty of Social Sciences. Thesis Advisor: Associate Professor Sakol Satitwityanan, Ph.D. 110 pages.

This research is qualitative research aims to study the physical and social-economic potential of the Kert Bun Jasmine rice production at Kaset Wisai Sub-district, Kaset Wisai District, Roi Et Province. The sampling group of this study was 23 key informants consisting of 7 people are seniors and roles in the community, 6 people are Kaset Wisai cooperative officers and 10 people are agricultural cooperative Kaset Wisai members. The data collected by stayed at community and In-depth interview method and descriptive analysis.

The research revealed that, the potentiality to affect the production of rice has the physical potential, that is a moderately saline soil and water resources, is sufficient to the salinity of the soil which is ideal for the needs of the Kert Bun Jasmine rice and follow as Good Agriculture Practice (GAP). The economic potential of farmer most of them were debt. The social potential were group for sustainable of production and management and the Kaset Wisai agricultural cooperative is an organization that have an important role in supported the Kert Bun Jasmine rice production.

Student's signature

Thesis Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยความรู้และการอนุเคราะห์ของผู้มีพระคุณ
หลายท่าน ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สากร สถิตวิทยานันท์ อาจารย์ที่ปรึกษา
วิทยานิพนธ์หลัก ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาให้ข้อคิดและคำแนะนำ ชี้แนะแนวทางและเวลาตรวจ
แก้ไขข้อบกพร่องด้วยความเมตตาตลอดมา และ รศ. ไฉไล ศักดิ์วรพงศ์ อาจารย์ที่ปรึกษา
วิทยานิพนธ์ร่วม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิมลฤดี พงษ์ศิริบุญ ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก และ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราโมทย์ ประจนปัจจนึก ประธานกรรมการคุมสอบในครั้งนี้ ที่ได้กรุณาให้
คำแนะนำให้ความรู้ ข้อคิดเห็น ด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างดี ผู้วิจัยขอขอบพระคุณมา
 ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณ รศ.จุฑาทิพย์ ภัทราวาท และพี่ๆ สถาบันวิชาการด้านสหกรณ์
ที่คอยช่วยเหลือ คิเตียนและให้คำแนะนำ จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ ขอขอบคุณ
เจ้าหน้าที่สหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัดและสมาชิกทุกท่าน คุณยายรุจิ ศรีนันท์ ที่กรุณาให้
ข้อมูล พี่ๆ เพื่อนๆ นิสิตปริญญาโท สาขาพัฒนสังคมศาสตร์ ภาคปกติ รุ่น 8 ทุกๆ ท่าน ที่คอย
ช่วยเหลือ ให้กำลังใจ ให้คำแนะนำมาโดยตลอด ขอขอบคุณ คุณสุกิตต์ สวนอินทร์ ที่คอยช่วยเหลือ
ทุกๆ อย่างจนทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้ลุล่วง

หากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีข้อผิดพลาด ผู้วิจัยขอขอบเป็นผลงานของร้อยตำรวจตรีประหล
มากมิ่ง บิดา และนางสมพร มากมิ่ง มารดาที่คอยมอบความรักและปรารถนาดีให้เสมอมา พี่แก้ว
ยาย ปอนด์ ที่คอยสนับสนุนและให้กำลังใจ คอยให้ความช่วยเหลือในการเรียนและการทำวิจัยใน
ครั้งนี้จนสำเร็จเสร็จสิ้นอย่างสมบูรณ์

อรวิภา มากมิ่ง

พฤษภาคม 2557

สารบัญ

หน้า

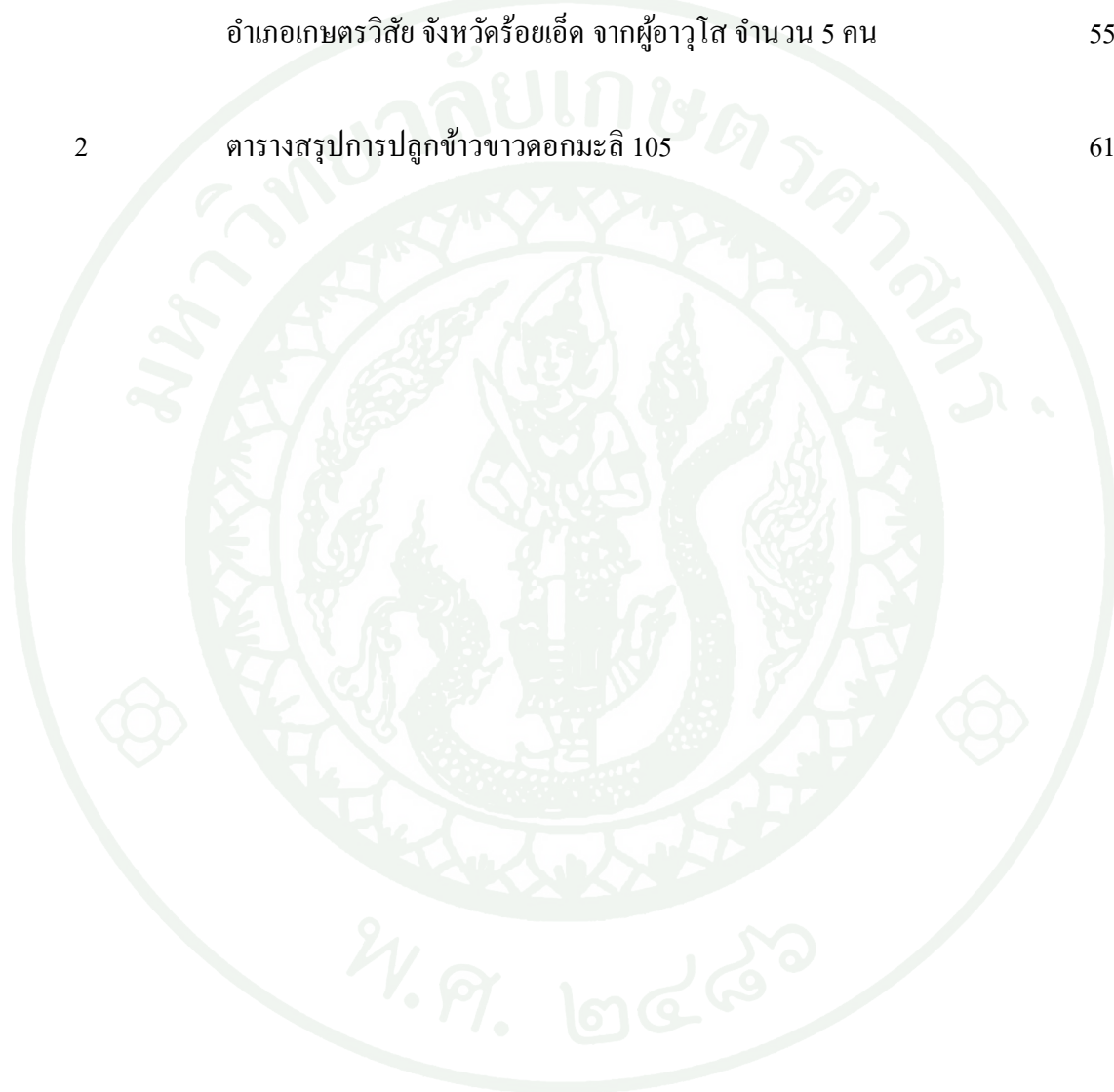
สารบัญตาราง	(3)
สารบัญภาพ	(4)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
ขอบเขตของการวิจัย	2
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
นิยามศัพท์	3
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	5
นิยามและความหมายของศักยภาพและศักยภาพชุมชน	5
แนวคิดหลักของเกษตรยั่งยืน	7
วัฒนธรรมข้าว	14
แนวคิดการผลิตข้าวและการพัฒนาการผลิตข้าว	16
ความเป็นมาของข้าวเกิดบุญ	21
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	31
สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญของตำบลเกษตรวิสัย	36
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	43
ประชากรที่ใช้ในการวิจัย	43
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	44
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	44
การวิเคราะห์ข้อมูล	45

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิจัย	46
ประวัติความเป็นมาของตำบลเกษตรวิสัย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด	46
ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการปลูกข้าวขาวดอกมะลิ 105	57
ศักยภาพของชุมชนในการผลิตข้าวเกิดบุญของตำบลเกษตรวิสัย	
อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด	63
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	91
สรุปผลการวิจัย	91
ข้อเสนอแนะ	95
เอกสารและสิ่งอ้างอิง	97
ภาคผนวก	101
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการวิจัย	102
ภาคผนวก ข ภาพประกอบการเก็บข้อมูล	107
ประวัติการศึกษาและการทำงาน	110

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	ตารางสรุปประวัติความเป็นมาของตำบลเกษตรวิสัย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด จากผู้อาวุโส จำนวน 5 คน	55
2	ตารางสรุปการปลูกข้าวขาวดอกมะลิ 105	61

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	ตัวแบบธุรกิจเครือข่ายคุณค่าข้าวหอมมะลิสหกรณ์ไทย ที่มีการเชื่อมโยงภาคีพันธมิตรในการขับเคลื่อนธุรกิจภายใต้โซ่อุปทาน	25
2	การขับเคลื่อนระบบธุรกิจเครือข่ายฯ และการขับเคลื่อนแบรนด์ข้าวเกิดบุญ	26
3	ขั้นตอนและกระบวนการในการผลิตข้าวเกิดบุญ	27
4	แผนที่สถานภาพทรัพยากรที่ดินและหน่วยที่ดิน ตำบลเกษตรวิสัย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด	40
5	แผนที่สภาพการใช้ที่ดิน ตำบลเกษตรวิสัย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด	41
6	ขั้นตอนการตรวจสอบการรับซื้อข้าวขาวดอกมะลิ 105 จากสมาชิกฯ	89
ภาพผนวกที่		
1	การขอสัมภาษณ์ผู้อาวุโสในชุมชน	108
2	การขอสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ในชุมชน	108
3	การสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัยจำกัด	109
4	การสัมภาษณ์สมาชิกสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัยจำกัด	109

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ชุมชนท้องถิ่นส่วนใหญ่ของประเทศไทยเป็นชุมชนในภาคการผลิตเกษตรกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลิตข้าวที่เป็นอาหารหลักของคนไทย รวมทั้งข้าวยังเป็นสินค้าสำคัญในการส่งออกของประเทศ ในปีพ.ศ. 2556 ประเทศไทยส่งออกข้าว รวมมูลค่าทั้งสิ้น 9,511,168,406 ล้านบาท (สำนักเศรษฐกิจการเกษตร, 2556) การผลิตข้าวในปัจจุบันจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องมีการพัฒนาอย่างเป็นระบบ รวมไปถึงการร่วมมือกันของหลายๆ ฝ่าย ทั้งผู้มีบทบาทในชุมชน สมาชิกในชุมชน รวมไปถึงองค์กรภาครัฐและเอกชน เพื่อก่อให้เกิดความมีประสิทธิภาพในการผลิต โดยสิ่งสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการผลิตข้าวของคนในชุมชนก็คือศักยภาพชุมชน

ศักยภาพของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นศักยภาพในด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจและด้านสังคมของชุมชน ล้วนมีความสำคัญในกระบวนการผลิตของชุมชนนั้นๆ การปลูกข้าวให้ได้ผลผลิตที่ดีมีคุณภาพเพื่อใช้ในการบริโภคหรือเป็นสินค้าขายทั้งในและต่างประเทศจะก่อให้เกิดความมั่นคงในอาชีพของเกษตรกร ศักยภาพของชุมชนจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการประกอบอาชีพของเกษตรกรที่ยั่งยืน อาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพที่มีความเปราะบางต่อภาวะความยากจน เกษตรกรต้องเผชิญกับความเสี่ยงหลายด้าน เผชิญภัยธรรมชาติน้ำท่วมฝนแล้งเป็นสภาพแวดล้อมที่เกษตรกรต้องประสบอยู่เสมอ เผชิญราคาขึ้นลงของสินค้าเกษตรที่เกษตรกรมักมิได้เป็นผู้กำหนดราคา เผชิญกับปัจจัยการผลิตที่เกษตรกรต้องซื้อตามราคาที่ถูกกำหนด การรวมกลุ่มและการสร้างเครือข่ายของเกษตรกรจะเป็นการเสริมสร้างความแข็งแกร่งของอาชีพทางเลือกที่มีศักยภาพแก้ไขปัญหาคความยากจนของเกษตรกร (นันทยา หุตานวุฒิ และคณะ, 2549)

ในปัจจุบันพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้เป็นพื้นที่สำคัญในการผลิตข้าว โดยเฉพาะข้าวหอมมะลิ 105 ที่เป็นที่ยอมรับของคนทั้งในและนอกประเทศ โดยมีพื้นที่รวมทั้งสิ้น 2,107,690 ไร่ อาณาเขตครอบคลุม 5 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดร้อยเอ็ด มหาสารคาม สุรินทร์ ศรีสะเกษ และยโสธร โดยจังหวัดร้อยเอ็ดมีพื้นที่มากที่สุด 986,807 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 46.82 ของพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ทั้งหมด ใช้เป็น

พื้นที่ปลูกข้าวหอมมะลิ 756,511 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 76.66 ของพื้นที่ทั้งหมด (สถานีพัฒนาที่ดิน ร้อยเอ็ด, 2556)

ข้าวเกิดบุญ คือข้าวหอมมะลิ 105 ที่ปลูกในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ เป็นชื่อสินค้าภายใต้ เครือข่ายคุณค่าข้าวหอมมะลิสหกรณ์ไทย ที่มีสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัยจำกัด จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นแม่ข่ายในการพัฒนา มีสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยช่วยเหลือในเรื่องทุนการดำเนินการ วิจัยและมีความร่วมมือทางวิชาการกับสถาบันวิชาการด้านสหกรณ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่มี จุดมุ่งหมายเพื่อขับเคลื่อนข้าวเกิดบุญ ให้เป็นสัญลักษณ์และเป็นการรักษาภาพลักษณ์ของข้าวหอม มะลิของไทย โดยมีเครือข่ายในการรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มอำนาจการต่อรองให้แก่เกษตรกรผู้ปลูกข้าว หอมมะลิ 105 (จุฑาทิพย์ ภัทราวาท, 2556)

ตำบลเกษตรวิสัยมีเกษตรกรปลูกข้าวเกิดบุญมากกว่าตำบลอื่นๆ จาก 13 ตำบลทั้งหมดใน อำเภอเกษตรวิสัย รวมทั้งสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด เป็นแม่ข่ายสำคัญในการผลิตข้าวเกิด บุญ ทำให้มีเกษตรกรที่เป็นสมาชิกให้ความสนใจปลูกข้าวเกิดบุญมากกว่าที่ตำบลอื่น (บุญเกิด ภาณุพันธ์, 2556) ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาศักยภาพชุมชนในการผลิตข้าวเกิดบุญ ในตำบลเกษตรวิสัย อำเภอเกษตรวิสัย ถึงศักยภาพในด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนว่าศักยภาพด้านใดที่ เอื้ออำนวยมากน้อยอย่างไรและบทบาทขององค์กรชุมชนที่สนับสนุนการปลูกข้าวเกิดบุญ

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

เพื่อศึกษาศักยภาพทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมในการผลิตข้าวเกิดบุญของตำบล เกษตรวิสัย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง ศักยภาพของชุมชนในการผลิตข้าวเกิดบุญ: กรณีศึกษา ตำบลเกษตรวิสัย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยในด้านพื้นที่ เนื้อหา ประชากร และระยะเวลาดังต่อไปนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยเลือกศึกษาในตำบลเกษตรวิสัย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัด ร้อยเอ็ดซึ่งมีเกษตรกรปลูกข้าวเกิดบุญเป็นจำนวนมาก

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ประกอบด้วย ประวัติความเป็นมาของตำบลเกษตรวิสัย ศักยภาพของชุมชนทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การรวมกลุ่มของชุมชนและบทบาทขององค์กรชุมชนที่เกี่ยวข้องในการผลิตข้าวเกิดบุญ

3. ผู้ให้ข้อมูลหลัก กลุ่มเป้าหมายของการวิจัยประกอบไปด้วย

- 3.1 ผู้อาวุโสและผู้มีบทบาทในชุมชน จำนวน 7 คน
- 3.2 เจ้าหน้าที่สหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัยจำกัด จำนวน 6 คน
- 3.3 สมาชิกสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด จำนวน 10 คน

4. ระยะเวลาในการวิจัย การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ รวมทั้งการเก็บข้อมูลโดยใช้แนวทางการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมาย ดำเนินการวิจัยตั้งแต่ วันที่ 1 มีนาคม ถึง 31 พฤษภาคม 2556

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลจากการวิจัยครั้งนี้ จะทำให้ทราบถึงศักยภาพของชุมชน ทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และการรวมกลุ่มการผลิตข้าวเกิดบุญ รวมไปถึงพัฒนาการการผลิตข้าวเกิดบุญ ซึ่งไม่ได้ส่งผลถึงผู้ผลิตข้าวเกิดบุญเท่านั้น ยังส่งผลไปถึง ผู้ที่มีบทบาทในชุมชนที่จะทราบถึงศักยภาพของชุมชนในด้านต่างๆ คณะกรรมการบริหาร ฝ่ายจัดการ สหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด ที่เป็นตัวกลางในการจำหน่ายข้าวเกิดบุญ ที่จะสามารถทราบถึงปัญหาและอุปสรรคในการผลิต เพื่อที่จะนำไปแก้ปัญหา และพัฒนาการผลิตข้าวเกิดบุญต่อไปในอนาคต

นิยามศัพท์

ศักยภาพของชุมชน หมายถึง ความสามารถของชุมชนทั้งในด้านพื้นที่ ทรัพยากรและสมาชิกในชุมชนที่มีความผูกพันกัน โดยเป็นการพึ่งพาช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีระบบการจัดการและบริหารและสามารถแก้ไขปัญหาาร่วมกันในชุมชนได้ให้บรรลุตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ใน 3 ด้าน คือศักยภาพกายภาพ ศักยภาพเศรษฐกิจและศักยภาพสังคม

ศักยภาพกายภาพ หมายถึง รูปแบบและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรดินและน้ำ ที่ส่งผลใน การผลิตข้าวเกิดบุญ

ศักยภาพทางเศรษฐกิจ หมายถึง รายได้และหนี้สินในการเป็นเกษตรกรผู้ปลูกข้าวเกิดบุญ

ศักยภาพทางสังคม หมายถึง ความเป็นอยู่ การรวมกลุ่มของเกษตรกรในชุมชน รวมถึง องค์การที่มีบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนในการปลูกข้าวเกิดบุญ

การผลิต หมายถึง กระบวนการตั้งแต่การเตรียมการปลูกข้าวขาวดอกมะลิ 105 การปลูก การเก็บเกี่ยว การคัดเลือกผลผลิต การเข้าโรงสี การบรรจุหีบห่อ เพื่อแปรรูปเป็นข้าวเกิดบุญ

ข้าวเกิดบุญ หมายถึง ชื่อสินค้าข้าวที่ผ่านการแปรรูปโดยสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด จากการรับซื้อข้าวขาวดอกมะลิ 105 ของสมาชิกสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด ที่เกิดขึ้นระหว่างเวทีเรียนรู้ของเครือข่ายคุณค่าข้าวหอมมะลิสหกรณ์ไทย โดยมีที่มาของชื่อคือ ผู้ซื้อ ข้าวจะได้รับบุญกุศลจากการช่วยเหลือขานากกลุ่มเล็กๆ และมีฐานะยากจนที่ขายข้าวผ่านเครือข่าย สหกรณ์ และยังหมายรวมถึงบุญที่เกิดขึ้นทุกฝ่ายทั้ง สหกรณ์ ภาครัฐ ภาคธุรกิจ และนักวิชาการ ที่ ร่วมมือกันสร้างประโยชน์ต่อสังคม มีการพัฒนาไปสู่ระบบการค้าที่เป็นธรรม เพื่อให้ผู้บริโภคได้ ซื้อข้าวหอมมะลิคุณภาพดีมาตรฐานการส่งออก ราคายุติธรรม และช่วยสนับสนุนให้ชาวนาไทยได้ ทำการค้าบนหลักการพึ่งพา ร่วมมือ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพราะฉะนั้นการสร้างตราสินค้า ข้าวเกิดบุญ ก็เพื่อเปิดช่องทางการตลาดใหม่ให้กับควบคู่ไปกับการพัฒนาระบบบริหารจัดการเชิง คุณค่า ในกลุ่มภาคีพันธมิตร เพื่อการบรรลุวิสัยทัศน์กำหนด

ผู้อาวุโส หมายถึง ผู้ที่เป็นที่เคารพนับถือและวางไว้ใจของสมาชิกในชุมชน โดยเป็นผู้ที่ อาศัยอยู่ในตำบลเกษตรวิสัยเป็นเวลานาน

สหกรณ์ หมายถึง สหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด

สมาชิก หมายถึง เกษตรกรผู้ปลูกข้าวขาวดอกมะลิ 105 ที่เป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตร เกษตรวิสัย จำกัด

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

การวิจัยเรื่อง ศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาข้าวเกิดบุญ : กรณีศึกษา ตำบลเกษตรวิสัย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ได้ทำการศึกษาเอกสาร ค้นคว้า รวบรวมแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องตลอดจนผลงานวิจัยต่างๆ โดยเรียบเรียงเป็นหัวข้อ ดังต่อไปนี้

1. นิยามและความหมายของศักยภาพและศักยภาพชุมชน
2. แนวคิดหลักของเกษตรยั่งยืน
3. วัฒนธรรมข้าว
4. แนวคิดการผลิตข้าวและการพัฒนาการผลิตข้าว
5. ความเป็นมาของข้าวเกิดบุญ
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญของตำบลเกษตรวิสัย

นิยามและความหมายของศักยภาพและศักยภาพชุมชน

ศักยภาพ ตามความหมายของ ราชบัณฑิตยสถาน (2525: 105) หมายถึง ภาวะแฝง อำนาจ หรือคุณสมบัติที่มีแฝงอยู่ในสิ่งต่างๆ อาจทำให้พัฒนาหรือให้ปรากฏเป็นสิ่งที่ประจักษ์ได้

สุวิทย์ ชีรสอวต (2533 อ้างใน ศักย์สรณ์ มงคลอิทธิเวช, 2551: 12) มองว่าศักยภาพชุมชน เป็นขีดความสามารถของชุมชนในอันที่จะตอบสนองความต้องการ แก้ไขสภาพปัญหาของ คนส่วนใหญ่ในชุมชนรวมทั้งความสามารถของชุมชนในการประสานความร่วมมือ การดำเนินงาน กับคนภายนอกชุมชน ขณะเดียวกันดำเนินการแก้ไขปัญหาที่มาจากภายนอกชุมชน

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2537 อ้างใน ธวัชชัย จันจุฬา, 2551: 12) มองศักยภาพชุมชนในแง่ของ การพึ่งพา การให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นศักยภาพสังคม เช่น การช่วยดำนนา เกี่ยวข้าว นวดข้าว เรียกว่าการลงแขกเอาแรง การร่วมมือช่วยเหลือกันในกิจกรรมสังคม เช่น การปลูกเรือน ทำบุญ บวชนาค แต่งงาน งานเทศกาลต่างๆ มีอยู่ชัดเจน

เสรี พงศ์พิศ (2548) ได้ให้ความหมาย ศักยภาพของชุมชน คือ การที่ชุมชนมี “คน ความรู้ ทรัพยากร” ไม่ได้ “โง่ จน เจ็บ” แต่ขาดโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของตนเอง ไม่มีความรู้ในการจัดการทรัพยากรให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนอย่างยั่งยืน ชาวบ้านสามารถค้นหา ศักยภาพของชุมชนได้จาก คน คือ การค้นพบความรู้ความสามารถของคน ของผู้รู้ คนที่สั่งสม ความรู้และประสบการณ์จากการทำงาน จากการสืบทอดภูมิปัญญาดั้งเดิมในด้านต่างๆ คนที่เป็นครู เป็นแรงงานความรู้ คือ องค์ความรู้ และตัวความรู้ต่างๆ ที่มีอยู่ในการดำรงชีวิตการทำมาหากิน การ อยู่ร่วมกัน การแก้ไขปัญหาต่างๆ ทรัพยากรคือ ดิน น้ำ ป่า ไร่นา พืช สัตว์ ผลผลิต เป็นต้น

กรมทรัพยากรน้ำ (2555) ได้กล่าวถึงศักยภาพของชุมชนว่าเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงขีด ความสามารถสูงสุดที่ชุมชนจะตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาและการจัดการชุมชนบนพื้นฐานของ ทรัพยากรที่ชุมชนที่อยู่ ฉะนั้นในแต่ละชุมชนจึงมีศักยภาพที่แตกต่างกันและความแตกต่างเหล่านี้ ขึ้นอยู่กับปัจจัยสนับสนุนหลายประการ ดังนี้

1. ขีดความสามารถในการเรียนรู้ ในที่นี้หมายถึง ขีดความสามารถของบุคคลหรือกลุ่ม องค์กรชุมชนหรือสมาชิกในสถาบันต่างๆ ในชุมชนที่จะเข้าถึงความรู้และสามารถจัดการความรู้ได้ อย่างเป็นระบบ หมวดยุทธศาสตร์และประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตได้ตามครรลองของชุมชน โดยทั่วไปขีด ความสามารถในการเรียนรู้ยังขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางการศึกษา แหล่งความรู้โดยรอบ ความสัมพันธ์ ใกล้ชิดกับผู้ถ่ายทอดความรู้ รวมถึงสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของบุคคล
2. ทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่ในชุมชน ในที่นี้หมายถึง ทรัพยากรที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และมนุษย์สามารถนำมาใช้ประโยชน์ตามความต้องการได้ เช่น ทรัพยากรดินและการใช้ที่ดิน ทรัพยากรน้ำและแหล่งน้ำ ทรัพยากรป่า โดยทรัพยากรต่างๆ เหล่านี้เปรียบเสมือนกับเป็นทุนของ ชุมชนที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์
3. สมาชิกในชุมชน ในที่นี้หมายรวมถึง บทบาทของสมาชิกในชุมชน ศักยภาพของ ความเป็นผู้นำในชุมชน ระบบการได้มาซึ่งผู้นำ ตลอดจนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนต่อ กระบวนการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ อย่างแข็งขัน การแสดงบทบาทของสมาชิกในชุมชนจะมาก หรือน้อยเพียงใดนั้น ยังขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ
4. ระบบการบริหารจัดการชุมชน เป็นปัจจัยที่ควรพิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วนอย่างยิ่ง เนื่องจากแม้ว่าในแต่ละชุมชนจะมีทรัพยากรธรรมชาติหรือบทบาทการมีส่วนร่วมของสมาชิกใน

ชุมชนมากนักน้อยเพียงใดก็ตาม แต่หากจากระบบการจัดการที่ดีก็ส่งผลกระทบต่อความไม่มีศักยภาพของชุมชนตามไปด้วย ระบบการบริหารจัดการเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบอื่นๆ เช่น การระดมสมาชิกในชุมชน การระดมทุน การกำหนดกฎเกณฑ์กติกาในการจัดการชุมชน การจัดตั้งกลุ่มตามวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มพลังอำนาจในการต่อรองกับกลุ่มภายนอก นอกจากนี้ยังสัมพันธ์กับการพัฒนาระบบการติดตามประเมินผลการดำเนินงานหรือแม้กระทั่งหลักในการปกครองท้องถิ่นที่ดีตามหลักธรรมาภิบาล ฯลฯ ซึ่งล้วนแล้วแต่มีความสำคัญของการพัฒนาระบบการบริหารจัดการจัดการชุมชนทั้งสิ้น

ดังนั้น ศักยภาพของชุมชน จึงหมายถึง ความสามารถของชุมชนทั้งในด้านพื้นที่ ทรัพยากร และสมาชิกในชุมชนที่มีความผูกพันกัน ที่การตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน โดยเป็นการพึ่งพาช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีระบบการจัดการและบริหารและสามารถแก้ไขปัญหาาร่วมกันในชุมชนได้

แนวคิดหลักของเกษตรยั่งยืน

อรทัย มิ่งธิพลและคณะ (2553) กล่าวถึงแนวคิดหลักของเกษตรยั่งยืนว่า เป็นแนวคิดที่ได้ผสมผสานเป้าหมายหลัก 3 ประการ คือ คุณภาพของสิ่งแวดล้อม ผลได้ทางเศรษฐกิจ และความเสมอภาคทางเศรษฐกิจและสังคม แบ่งปันความคิดและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ระหว่างเกษตรกรและผู้บริโภค แม้ว่าบุคคลจะมีความแตกต่าง หลากหลายและมีมุมมองที่ไม่เหมือนกันก็ตาม โดยหลักการแล้วความยั่งยืนคือ ความพอเหมาะกับความต้องการในปัจจุบันและความสามารถที่จะดำรงอยู่ เพื่อตอบสนองความต้องการของคนรุ่นต่อไป สิ่งสำคัญคือ ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์ที่หมายรวมถึงความรับผิดชอบทางสังคม เช่นการทำงานร่วมกัน เงื่อนไขการใช้ชีวิตของผู้ใช้แรงงาน ความต้องการของชุมชนชนบท สุขภาพและความปลอดภัยของผู้บริโภคทั้งในปัจจุบันและอนาคต ส่วนที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติหมายถึงการดูแลบำรุงรักษา และการสนับสนุนให้ดำรงอยู่ได้นานเท่านาน

นอกจากนี้การมองภาพเกษตรกรรมในเชิงระบบ เป็นสาระสำคัญที่จะนำไปสู่ความเข้าใจถึงความยั่งยืน ระบบเป็นภาพจากความรู้สึกว้างๆ เริ่มจากไร่นาของแต่ละบุคคล ไปถึงระบบนิเวศในพื้นที่และชุมชน ซึ่งจะมีผลมาจากระบบนาทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับโลก การเข้าถึงระบบจะช่วยให้เรามีเครื่องมือที่จะอธิบายความเกี่ยวข้องภายในไร่นา ระหว่างไร่นา และลักษณะอื่นๆ ของสภาพแวดล้อม นอกจากนี้ ระบบชี้ให้เห็นถึงความสามารถเชิงสหวิทยาการที่ได้มาจากการวิจัยและ

การศึกษา ซึ่งไม่เป็นเพียงปัจจัยป้อน (input) ให้กับนักวิจัยหลากหลายสาขาเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงเกษตรกรในไร่นา ผู้บริโภค ผู้มีหน้าที่เชิงนโยบายและผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ ด้วย

การเปลี่ยนแปลงไปสู่เกษตรยั่งยืนอยู่มีการสร้างกระบวนการในการผลิตและดำรงชีพสำหรับเกษตรกรแล้ว การเปลี่ยนแปลงไปสู่การผลิตแบบเกษตรยั่งยืนเริ่มจาก “ระดับเล็กๆ” และสามารถปฏิบัติได้จริง อีกทั้งเศรษฐกิจรอบครัว และเป้าหมายส่วนบุคคลมีอิทธิพลสำคัญที่ทำให้เกษตรกรก้าวเข้าสู่การเปลี่ยนแปลง สิ่งสำคัญที่ต้องตระหนักคือ การตัดสินใจระดับเล็กๆ ที่มีความแตกต่างกันเชื่อมโยงเพื่อช่วยเหลือหรือสนับสนุนให้เกิดความก้าวหน้าทางการปฏิบัติ สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะก้าวไปสู่เป้าหมายของเกษตรยั่งยืน คือ ความรับผิดชอบของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกส่วนในระบบ ได้แก่ เกษตรกร ผู้ใช้แรงงาน ผู้จัดการนโยบาย นักวิจัย ผู้ค้าปลีก และผู้บริโภค ซึ่งแต่ละชุมชนจะมีบทบาทหน้าที่ของตนเอง โดยจะช่วยกันส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยตระหนักว่า

1. เกษตรยั่งยืน คือรูปแบบขององค์กรทางเศรษฐกิจและสังคมที่มาจากพื้นฐานของความเท่าเทียมและการมีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยมีความเข้าใจในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นเสมือนพื้นฐานของการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เกษตรกรจึงเป็นผู้ที่สร้างความยั่งยืนให้กับระบบนิเวศมีความเหมาะสมทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม
2. ระบบเกษตรยั่งยืน ต้องมีการศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพ มีการอนุรักษ์ดินและเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน และความบริสุทธิ์ของน้ำ รักษาและปรับปรุงคุณภาพดินทางกายภาพชีวภาพและเคมีของดิน มีการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ใหม่ รักษาพลังงานผลิต ความหลากหลายของอาหารและเส้นใยที่มีคุณภาพสูง และเป็นแหล่งยารักษาโลก
3. เกษตรยั่งยืนต้องฟื้นฟูทรัพยากรในท้องถิ่น และใช้เทคโนโลยีที่มาจากความพยายามของมันสมองและแรงงาน รวมทั้งใช้ปัจจัยจากภายนอกให้น้อยลง เพื่อเพิ่มเป็นอิสระของชุมชน อันมีนัยของการพึ่งตนเอง และสามารถประกันการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม ตลอดจนสร้างรายได้ที่มั่นคงให้กับเกษตรกร ครอบครัว และชุมชนทั้งระดับเล็ก กลาง ใหญ่ ซึ่งมีความหมายต่อการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน รวมไปถึงขยายเครือข่ายของชุมชนภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมด้วยตนเอง

4. เกษตรยั่งยืนยอมรับหลักการของระบบนิเวศในเรื่องของความหลากหลายและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และใช้ศาสตร์สมัยใหม่อย่างมีวิจารณญาณ เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงมากกว่านำมาแทนที่ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่สะสมมานานนับศตวรรษของเกษตรกรจำนวนมากในโลก

เทคนิคการทำเกษตรยั่งยืน

ไพบุลย์ เฮงสุวรรณและ คณะ (2547) ได้กล่าวถึงความรู้เกี่ยวกับเทคนิคต่างๆ ในการทำการเกษตรแบบยั่งยืนของเกษตรกรแต่ละพื้นที่แต่ละแห่ง มีที่มาแตกต่างกัน เกษตรกรบางส่วนประยุกต์องค์ความรู้จากเกษตรกรแบบดั้งเดิม บางส่วนได้ความรู้จากการลองผิดลองถูก และอีกบางส่วนได้รับความรู้ผ่านเวทีแลกเปลี่ยนและฝึกอบรม แล้วนำมาปรับใช้และสร้างเทคนิคการทำเกษตรยั่งยืนของตนเอง

1. การปรับปรุงบำรุงดิน

การปรับปรุงบำรุงดิน เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาระบบเกษตรยั่งยืน โดยเฉพาะพื้นที่ที่เคยทำเกษตรเชิงพาณิชย์อย่างซ้ำซากมาก่อน จนกระทั่งดินถูกทำลายจนมีสภาพเสื่อมโทรมอย่างมาก เช่นมีความแข็งกระด้าง เป็นดินทรายไม่อุ้มน้ำ ดินจืดไม่มีธาตุอาหารที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของพืช ฯลฯ การปรับเข้าสู่ระบบเกษตรยั่งยืนจึงจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงบำรุงดินเป็นขั้นตอนแรก

การทำเกษตรยั่งยืนนั้น มีเทคนิคการปรับปรุงบำรุงดินหลายวิธีด้วยกัน ทั้งนี้หลักการสำคัญคือ การหยุดและหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีที่ต้องหาซื้อจากตลาด แล้วหันมาใช้อินทรีย์วัตถุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น ทั้งนี้ไม่เพียงสารเคมีเหล่านั้นส่งผลกระทบต่อคุณภาพดินในระยะยาว แต่ยังทำให้เกษตรกรสูญเสียศักยภาพในการพึ่งพาตนเองอีกด้วย

2. การจัดการน้ำ

การจัดการน้ำในแปลงเกษตรยั่งยืนมีหลายรูปแบบ ทั้งแบบอาศัยน้ำจากระบบชลประทาน จากประปาภูเขา จากอ่างเก็บน้ำบ่อน้ำ หรืออาศัยน้ำฝน อย่างไรก็ตาม การผสมผสานการจัดการน้ำหลายอย่างร่วมกัน จะช่วยลดความเสี่ยงจากปริมาณน้ำไม่เพียงพอ และลดต้นทุนไป

ได้มาก เช่น ช่วงฤดูฝนอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก หากเกษตรกรมีทุนก็ขุดบ่อน้ำตื้น สระ หรือเจาะบาดาล เพื่อใช้ในหน้าฤดูแล้ง และรวมถึงการรวมกลุ่มกันเพื่อจัดการและใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำร่วมกัน

การเลือกเทคนิคการจัดการน้ำ นอกจากคำนึงถึงลักษณะภูมิประเทศและค่าใช้จ่ายแล้ว เกษตรกรยังจำเป็นต้องคำนึงถึงลักษณะของพืชที่ปลูกด้วย

ภูมิโนเวศน์ที่ประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำอย่างมาก ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ภาคอีสาน โดยเฉพาะพื้นที่สูงและพื้นที่ดอน ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่ที่มีความสูงตามแนวเทือกเขาแล้ว ยังเป็นเพราะลักษณะดินส่วนใหญ่เป็นดินทราย ไม่อุ้มน้ำ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการสร้างแหล่งเก็บกักสำรองน้ำ

3. การสร้างความหลากหลายและเกื้อกูลในระบบ

ลักษณะสำคัญของระบบเกษตรยั่งยืน คือระบบที่มีความหลากหลายของชนิดพันธุ์พืช และสัตว์ในระบบนิเวศการเกษตรหนึ่งๆ ซึ่งสิ่งมีชีวิตต่างๆ ที่อยู่ร่วมกันจะต้องมีความเกื้อกูล หรือ สร้างประโยชน์ให้แกกันและกัน

4. การจัดการโรคและศัตรูพืช

การจัดการโรคและแมลงศัตรูพืชในระบบเกษตรยั่งยืน ให้ความสำคัญกับการรักษา สมดุลของสภาพแวดล้อม หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีในการควบคุมโรคและแมลง ซึ่งนอกจาก อันตรายที่เกษตรกรและผู้บริโภคจะได้รับจากการตกค้างจากสารเคมีแล้ว สัตว์ แมลง รวมถึงจุลินทรีย์ ที่เป็นประโยชน์ก็จะถูกทำลายได้ด้วย

5. การเร่งผลผลิต

หลักการสำคัญของระบบเกษตรยั่งยืน คือ ระบบที่สอดคล้องกับธรรมชาติ เป็นไปตาม ฤดูกาลที่เหมาะสม ไม่เน้นการฝืนธรรมชาติ หรือใช้วิธีผสมเทียม เพราะการกระทำดังกล่าว มักเป็น การเพิ่มต้นทุนการผลิตให้สูงขึ้น และเพิ่มภาระให้แก่เกษตรกร ขณะเดียวกันยังทำให้จำเป็นต้องใช้ สารเคมีในการผลิตอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม มีเทคนิคการทำเกษตรยั่งยืนบางประการ ที่สามารถช่วยเร่งผลผลิตได้โดยใช้สารชีวภาพ ซึ่งเป็นวัสดุเหลือใช้ หรือหาได้ง่ายในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้น้ำหมัก

ชีวภาพ ซึ่งได้จากการหมักซากพืชซากสัตว์ไปภาชนะปิดกับกากน้ำตาล กระบวนการหมักทำให้ได้สารประกอบต่างๆ ทั้งธาตุอาหาร เอ็นไซม์ ฮอร์โมนและอุดมไปด้วยจุลินทรีย์ที่มีประโยชน์

6. การคัดเลือกและปรับปรุงพันธุ์

โดยส่วนใหญ่ การทำเกษตรยั่งยืนจะเน้นใช้พันธุ์กรรมพื้นบ้านเป็นหลัก เนื่องจากมีความเหมาะสมกับสภาพ ดิน ฟ้า อากาศ ภายในท้องถิ่น มีความแข็งแรงต้านทานโรคสูง และสอดคล้องแนวทางการทำเกษตรเพื่อพึ่งพาตนเอง เพราะเกษตรกรสามารถขยายพันธุ์ คัดเลือก พัฒนาและปรับปรุงพันธุ์ได้เอง โดยใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน

พันธุ์พืชพื้นบ้านหลายชนิดเป็นที่ต้องการของผู้บริโภค ซึ่งสามารถสร้างรายได้เสริมให้กับเกษตรกรอย่างน่าสนใจ ขณะเดียวกันยังมีความสมบัติในการต้านทานโรคเป็นอย่างดี

7. การจัดการผลผลิต แปรรูป ตลาด

แม้ว่าระบบเกษตรยั่งยืน จะเน้นการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก แต่ไม่ได้หมายความว่า จะนำผลผลิตที่ได้มาบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น หากแต่สามารถนำไปแลกเปลี่ยน จำหน่ายหรือแปรรูปเพื่อช่วยลดรายจ่ายและสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรอีกด้วย ดังนั้น การจัดการผลผลิตทางการเกษตรจึงนับเป็นเทคนิคการเกษตรที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งในการพัฒนาเกษตรที่ยั่งยืน เมื่อผลผลิตทางการเกษตรเหลือจากบริโภคในครัวเรือน เกษตรกรสามารถเก็บจำหน่ายได้

กระบวนการพัฒนาระบบผลิต GAP (Good Agriculture Practice) เพื่อความยั่งยืนของชุมชนและสิ่งแวดล้อม

รุ่งนภา ก่อประดิษฐ์สกุลและชัยณรงค์ รัตนกริธากุล (2550) ได้กล่าวถึงการผลิตทางการเกษตรที่ปลอดภัยภายใต้ระบบ GAP (Good Agriculture Practice) เป็นระบบการจัดการการผลิตทางการเกษตรที่ครอบคลุมตลอดทั้งกระบวนการ ตั้งแต่แปลงปลูกจนถึงการจัดแบบผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร เกษตรกรที่ปฏิบัติตามได้ระบบ GAP จะต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของสินค้า รวมไปถึงผลกระทบของขั้นตอนการผลิตที่มีต่อสิ่งแวดล้อมทางการเกษตรในชุมชน ในมุมมองของนักวิชาการจะพบว่าระบบ GAP ไม่ได้แตกต่างจากระบบการผลิตทางการเกษตรที่ปลอดภัยมากนัก จุดแตกต่างที่สำคัญได้แก่ 1) ระบบที่สามารถตรวจสอบได้ตลอดกระบวนการเพื่อการปรับปรุงแก้ไข และ 2) การจัดการระหว่างกลุ่มเกษตรกรที่เกี่ยวข้องในระบบการผลิตโดยในระบบ GAP

ได้มุ่งเน้นให้กลุ่มการผลิตมีการทำงานร่วมกับคณะบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น ที่ปรึกษาฟาร์ม นักวิชาการ ผู้จำหน่ายปัจจัยการผลิตและผู้ซื้อ

ระบบผลิต GAP และเทคโนโลยีการผลิต

GAP เป็นระบบการจัดการคุณภาพด้านการผลิตทางการเกษตรซึ่งใช้ในการควบคุมกระบวนการผลิตให้ได้ผลผลิตที่มีความปลอดภัย ปราศจากการปนเปื้อนจากสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช จุลินทรีย์ก่อโรคและโดยดำเนินการผลิตอย่างเป็นระบบมีการจัดการที่ดี ถูกต้องเหมาะสม โดยคำนึงถึงสุขภาพของผู้ปลูก สุขภาพของผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อมจะเห็นได้ว่าหลักการของการเกษตรดังกล่าวมีความเป็นนามธรรมอยู่มาก นามธรรมนี้ได้กลายมาเป็นตัวแปรมาเป็นข้อปฏิบัติหรือกลายมาเป็นข้อกำหนดเพื่อให้เกิดการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม

ปัจจุบันการผลิตเพื่อการค้าทั้งในประเทศและต่างประเทศมีการแข่งขันสูงและมุ่งสู่ระบบที่สามารถให้ความไว้วางใจและดำเนินการอย่างเป็นระบบและเชื่อถือได้ จึงจำเป็นต้องมีงานวิจัยและพัฒนา ร่วมกันกลุ่มเกษตรกรเพื่อสร้างและพัฒนาเทคโนโลยีและการกระบวนการเพื่อความเป็นมาตรฐาน ทั้งนี้ต้องมุ่งสู่การพัฒนาเกษตรกรและระบบกลุ่มให้เกิดความเข้มแข็งก่อนเป็นเบื้องต้น โดยการนำกระบวนการถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีการเกษตรควบคู่กับการปรับเปลี่ยนวิธีผลิตของเกษตรกรให้เข้ามามีส่วนร่วมและการจัดการให้เข้าสู่ระบบมากขึ้นและจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีกระบวนการเพื่อให้เกษตรกรสามารถรวมกลุ่มการผลิตและเกิดความเข้มแข็งโดยใช้ความรู้และการพัฒนากลุ่มและการผลิต มาก่อให้เกิดปัญญาเพื่อเป็นแบบแผนและแบบอย่างให้เกษตรกรได้มีการศึกษาตนเอง ประเมินผลตนเองและพัฒนาไปอย่างไม่หยุดยั้ง

ข้อกำหนด GAP มีรายละเอียด ดังนี้

1. การทวนสอบ สินค้าจะต้องสามารถทวนแหล่งที่มาหรือสถานที่ๆ จะไปส่ง รวมทั้งปัจจัยการผลิตที่ใช้ในระบบการผลิตควรทราบแหล่งที่มา
2. การจัดการระบบบันทึก มีระบบบันทึกเอกสารของปฏิบัติการแลบันทึกขั้นตอนของการทำงานที่ก่อให้เกิดความเสี่ยง
3. พันธุ์พืช เป็นพันธุ์ที่ให้ผลผลิตตรงตามมาตรฐานและข้อกำหนด

4. ประวัติแปลงและการจัดการพื้นที่

- บันทึกประวัติความเป็นมา
- บันทึกการจัดการพื้นที่ดินในอดีต เพื่อการรักษาสภาพพื้นที่ดิน
- การประเมินความเสี่ยงในแปลงปลูกและพื้นที่ใกล้เคียง โดยพิจารณาล่วงหน้าถึงการจัดการพื้นที่และผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้น รวมทั้งที่ดินว่างเปล่าและพื้นที่ใกล้เคียง

5. การจัดการดินและวัสดุปลูก

- มีการปลูกพืชสลับหรือการพักดินหรือมีวิธีการจัดการดินแบบต่างๆ ที่ช่วยลดและฆ่าเชื้อในดิน เช่น การกลับหน้าดินตากแดด ให้หลีกเลี่ยงการเผาหน้าดิน
- ควรใช้วัสดุปลูกที่มีความเหมาะสม ไม่มีสารเคมีอันตรายปนเปื้อน ในกรณีที่มีการฆ่าเชื้อด้วยสารเคมีในวัสดุปลูกจะต้องมีการจดบันทึกวิธีการใช้และปริมาณที่ใช้

6. การจัดการปุ๋ยและธาตุอาหาร

- การใช้ปุ๋ยใดๆ ต้องเป็นไปตามความต้องการของพืช เพื่อการรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดิน
- เกษตรกรควรบันทึกการใช้ปุ๋ยทางดินและปุ๋ยทางใบและควรระมัดระวังการใช้ปุ๋ยเคมีที่เกินความจำเป็น โดยเฉพาะปุ๋ยที่มีไนโตรเจนสูงเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาการเกิดปริมาณไนเตรตสูงเกินกว่าข้อกำหนดของมาตรฐานสากล
- มีการจัดเก็บปุ๋ยไว้ในสถานที่ที่เหมาะสม โดยไม่เก็บสารเคมีไว้ร่วมกับผลผลิตและภาชนะบรรจุผลผลิต

7. ระบบการจัดการน้ำ

- ไม่ควรใช้น้ำเสีย กรณีที่ต้องใช้น้ำดังกล่าวต้องมีการบำบัดก่อนใช้

บริโภค เหลือไว้ขายก็ได้ ชาวนาอาจทำนาในที่ดินของตนเอง หรืออาจเช่าที่ดินทำนาก็ได้ ชาวนาบางคนอาจทำนาในที่ดินของคนอื่น โดยไม่ต้องเสียค่าเช่าก็ได้เช่นกัน ดังนั้น ชาวนาคือ

1. ผู้ที่ทำนาในที่ดินของตนเอง
2. ผู้ที่ทำนาในที่ดินของตนเองส่วนหนึ่งและเช่าที่นาของผู้อื่นทำนาอีกส่วนหนึ่ง
3. ผู้เช่าที่ดินของผู้อื่นทำนา
4. ผู้ทำนาในที่ดินของคนอื่น โดยไม่ต้องเสียค่าเช่า

โดยทั่วไปชาวนามักมีอาชีพเสริมหลายอย่างเช่น ปลูกผัก เป็นช่างไม้หรือรับจ้างทั่วไปด้วย สำหรับผู้รับจ้างในภาคเกษตรกรรมโดยที่ไม่ได้ทำนา เช่น รับจ้างปักดำ ถอนกล้า หรือเก็บเกี่ยว ไม่ถือว่าเป็นชาวนา เพราะผู้รับจ้างเหล่านั้น ไม่ได้ตกอยู่ในภาวะการเสี่ยงในการประกอบอาชีพทำนา ไม่ต้องเกี่ยวข้องกับปัจจัยการผลิตต่างๆ และไม่ต้องตัดสินใจในขั้นตอนต่างๆ ของการทำนา ผู้รับจ้างในภาคการเกษตรกรรมเหล่านี้ จัดอยู่ประเภทเดียวกับผู้รับจ้างนอกภาคการเกษตรกรรมคือ เป็นกรรมกรขายแรงงาน ดังนั้น ผู้รับจ้างในภาคการเกษตรกรรมจึงไม่ใช่ชาวนา สรุปได้ว่า ชาวนาคือผู้มีอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก ชาวนาในสังคมไทยมักมีแบบแผนในการทำนา มีประเพณี พิธีกรรมในการทำนาแตกต่างกันไปตามภูมิภาคที่แตกต่างกัน

องค์ประกอบของวัฒนธรรมข้าว

เมื่อศึกษาวัฒนธรรมข้าวหรือวิถีชีวิตของชาวนา จำเป็นต้องพิจารณากรอบที่จะใช้ศึกษาวิถีชีวิตของชาวนาคือ องค์ประกอบของวัฒนธรรมข้าว ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. ระบบเศรษฐกิจ (Economic System) หรือแบบแผนในการทำนา มีองค์ประกอบย่อย ดังนี้
 - 1.1 ปัจจัยในการผลิต เช่น ที่ดิน แรงงาน เครื่องมือการทำนา พันธุ์ข้าว การจัดการในการปลูกข้าว และปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำนา
 - 1.2 ขั้นตอนและกระบวนการทำนาหรือการผลิตข้าว ตั้งแต่เริ่มปรับปรุงดิน ปลูกข้าว ดูแล รักษา เก็บเกี่ยว นวดข้าว รวมถึงการค้าข้าวหรือการนำข้าวไปขายด้วย

2. การจัดองค์กรเพื่อการผลิตและจัดจำหน่ายข้าว (Social Organization) ศึกษาถึงการผลิตข้าวในทุกขั้นตอน
3. คติความเชื่อหรือระบบความเชื่อทางสังคม (Social Belief System) ที่เกี่ยวกับการทำนา คือความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติของคนจำนวนมากในชุมชนสำหรับในหมู่บ้านชาวนา จะมีระบบความเชื่อเกี่ยวกับศาลพระภูมิ แม่โพสพ แม่คงคา พระพิรุณ และอื่นๆ
4. ประเพณีพิธีกรรม (Custom and Ritual) คือประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและชาวนา เช่น บุญบั้งไฟ การทำบุญกลางบ้าน ทำขวัญข้าวและประเพณีอื่นๆ อีกมาก
5. คติชาวบ้านหรือวัฒนธรรมพื้นบ้าน (Folklore) ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าว เช่น การละเล่นพื้นบ้าน คำคม ภาษาและศิลปะพื้นบ้านอื่นๆ
6. ค่านิยมและโลกทัศน์ (Value and World View) ที่เกี่ยวกับชาวนั้นคือ ศึกษาสิ่งที่ชาวนา ได้คุณค่า ทัศนคติเกี่ยวกับการทำนาและการมองโลกของชาวนา
7. การสืบทอดวัฒนธรรมข้าว (Socialization) หมายถึง การสืบทอดวัฒนธรรมข้าวจากชนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งได้อย่างไร

แนวคิดการผลิตและการพัฒนาการผลิตข้าว

การวางแผนการผลิตข้าว

บุญหงส์ จงคิด (2549) ได้ศึกษาการวางแผนการผลิตข้าว ดังนี้

ก่อนที่เกษตรกรหรือผู้ผลิตข้าวจะตัดสินใจปลูกข้าว นั้น ควรจะมีการวางแผนการผลิตไว้ล่วงหน้า ทั้งนี้เพื่อแก้ไขอุปสรรคอันจะเกิดขึ้นจากการผลิตข้าว และเพื่อก้าวเดินไปสู่ผลกำไรที่คุ้มค่าในการผลิตอย่างแท้จริง การวางแผนในการผลิตข้าว นั้น ประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

1. การกำหนดระยะเวลาปลูกที่เหมาะสมและเป็นไปได้ การกำหนดระยะเวลานี้ ควรอาศัยข้อมูลในด้านต่างๆ มาประกอบการพิจารณา เช่น ข้อมูลทางด้านการชลประทาน ข้อมูลทาง

อุตุนิยมวิทยาที่จะระบุให้ทราบถึงปริมาณและการกระจายของน้ำฝน การระบาดของโรคแมลงและศัตรูข้าวชนิดอื่นๆ ตลอดจนข้อมูลทางด้านอายุเก็บเกี่ยวและความไวต่อช่วงแสงของพันธุ์ข้าว ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะช่วยให้ผู้ผลิตสามารถกำหนดหรือเลือกเวลาปลูกได้เหมาะสมอย่างยิ่ง

2. การกำหนดวิธีปลูก สิ่งที่จะช่วยตัดสินใจในการเลือกวิธีปลูกที่เหมาะสมนั้น อาจพิจารณาจากสภาพพื้นที่นาที่ผู้ผลิตข้าวมีอยู่แล้ว เช่น สภาพพื้นที่เป็นนาลุ่มหรือนาดอน คุณสมบัติทางกายภาพและทางเคมีของดินเป็นอย่างไร นอกจากสภาพพื้นที่แล้ว ข้อมูลอื่นๆ ที่จะช่วยในเลือกวิธีปลูก ได้แก่ ชนิดของพันธุ์ข้าวที่จะใช้ปลูกว่าเป็นข้าวไร่ ข้าวนาสวนหรือข้าวนาเมือง ซึ่งแต่ละชนิดของข้าวก็จะมีวิธีปลูกที่แตกต่างกันออกไป ข้อมูลทางด้านแรงงานและต้นทุนการผลิตก็ถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการเลือกวิธีปลูก เป็นต้นว่า การทำนาคงต้องใช้แรงงานและต้นทุนการผลิตก็ถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการเลือกวิธีปลูก เป็นต้นว่า การทำนาคงต้องใช้แรงงานในการปักดำมากกว่าการทำนาหว่าน และแรงงานดังกล่าวอาจหาได้ยากในช่วงที่ต้องการปักดำ อย่างไรก็ตาม การทำนาหว่านนั่นแม้จะไม่เสียค่าแรงงานในการปักดำ แต่ก็ต้องมีการเตรียมดินที่ดีขึ้น ซึ่งในกรณีนี้อาจทำให้เสียต้นทุนมากขึ้น หรือถ้าเตรียมดินไม่ดีก็มีผลทำให้ต้องลงทุนค่าสารเคมีและแรงงานในการกำจัดวัชพืชมากขึ้น องค์ประกอบของข้อมูลต่างๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่ผู้ผลิตข้าวไม่ควรจะมองข้ามไป ควรทำความเข้าใจและนำมาคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบ ก่อนที่จะตัดสินใจเลือกวิธีปลูกข้าว

3. การกำหนดพันธุ์ข้าวที่จะใช้ปลูก กระทำได้โดยการศึกษาข้อมูลด้านลักษณะและคุณสมบัติของข้าวแต่ละพันธุ์ ราคาข้าวเปลือกและการยอมรับในข้าวพันธุ์นั้นๆ จากโรงสีข้าว โดยทั่วไป แหล่งที่จะได้มาซึ่งพันธุ์ข้าวที่กำหนดนั้น นอกจากสภาพพื้นที่ปลูกและวิธีปลูกก็มีความเกี่ยวข้องกับการกำหนดพันธุ์ข้าวที่จะใช้ปลูกนั้น

4. การจัดทำตารางปฏิบัติการปลูกข้าว ในตารางนี้จะระบุถึงระยะเวลาพร้อมวิธีการหลักๆ ตั้งแต่การเตรียมพื้นที่ปลูก การตกกล้า (นาดำ) หรือการหว่านข้าว (นาหว่าน) การดูแลรักษา การอารักขา การเก็บเกี่ยว การเก็บเกี่ยวรักษาข้าวหลังการเก็บเกี่ยว และการจำหน่ายข้าว การจัดทำตารางนี้ก็เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการปลูกข้าวโดยทั่วไป และช่วยเตือนความจำให้มีการปฏิบัติได้ตรงกับเวลาที่ต้องการ ซึ่งจะส่งผลให้การผลิตข้าวมีประสิทธิภาพสูงขึ้น และได้ผลตอบแทนสูงสุดต่อผู้ปลูกข้าว

5. การกำหนดและการจัดเตรียมแรงงาน วัสดุ และครุภัณฑ์การเกษตร หลังจากได้มีการกำหนดพันธุ์ และจัดทำตารางปฏิบัติการปลูกข้าวแล้ว เกษตรกรหรือผู้ปลูกข้าวควรจะมีการกำหนด และจัดเตรียมปัจจัยการผลิตต่างๆ ซึ่งได้แก่ แรงงาน วัสดุ และครุภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตข้าว ทั้งนี้เพื่อแก้ไขปัญหาอุปสรรคในการขาดแคลนปัจจัยต่างๆ ดังกล่าว นอกจากนั้นยังช่วยในการบริหารต้นทุนการผลิตข้าวให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นอีกด้วย ในด้านของแรงงานนั้น ผู้ปลูกข้าวควรจะมีการเสาะหาและติดต่อกันไว้ล่วงหน้าก่อนเริ่มการปลูกข้าว โดยมีการกำหนดจำนวนและระยะเวลาที่จะใช้แรงงานในการปฏิบัติการปลูก สำหรับวัสดุและครุภัณฑ์การเกษตรที่เกี่ยวข้อง เช่น เมล็ดพันธุ์สารเคมีกำจัดศัตรูพืช อุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการให้น้ำและการระบายน้ำ อุปกรณ์การฉีดพ่นสารเคมีอุปกรณ์การเก็บเกี่ยว ภาชนะและโรงเรือนเก็บรักษามล็ดข้าวเปลือกนั้น ผู้ปลูกข้าวก็ควรที่จะจัดเตรียมซื้อไว้เช่นกันก่อนการปลูกข้าว โดยในกรณีที่ผู้ปลูกข้าวประสบปัญหาการขาดแคลนเงินทุนที่จะใช้จ่ายในการปลูกข้าว ก็ควรจะเสาะหาแหล่งเงินกู้ที่เสียดอกเบี้ยในอัตราต่ำ เช่น จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ หรือญาติพี่น้อง เป็นต้น

เมื่อได้มีการวางแผนการผลิตข้าวไว้เรียบร้อยแล้ว ชาวนาหรือผู้ผลิตข้าวควรจะได้มีการศึกษาเรียนรู้ถึงวิธีการปลูกข้าวที่ถูกต้องและมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพื่อให้การผลิตข้าวบรรลุเป้าหมายตามที่วางไว้ อันอาจจะส่งผลให้ผู้ปลูกข้าวได้รับผลตอบแทนคุ้มค่ากับการลงทุน

การผลิตและการพัฒนาการผลิตข้าว

วิมล คำศรี (2544) ได้กล่าวถึงการผลิตและการพัฒนาการผลิตข้าว ไว้ว่า

1. การผลิตข้าว

การผลิตไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่ต้องมีปัจจัยที่ทำให้เกิดการผลิต ซึ่งหลายคนกล่าวถึงปัจจัยการผลิตได้ ดังนี้

การผลิตข้าวมีสิ่งจำเป็นพื้นฐานพอสรุปได้ ดังนี้

แรงงาน หมายถึง แรงงานที่ใช้ในการทำนาทุกขั้นตอน ตั้งแต่เพาะปลูกจนไปจนกระทั่งการเก็บเกี่ยว ทั้งแรงงานคนและสัตว์

พื้นที่ทำนา หมายถึง สถานที่ที่จะปลูกข้าว ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญพื้นฐาน ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพของที่ดิน รวมถึงกรรมสิทธิ์และชนิดของดินนั้นๆ

น้ำ น้ำมีความจำเป็นมากหรือน้อยนั้น ขึ้นอยู่กับนาแต่ละชนิด เช่น นาดอน นาหลุ่ม ส่วนแหล่งน้ำที่มาของน้ำนั้น ไม่ว่าจะเป็นชลประทาน น้ำจากห้วย หนอง คลอง บึง ล้วนมาจากฝนทั้งสิ้น เพราะการที่ฝนตกทำให้น้ำท่วมน้ำหลากทุกปีนั้น เป็นกลไกการเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติแก่พื้นดิน และเป็นการชะล้างมลพิษต่างๆ ของพื้นดินให้จางลงไปด้วย

ลมฟ้าอากาศ หมายถึง แสง อุณหภูมิ ความชื้น ลม ในประเทศไทยจะได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้นเหตุให้ข้าวสุกเร็วขึ้น

ทุน หมายถึง เงินและเครื่องมือใช้สำหรับเตรียมดิน บำรุงรักษา เก็บเกี่ยว นวด ขนส่ง และการแปรรูปข้าว ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่งในการทำนาด้วย

การจัดการ ได้แก่ การเลือกพันธุ์ข้าว การวางแผนเตรียมดิน การวางแผนปลูกข้าว การว่าจ้าง หรือการแลกเปลี่ยน แรงงาน การใช้เครื่องมือเครื่องใช้ การจัดจำหน่ายข้าว

จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์ (2536 อ้างใน วิมล คำศรี, 2544) ก็ได้กล่าวถึงปัจจัยการผลิตข้าว ไว้ในทำนองเดียวกันว่า

โดยเหตุที่ข้าวเป็นปัจจัยสำคัญต่อชีวิตและสังคมดังกล่าว การผลิตข้าว หรือเกษตรกรรมให้ได้ทั้งปริมาณและคุณภาพเป็นผลดีสำหรับการบริโภคนั้นย่อมจะต้องอาศัยปัจจัยต่างๆ เข้าร่วมกระบวนการผลิตข้าว เป็นต้นว่า พื้นที่สำหรับทำนา น้ำท่า น้ำฝน พันธุ์ข้าว การปลูกข้าว การดูแลรักษาต้นข้าว การเก็บเกี่ยวข้าว ฯลฯ ตามขนาดและกำลังในการผลิต

ปัจจัยการผลิตข้าวที่จะส่งผลให้มีผลผลิตทั้งปริมาณและคุณภาพนั้น จึงต้องอาศัยปัจจัยต่างๆ ประกอบกัน ซึ่งอาจมีข้อแตกต่างกันกับปัจจัยการผลิตสินค้าอื่นๆ เช่นผู้ประกอบการ ในการผลิตข้าวนั้น หมายถึง ชาวนาจะเป็นผู้ประกอบการและใช้แรงงานเพื่อการผลิต ซึ่งไม่ใช่ลักษณะของนายทุน นอกจากนี้สิ่งจำเป็นสำหรับการผลิตข้าวอีกอย่างหนึ่งคือ น้ำ ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติ เช่นเดียวกับดินเบะเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ขาดไม่ได้สำหรับการผลิตข้าว

2. พัฒนาการการผลิตข้าว

จากหลักฐานโบราณคดี พบว่าในประเทศไทยมีการปลูกข้าวมาไม่น้อยกว่า 5,500 ปีมาแล้ว และได้พัฒนาการปลูกข้าวมาเป็นระยะจนมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 พัฒนาการการผลิตข้าวในช่วงปีก่อนและหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สรุปได้ว่า ในช่วงปลายของทศวรรษที่ 2463 ได้มีแนวคิดในการพัฒนาการผลิตข้าวของไทย 2 แนวทางใหญ่ๆ ดังนี้

2.1 แนวคิดของพระยาพลเทพ เสนาบดีของกระทรวงเกษตรธิการ

พระยาพลเทพเป็นผู้มีบทบาทในการพัฒนาการผลิตภาคเกษตรของไทย ในขณะนั้นมีความเห็นว่า การส่งเสริมการเพาะปลูกในไทยยังไม่เป็นเรื่องเร่งด่วนหรือจำเป็น เพราะยังมีพลเมืองน้อย เมื่อเทียบกับจำนวนพื้นที่เพาะปลูกที่มีอยู่ เพราะขณะนั้นไทยยังมีพื้นที่รกร้างว่างเปล่าอีกมาก ดังนั้นการขยายพื้นที่ที่พระยาพลเทพเห็นว่าควรส่งเสริมการขยายพื้นที่เพาะปลูกออกไปก็คือ ข้าว ซึ่งเป็นผลผลิตทางเกษตรที่สำคัญที่สุดของไทยในขณะนั้น

2.2 แนวคิดของฝ่ายที่เห็นว่าควรเร่งด่วนให้มีการทำนุบำรุงการเพาะปลูก

ผู้นำความคิดแนวทางนี้ คือ หม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร ได้เสนอแนะว่า รัฐบาลควรเร่งปรับปรุงการผลิตในภาคการเกษตร โดยอาศัยหลักวิธีทางวิทยาศาสตร์ ตัวอย่างเช่น การใช้ปุ๋ย การกำจัดศัตรูพืช การส่งเสริมใช้เครื่องจักรในการทำนา ฯลฯ รัฐบาลควรเป็นผู้นำในการทดลองใช้วิทยาการแผนใหม่ดังกล่าว แล้วเผยแพร่สู่เกษตรกร และเป็นสิ่งที่รัฐบาลควรเร่งรัดดำเนินการ

การทำนุบำรุงภาคการเกษตรที่หม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร เสนอแนะคือวิธีการเพิ่มผลิตภาพของที่ดิน (Land Productivity) โดยการใช้เทคโนโลยีทางชีวภาพ (Biotechnology) ต่างๆ เช่น ใช้ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์สมัยใหม่ และยากำจัดศัตรูพืช ฯลฯ อันจะส่งผลให้ที่ดินมีประสิทธิภาพทางการผลิตสูงขึ้น

การทำนาในสมัยนั้น มีปัญหาด้านแรงงาน เนื่องจากมีแรงงานน้อยกว่าขนาดของที่ดิน ฉะนั้นชาวนาจึงได้ปรับตัวเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยการเพิ่มผลิตภาพของแรงงานด้วยการปรับเปลี่ยนทางเทคนิคจากการทำนาคำ มาเป็นนาหว่าน จนกระทั่งถึงปี พ.ศ.2473 การขยายตัวของการทำนาหว่าน เพื่อทดแทนนาคำก็ยังเป็นไปอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าชาวนาไทยยังคงใช้เทคนิคดั้งเดิม

ในการทำนา และตอบสนองต่อโอกาสทางการตลาดของการผลิตข้าว โดยการเปลี่ยนจากการทำนา
 คำมาเป็นนาหว่านเท่านั้น ซึ่งการใช้เทคโนโลยีเชิงชีวภาพน้อยมาก แต่กระนั้นผลิตภาพแรงงานของ
 ชาวนาไทยก็ยังสูงกว่าชาวนาในประเทศที่มีการใช้เทคโนโลยีเชิงชีวภาพสูง

ระยะเวลาต่อมา เมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้น พื้นที่เพาะปลูกไม่สามารถขยายตัวต่อไปอีก
 ได้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาการผลิตข้าว เพื่อให้ได้ผลผลิตต่อไร่สูงขึ้น การปรับปรุงพันธุ์
 ข้าว กระทำโดยการรวบรวมข้าวพันธุ์ดีจากท้องถิ่นต่างๆ ทั่วประเทศ แล้วนำมาทดลองปลูกที่สถานี
 ข้าวรังสิต ทำให้ได้ข้าวบริสุทธิ์มากกว่า 20 สายพันธุ์ แล้วส่งเสริมให้ชาวนาเอาไปปลูก ต่อมาเมื่อมี
 การใช้เทคนิคการผสมข้ามสายพันธุ์และการใช้กัมมันตภาพรังสีช่วยกระตุ้น ทำให้ได้ข้าวพันธุ์ดีซึ่ง
 รู้จักกันในนาม ข้าวพันธุ์ ก ข. มากกว่า 10 ชนิด ผลของการปรับปรุงข้าวพันธุ์ ก ข. สามารถยกระดับ
 ของผลิตผลของข้าว 300-400 กิโลกรัมต่อไร่ ขึ้นเป็น 600-700 กิโลกรัม

จากข้อมูลที่แสดงถึงการพัฒนาการผลิตข้าวไทยดังกล่าวแล้ว แสดงให้เห็นว่าการ
 ผลิตข้าวจะพัฒนาขึ้นในลักษณะใดนั้นขึ้นอยู่กับเทคโนโลยีการผลิต และลักษณะทาง
 สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นสำคัญ เมื่อเทคโนโลยีก้าวหน้าขึ้น มนุษย์ก็ย่อมมีศักยภาพในการ
 ปรับเปลี่ยน และการผลิตให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมก็จะลด
 ความสำคัญลง

ความเป็นมาของข้าวเกิดบุญ

ในส่วนนี้ผู้วิจัยได้ไปสัมภาษณ์ข้อมูลจากผู้มีบทบาทสำคัญและเป็นผู้นำทางความคิดที่
 ก่อให้เกิด ข้าวเกิดบุญ รวมถึงพัฒนาการของข้าวเกิดบุญ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

จุฑาทิพย์ ภัทราวาท ที่ปรึกษาเครือข่ายคุณค่าข้าวหอมมะลิสหกรณ์ไทย ที่ได้คิดค้น
 ข้าวเกิดบุญเกิด ได้กล่าวถึงที่มาของข้าวเกิดบุญว่า ข้าวเกิดบุญ เป็นผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัยของ
 สถาบันวิชาการด้านสหกรณ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญในงานวิจัยคือการ
 สร้างระบบธุรกิจที่เอื้อประโยชน์ต่อเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิ ภายใต้การดำเนินงานของ
 เครือข่ายสหกรณ์การเกษตร โดยในปัจจุบันได้ก่อให้เกิดการรวมตัวกันเป็น “เครือข่ายคุณค่าข้าว
 หอมมะลิสหกรณ์ไทย” ประกอบด้วยสมาชิกจากสหกรณ์การเกษตรรวม 16 แห่ง เข้าร่วมเป็นภาคี
 เครือข่าย อีกทั้งได้สร้างตราสินค้า “ข้าวเกิดบุญ” ซึ่งเป็นข้าวขาวดอกมะลิ 105 จากแหล่งผลิตบริเวณ
 ทุ่งกุลาร้องไห้ รวมถึงในพื้นที่ของจังหวัดร้อยเอ็ด สุรินทร์ บุรีรัมย์ ชัยภูมิ และอุบลราชธานี

ปัจจุบันมีระบบการจัดการคุณภาพครบทุกขั้นตอนตั้งแต่การปลูก เก็บเกี่ยว การแปรรูป และการจัดส่ง ซึ่งสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นแม่ข่ายการพัฒนา

ข้าวขาวดอกมะลิ 105

ข้าวขาวดอกมะลิ 105 เดิมมีถิ่นกำเนิดอยู่ในอำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นข้าวหอมพันธุ์พื้นเมือง ต่อมาสถานีทดลองข้าวโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี ได้นำไปคัดเลือกพันธุ์บริสุทธิ์และได้ทำการเก็บปลูกเปรียบเทียบพันธุ์ท้องถิ่นในภาคต่างๆ จนเป็นที่ยอมรับและได้ประกาศให้ขยายพันธุ์ได้ในปี 2502 โดยใช้ชื่อว่า ข้าวขาวดอกมะลิ 4-2-105 แต่นิยมเรียกกันว่า “ข้าวขาวดอกมะลิ 105” (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2554)

ลักษณะและคุณสมบัติของข้าวขาวดอกมะลิ 105

ข้าวขาวดอกมะลิ 105 เป็นข้าวเจ้าที่ไวต่อช่วงแสง มีลักษณะใบสีเขียว ลำต้นสีเขียวจาก ความสูงประมาณ 140-150 เซนติเมตร ระยะพักตัวของเมล็ดประมาณ 8 สัปดาห์ อายุเก็บเกี่ยวข้าวจะออกดอกประมาณวันที่ 20 ตุลาคม และสุกแก่เก็บเกี่ยวได้ประมาณวันที่ 20 พฤศจิกายนของทุกปี ลักษณะเมล็ดข้าวเปลือก เมล็ดเรียวยาว ก้นงอน สีฟาง ขนาดเมล็ดข้าวกลี้ยงยาว 7.5 มิลลิเมตร กว้าง 2.1 มิลลิเมตร หนา 1.8 มิลลิเมตร มีกลิ่นหอมเมื่อนำมาหุงต้ม ทนต่อความแห้งแล้ง ทนต่อดินเปรี้ยว และดินเค็ม คุณภาพการขัดสีดี เมล็ดข้าวสารใส แข็ง มีท้องไข่น้อย นวดง่าย เนื่องจากเมล็ดหลุดร่วงจากรวงได้ง่าย และเป็นที่ต้องการของตลาด ขายได้ราคาดี แต่ข้าวขาวดอกมะลิ 105 จะไม่ต้านทานโรคขอบใบแห้ง โรคไหม้ และโรคใบหงิก ไม่ต้านทานแมลงบั่ว เพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล ต้นข้าวอ่อน ล้มง่าย ถ้าปลูกในบริเวณที่ดินมีความอุดมการณ์สูง

ความหอมหรือกลิ่นหอมที่เป็นคุณสมบัติของข้าวขาวดอกมะลิ 105 จะมีมากน้อยหรือไม่มีเลยขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมที่เป็นปัจจัยอันหนึ่งนอกเหนือจากพันธุกรรมที่เป็นตัวควบคุมความหอม ความแปรปรวนความหอมของข้าวอันเนื่องมาจากสภาพแวดล้อม เช่น อุณหภูมิ แสง ความชื้น ชนิดและสภาพแวดล้อมความชื้นของดิน รวมทั้งปริมาณธาตุอาหารต่างๆ ความหอมอาจจะแปรปรวนไปตามสภาพแวดล้อมต่อไป

1. สภาพความอุดมสมบูรณ์ของดิน เช่น การใส่ปุ๋ยเคมีอาจทำให้เมล็ดอ้วนขึ้น ความหอมและความเหนียวมันอาจจะน้อยกว่าที่ไม่ใช้ปุ๋ย

2. ชนิดของดิน รวมทั้งลักษณะทางกายภาพของเมล็ดด้วย
3. อุณหภูมิของอากาศในขณะออกรวง มีส่วนให้ความหอมแตกต่างกัน

สภาพแวดล้อมดังกล่าวทำให้ความหอมของข้าวขาวดอกมะลิ 105 แปรปรวนไป เป็นเพียงข้อสังเกตซึ่งอาจมีปัจจัยอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องอีก เช่น ปริมาณน้ำฝน ความเข้มของแสงแดด และความยาวของแสงแดดในแต่ละวัน เป็นต้น นอกจากนี้การเก็บเกี่ยว การตาก และการเก็บรักษาก็ทำให้ความหอมเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากกลิ่นหอมเป็นสารที่ระเหยได้ง่าย ดังนั้นการเก็บเกี่ยวข้าวที่แก่จัดหรือตากแดดนานเกินไป อาจทำให้สารที่มีความหอมระเหยไปได้ โดยทั่วไปแล้วข้าวใหม่จะหอมกว่าข้าวเก่าและการเก็บรักษาความหอมจะต้องเก็บในรูปของข้าวเปลือกเพราะข้าวเปลือกจะช่วยป้องกันการระเหยกลิ่นหอม

พัฒนาการของข้าวเกิดบุญ

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยเครือข่ายคุณค่าข้าวหอมมะลิสหกรณ์ไทย ระยะที่ 1 ได้กล่าวถึงจุดเริ่มต้นของข้าวเกิดบุญเกิดว่า ข้าวเกิดบุญมีพัฒนาการมาจากเครือข่ายความร่วมมือที่รู้จักกันในนาม “แคนดู โมเดล จังหวัดร้อยเอ็ด” โดยมีสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด เป็นแกนนำเครือข่าย โดยมุ่งหวังที่จะสร้างความเข้มแข็งทางธุรกิจโดยการแบ่งภารกิจตามความถนัด และพัฒนาระบบคุณค่าระหว่างภาคีเครือข่าย

การรวมตัวเป็นเครือข่ายคุณค่าข้าวหอมมะลิสหกรณ์ไทยของสมาชิก เกิดขึ้นเนื่องจากสมาชิกเข้าใจตรงกันถึงเป้าหมายและทิศทางของเครือข่ายที่เน้นระบบคุณค่า โดยที่การมารวมกันของสมาชิกอยู่บนพื้นฐานของการสนับสนุนช่วยเหลือ และสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายร่วมกัน และจากการลงพื้นที่วิจัยสหกรณ์การเกษตรในช่วงปี พ.ศ. 2547 ค้นพบปัญหาว่า สหกรณ์ขายข้าวอย่างไร สุดท้ายก็ขายได้แต่เปลือก ยังไม่มีสหกรณ์การเกษตรใดที่สามารถขายข้าวขายสารได้ จึงมีความคิดว่าแทนที่จะขายเปลือกต่อให้กับโรงสีหรือหน่วยงานภาครัฐ สหกรณ์น่าจะมีการดำเนินการธุรกิจในด้านนี้เอง เพื่อเป็นการเพิ่มอำนาจการต่อรองและศักยภาพในด้านเศรษฐกิจของสหกรณ์ จึงมีความคิดเห็นและร่วมพูดคุยกับสมาชิกสหกรณ์เครือข่าย โดยในระยะแรกมีเพียง 3 สหกรณ์ที่ให้ความสนใจคือ สหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย สหกรณ์การเกษตรโพธิ์ทราย และสหกรณ์การเกษตรสุวรรณ หลังจากการพูดคุยกัน ก็ได้ให้สหกรณ์ทั้ง 3 แห่ง ชักชวนสหกรณ์อื่น เพื่อเพิ่มความร่วมมือ

เครือข่าย หลังจากนั้นจึงได้มีสมาชิกรวมทั้งหมด 16 สหกรณ์ ก่อเกิดเครือข่ายความร่วมมือ เป็นเครือข่ายคุณค่าข้าวหอมมะลิสหกรณ์ไทย

การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายของสหกรณ์ เพื่อเป็นการเพิ่มอำนาจต่อรองและให้สมาชิกเครือข่ายได้รับราคาขายข้าวในราคายุติธรรม หลังจากนั้นจึงเริ่มมีการประชุมหารือและความร่วมมือกัน โดยวิเคราะห์ SWOT ของแต่ละสหกรณ์ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถอดบทเรียนกันมาหลายครั้ง และค้นพบว่าการที่จะมีอำนาจต่อรอง ไม่โดนกดราคาจากองค์กรอื่นก็คือ ต้องเอาข้าวทั้งทุ่งกุลารวมกันสร้างเครือข่าย สร้างคุณค่าให้เครือข่าย

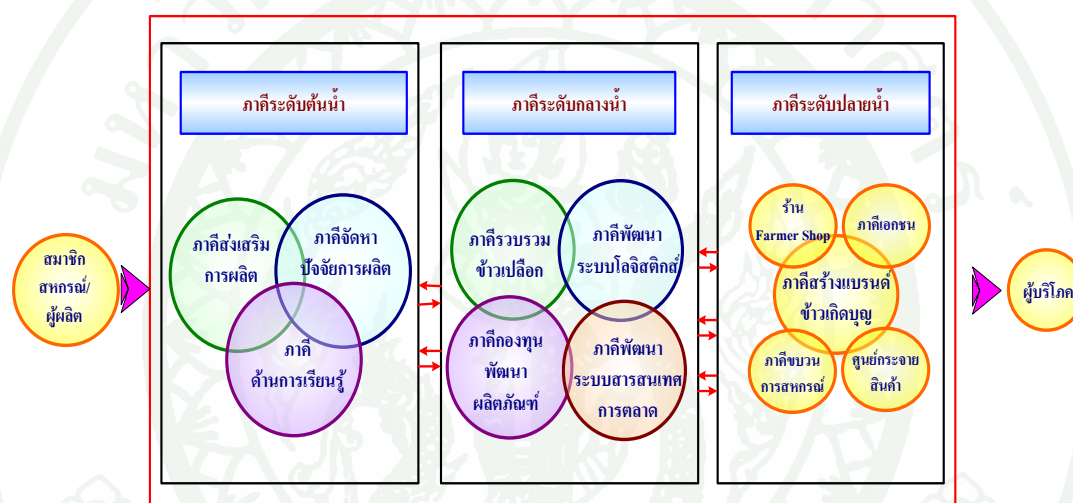
การสร้างแบรนด์ ข้าวเกิดบุญ ขึ้นมา เป็นการเพิ่มคุณค่าข้าวเกิดบุญ ก่อให้เกิดการจดจำและเป็นภาพลักษณ์ของเครือข่าย โดยมีสโลแกน “อ้มทั้งท้อง อ้มทั้งบุญ” ซึ่งเครือข่ายจะผลิตข้าวมาตรฐานพรีเมียมร่วมกัน

ปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งของการดำเนินเครือข่ายฯ ก็คือการเชื่อมโยงโซ่อุปทาน ซึ่งถือเป็นเรื่องสำคัญ ตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ โดยมีภาควิชาการให้คำปรึกษา โดยเน้นให้สมาชิกสหกรณ์ในเครือข่ายฯ ร่วมระดมสมองถอดบทเรียน และร่วมสรุปกันเอง ให้แต่ละสหกรณ์ได้กล่าวถึงอุปสรรคของแต่ละสหกรณ์ และสหกรณ์อื่น มีวิธีแก้ไขและให้ความช่วยเหลืออย่างไร

แต่ในระหว่างนั้นการระดมความคิดและเริ่มมีการวางแผนธุรกิจ เริ่มมีผู้สนใจแต่ยังไม่มั่นใจในเรื่องข้าวของสหกรณ์ในเครือข่ายฯ เนื่องจากข้าวของแต่ละสหกรณ์มีคุณภาพที่แตกต่างกันออกไป หลังจากนั้น ก็ได้มีการเปิดเวทีเรียนรู้ ร่วมเสนอข้อคิดเห็น แนวทางของการผลิตข้าวเกิดบุญ มีการทำความเข้าใจกับสมาชิกเครือข่ายทั้งหมด มีการกำหนดมาตรฐานของการผลิตข้าวเกิดบุญร่วมกัน มีการวางแผนการผลิต มีการปรึกษาและบอกกล่าวการดำเนินการในแต่ละขั้นตอนร่วมกัน เพื่อสร้างคุณค่าของ ข้าวเกิดบุญ จึงมีการกำหนดตัวแบบธุรกิจเครือข่ายฯ ขึ้นมา เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันของสมาชิกเครือข่ายฯ และสมาชิกเครือข่ายฯ ได้มีความมุ่งมั่นร่วมกัน ที่จะสร้างแบรนด์ข้าวพรีเมียมที่ได้มาตรฐาน เป็นการรักษาคุณค่าของข้าวหอมมะลิทุ่งกุลาร้องไห้

ตัวแบบธุรกิจเครือข่ายคุณค่าข้าวหอมมะลิสหกรณ์ไทยที่พัฒนาภายใต้การดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ชี้ให้เห็นการปรับเปลี่ยน (Transformation) ของระบบธุรกิจสหกรณ์ การเกษตรที่มีการบริหารจัดการโซ่อุปทานในธุรกิจสหกรณ์ โดยมีเจตนารมณ์ในการผนึกกำลังความร่วมมือสู่การบรรลุเป้าหมาย “มุ่งพัฒนาคุณค่าข้าวหอมมะลิสหกรณ์ไทย สู่สากล” โดยใน

ระดับต้นน้ำ จะมีการเชื่อมโยงความร่วมมือในรูปภาคีในการส่งเสริมการปลูกข้าว GAP มีภาคีจัดหาปัจจัยการผลิต (ปุ๋ย/เมล็ดพันธุ์) เพื่อลดต้นทุนการผลิต ภาคีด้านการเรียนรู้ร่วมกับสถาบันวิชาการด้านสหกรณ์ในการปรับกระบวนการทัศน์และฝึกทักษะด้านการบริหารจัดการธุรกิจ ในระดับกลางน้ำ มีการเชื่อมโยงภาคีการรวบรวมข้าวเปลือก และภาคีพัฒนาระบบโลจิสติกส์ ภายใต้แผนการใช้เครื่องมือ/วัสดุอุปกรณ์ร่วมกันในการลดต้นทุนค่าใช้จ่าย ภาคีกองทุนพัฒนาผลิตภัณฑ์ในการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ร่วมกัน ภาคีพัฒนาฐานข้อมูลการตลาดเพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจในแผนธุรกิจ ในระดับปลายน้ำ มีการเชื่อมโยงภาคีความร่วมมือในการกระจายสินค้าในช่องทางการตลาดใหม่ ภาคีการสร้างแบรนด์เชิงคุณค่า “แบรนด์ข้าวเกิดบุญ” ให้เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจแก่ผู้บริโภค (รูปที่ 1)

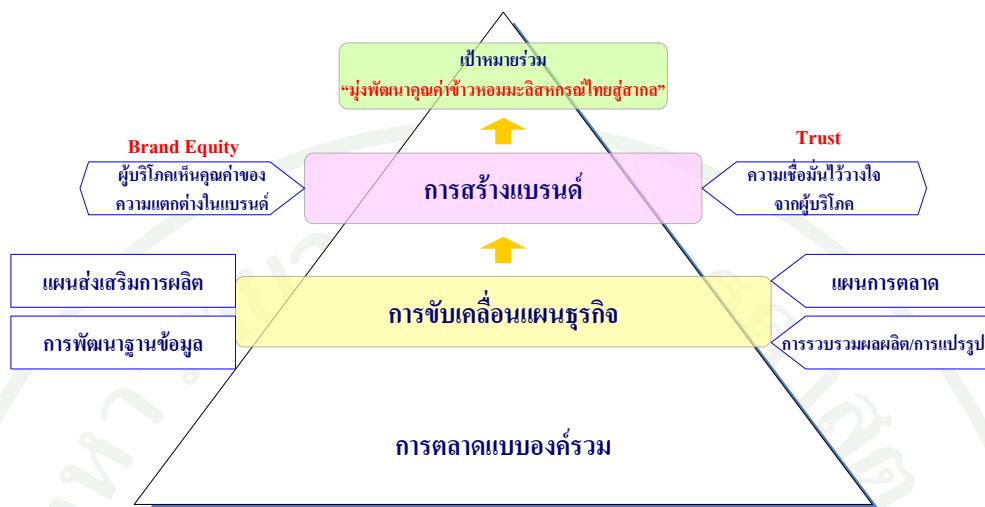

ภาพที่ 1 ตัวแบบธุรกิจเครือข่ายคุณค่าข้าวหอมมะลิสหกรณ์ไทยที่มีการเชื่อมโยงภาคีพันธมิตรในการขับเคลื่อนธุรกิจภายใต้โซ่อุปทาน

ที่มา: รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยเครือข่ายคุณค่าข้าวหอมมะลิสหกรณ์ไทย ระยะที่ 1

กรอบคิดการขับเคลื่อนระบบธุรกิจเครือข่ายฯ และการขับเคลื่อนแบรนด์ข้าวเกิดบุญจะเป็นไปตามกรอบแนวคิดการตลาดแบบองค์รวม ซึ่งมีการบูรณาการขับเคลื่อนแผนธุรกิจเครือข่ายและการสร้างแบรนด์สู่การบรรลุเป้าหมายร่วม ดังรูปที่ 3 ซึ่งแผนธุรกิจจะประกอบด้วย แผนส่งเสริมการผลิตตามระบบการผลิตทางการเกษตรที่ดี (GAP) แผนการพัฒนาฐานข้อมูลสมาชิกเพื่อการตัดสินใจเชิงธุรกิจ แผนการรวบรวมและแปรรูป และแผนการตลาดสำหรับกระบวนการสร้างแบรนด์จะมุ่งไปที่การสร้าง Trust และการสร้าง Brand Equity ร่วมกับภาคีพันธมิตร Farmer Shop ศูนย์วิจัยข้าวโพดและข้าวฟ่างแห่งชาติ หรือที่รู้จักกันว่า ไร่สุวรรณ ร้านสหกรณ์ผู้ปฏิบัติงานการ

ไฟฟ้าผลิตแห่งประเทศไทย จำกัด เพื่อการบรรลุเป้าหมาย “มุ่งพัฒนาคุณค่าข้าวหอมมะลิ สหกรณ์ไทยสู่สากล”

ภาพที่ 2 การขับเคลื่อนระบบธุรกิจเครือข่ายและการขับเคลื่อนแบรนด์ข้าวเกิดบุญ
ที่มา: รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยเครือข่ายคุณค่าข้าวหอมมะลิสหกรณ์ไทย ระยะที่ 1

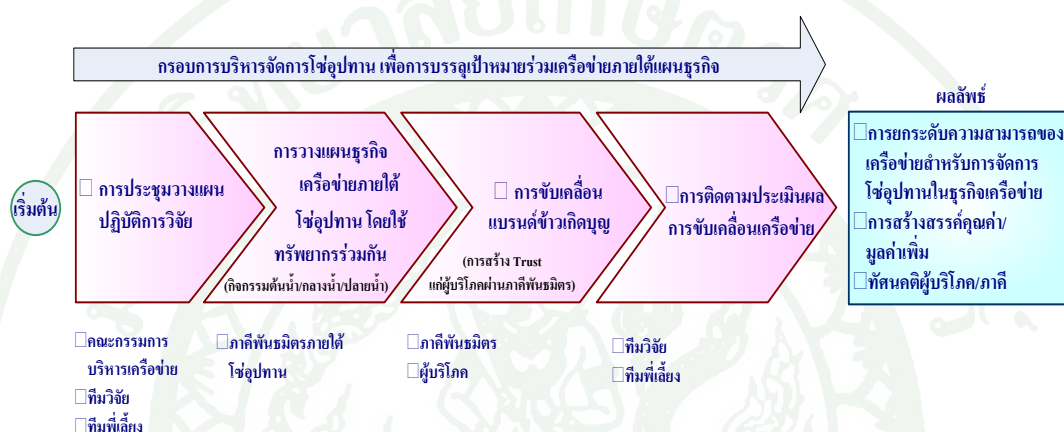
ขั้นตอนและกระบวนการในการผลิตข้าวเกิดบุญ

คุณบุญเกิด ภานนท์ ผู้จัดการสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับขั้นตอนและกระบวนการในการผลิตข้าวเกิดบุญ ว่ามีขั้นตอนดังนี้

1. วางแผนกิจกรรมต้นน้ำ (การส่งเสริม GAP) กิจกรรมกลางน้ำ (การบริหารจัดการธุรกิจเครือข่าย) และกิจกรรมปลายน้ำ (การสร้าง Trust แก่ผู้บริโภคที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย) โดยใช้กลไกคณะกรรมการบริหารเครือข่ายและทีมวิจัย เพื่อการบรรลุเป้าหมายร่วม “มุ่งพัฒนาคุณค่าข้าวหอมมะลิสหกรณ์ไทยสู่สากล”
2. การวางแผนธุรกิจเครือข่ายฯ ภายใต้โซ่อุปทาน และกรอบแนวทางการใช้ทรัพยากรร่วมของภาคีพันธมิตรเครือข่าย

3. การขับเคลื่อน “แบรนด์ข้าวเกิดบุญ” ร่วมกับภาชีร้าน Farmer Shop ศูนย์วิจัยข้าวโพดและข้าวฟ่างแห่งชาติ (ไร่สุวรรณ) ร้านสหกรณ์ผู้ปฏิบัติงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย จำกัด และเครือข่ายสหกรณ์ ให้เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจของผู้บริโภค

4. การติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานเครือข่ายฯ สำหรับผลงานสร้างสรรค์คุณค่าและมูลค่าเพิ่มแก่ภาคีพันธมิตร และผู้บริโภค

ภาพที่ 3 ขั้นตอนและกระบวนการในการผลิตข้าวเกิดบุญ

ที่มา: รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยเครือข่ายคุณค่าข้าวหอมมะลิสหกรณ์ไทย ระยะที่ 2

จากการกำหนดกระบวนการดังกล่าวข้างต้น ทำให้ปัจจุบันนี้ เครือข่ายฯ มีเอกสารรับรอง GMP และ HAPPC ของโรงสีสมาชิกเครือข่ายฯ รวมทั้งมีการตรวจสอบคุณภาพข้าว ปริมาณอะไมโลสและความหนืดของข้าวเกิดบุญด้วย

การดำเนินธุรกิจของเครือข่ายฯ เป็นการตลาดแบบองค์รวม ที่ไม่ได้ให้ความสำคัญเพียงแค่หน่วยที่ทำหน้าที่การตลาดเท่านั้น แต่ต้องมีการวางแผนธุรกิจร่วมกันตั้งแต่การจัดการปัจจัยการผลิต การผลิต การจัดการหลังการเก็บเกี่ยว การแปรรูป การบรรจุหีบห่อ การเก็บรักษา การส่งมอบผลิตภัณฑ์แก่ลูกค้า โดยการจัดสรรทรัพยากรร่วมกันอย่างมีคุณค่าที่เป็นเป้าหมายร่วม เพื่อให้ผู้บริโภคหรือลูกค้าได้รับรู้ถึงคุณค่าของแบรนด์ว่าคืออะไร มีความแตกต่างจากแบรนด์อื่น

จุฑาทิพย์ ภัทราวาท ได้กล่าวเพิ่มเติมอีกว่า ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการสร้างแบรนด์ข้าวเกิดบุญ มิใช่ชื่อของผลิตภัณฑ์ แต่เป็นกลยุทธ์การตลาดที่เชื่อมโยงกระบวนการบริหารจัดการ

โซ่อุปทานอย่างบูรณาการที่สามารถจัดการในตัวผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพ และการสื่อสารสร้างความเข้าใจแก่ผู้บริโภคให้ได้รับรู้ในเรื่องราวของคุณภาพสินค้า และการรับรู้ในเรื่องคุณค่าและความตั้งใจของเกษตรกรในการผลิตข้าวเกิดบุญ

คำว่า ข้าวเกิดบุญ เกิดขึ้นระหว่างเวทีเรียนรู้ของเครือข่ายฯ เป็นความคิดความตกลงร่วมกันของสมาชิกเครือข่ายฯ ที่สถาบันวิชาการด้านสหกรณ์ ไม่ได้กำหนดชื่อให้ แต่เป็นความคิดร่วมกันของสมาชิกเครือข่ายฯ ทางสถาบันฯ มุ่งเน้นให้สมาชิกออกความคิดเห็น เพราะจะก่อให้เกิดมองเห็นปัญหาของสมาชิกเครือข่ายฯ ทั้งหมด และจะสามารถกำหนดแนวทางแก้ไข ร่วมกันปรับปรุงข้อผิดพลาดและอุปสรรคของการผลิตข้าวเกิดบุญร่วมกัน

ข้าวเกิดบุญ มีที่มาของชื่อคือ ผู้ซื้อข้าวจะได้รับบุญกุศลจากการช่วยเหลือชาวนากลุ่มเล็กๆ และมีฐานะยากจนที่ขายข้าวผ่านเครือข่ายสหกรณ์ และยังหมายรวมถึงบุญที่เกิดกันทุกฝ่ายทั้งสหกรณ์ ภาครัฐ ภาคธุรกิจ และนักวิชาการ ที่ร่วมมือกันสร้างประโยชน์ต่อสังคม มีการพัฒนาไปสู่ระบบการค้าที่เป็นธรรม เพื่อให้ผู้บริโภคได้ซื้อข้าวหอมมะลิคุณภาพดีมาตรฐานการส่งออก ราคายุติธรรม และช่วยสนับสนุนให้ชาวนาไทยได้ทำการค้าบนหลักการพึ่งพา ร่วมมือ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพราะฉะนั้นการสร้างตราสินค้า ข้าวเกิดบุญ ก็เพื่อเปิดช่องทางการตลาดใหม่ให้กับความถี่ไปกับการพัฒนาระบบบริหารจัดการเชิงคุณค่า ในกลุ่มภาคีพันธมิตร เพื่อการบรรลุวิสัยทัศน์กำหนด

ปัจจุบันนี้ เครือข่ายคุณค่าข้าวหอมมะลิสหกรณ์ไทย มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ รักษาภาพลักษณ์ข้าวหอมมะลิของไทย เนื่องจากประเทศไทยกำลังจะก้าวสู่ประชาคมอาเซียน ข้าวซึ่งเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของไทย กลับมีการปลอมปนและนำไปจำหน่ายในต่างประเทศ ในบางครั้งก็ใช้คำว่า ข้าวหอมมะลิไทย แต่นำข้าวจากประเทศอื่นมาปลอมปน ทำให้เกิดความเสื่อมเสียต่อภาพลักษณ์ของข้าวหอมมะลิไทย การดำเนินงานของเครือข่ายฯ เป็นการผสมผสานธุรกิจในแนวราบ (Horizontal integration) ของสหกรณ์ที่จะนำไปสู่การผนึกกำลังความร่วมมือในเชิงธุรกิจ และวิชาการ โดยเครือข่ายฯ มีความจำเป็นที่จะต้องสร้างความเชื่อมั่นและไว้วางใจแก่ผู้บริโภค เพื่อพัฒนาต่อยอดการผลิตและรักษาภาพลักษณ์ของข้าวหอมมะลิไทยต่อไป

แนวทางการสร้างความเชื่อมั่นไว้วางใจแก่ผู้บริโภค ภายใต้แบรนด์ “ข้าวเกิดบุญ”

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยเครือข่ายคุณค่าข้าวหอมมะลิสหกรณ์ไทย ระยะที่ 3 พบว่าแนวทางการสร้างความเชื่อมั่นไว้วางใจแก่ผู้บริโภค ภายใต้แบรนด์ข้าวเกิดบุญ ควรมีการดำเนินการ ดังนี้

ข้าวเกิดบุญในระยะเริ่มต้น จำเป็นต้องมีการสร้างความเชื่อมั่นให้ผู้บริโภคมีความไว้วางใจที่จะซื้อข้าวเกิดบุญ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ เป็นการให้ความช่วยหนุนและเข้าใจในคุณค่าของข้าวเกิดบุญ ที่จะทำให้ผู้บริโภคสนใจที่จะซื้อข้าวเกิดบุญและมั่นใจที่จะอุดหนุนข้าวเกิดบุญในระยะต่อไป

คุณค่าของข้าวแบรนด์ “ข้าวเกิดบุญ” เป็นข้าวหอมมะลิ 105 ชนิดพิเศษ ที่มีกลิ่นหอมจำเพาะ สามารถเก็บไว้ได้นาน และยังรักษาระดับความนุ่มไว้ได้คงที่ จากแหล่งผลิตข้าวหอมมะลิคุณภาพดีในจังหวัด ร้อยเอ็ด มหาสารคาม สุรินทร์ บุรีรัมย์ และนครราชสีมา ซึ่งเป็นแหล่งผลิตข้าวหอมมะลิที่มีคุณภาพ มีการกระบวนการผลิตที่ดีพิถีพิถัน โดยผ่านการคัดสรรตามระบบมาตรฐานทุกขั้นตอน

แนวโน้มนการเปิดตลาดการค้า “ข้าวเกิดบุญ” ในอนาคต

เนื่องจากประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ตลาดธุรกิจข้าวจะมีการแข่งขันสูงกว่าเดิม จากเดิมที่ประเทศไทยเคยเป็นแชมป์ส่งออกข้าว ตามนี้กลับกลายเป็นตกอันดับ เสียแชมป์ให้แก่อินเดียและเวียดนาม สาเหตุหนึ่งเพราะต้นทุนการผลิตของประเทศไทยสูงกว่าหลายๆ ประเทศทำให้มีศักยภาพในการแข่งขันไม่ดึ้นัก แนวทางการแก้ไขปัญหานี้ รศ.จุฑาทิพย์ มีแนวคิดว่าจะใช้แบรนด์ข้าวเกิดบุญ เป็นสัญลักษณ์ของข้าวหอมมะลิ 105 ของไทย ต้องมีการผลิตที่มีมาตรฐาน มีคุณภาพในการแข่งขันกับประเทศอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยต้องมีการจัดการตั้งแต่ต้นน้ำ คือชุมชน กลางน้ำ โรงสีของสหกรณ์เครือข่ายฯ และปลายน้ำ คือสถานที่จำหน่าย ข้าวเกิดบุญ

ศักยภาพของชุมชนมีความสำคัญมาก เนื่องจากเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการทั้งหมด ที่ต้องมีการพัฒนา ให้ความรู้ความเข้าใจแก่เกษตรกรมากขึ้น ส่งเสริมเรื่องการเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และการทำการเกษตรอย่างยั่งยืน สำหรับสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด ที่เป็นแม่ข่ายของ

เครือข่ายฯ ได้มีการสนับสนุนให้สมาชิกสหกรณ์ฯ มีการผลิตแบบการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีที่เหมาะสม (Good Agricultural Practice: GAP) ซึ่งจะส่งผลดีต่อผู้ผลิตคือตัวสมาชิกฯ และส่งผลต่อผู้บริโภคด้วย จุดเริ่มต้นการผลิตต้องมีการวางแผน ก่อนถึงหน้าทำนาต้องมีการเตรียมพื้นที่ให้พร้อมที่จะทำการปลูก แต่ก็ติดปัญหาเรื่องการขาดแคลนระบบชลประทาน เพราะฉะนั้นเกษตรกรจำเป็นต้องเตรียมรับมือกับสถานการณ์ และเตรียมรอฝน โดยระหว่างนั้นต้องมีการปรับปรุงดิน พยายามลดการใช้สารเคมีให้น้อยลง เพราะจะได้ลดสารเคมีจากการทำการเกษตรในรูปแบบเดิมเป็นการพัฒนาคุณภาพข้าวหอมมะลิและพัฒนาตัวเกษตรกรและชุมชนด้วย

นอกจากนี้สหกรณ์ฯ ต้องมีมาตรฐานการรับซื้อ ต้องคัดเลือกข้าวเกรดพรีเมียมในการจำหน่าย เพื่อรักษามาตรฐานและเอกลักษณ์ของข้าวเกิดบุญ เมื่อสมาชิกสามารถผลิตได้ตามมาตรฐานแล้ว ก็จะส่งผลให้สมาชิกฯ สามารถลดต้นทุนในการประกอบอาชีพ มีรายได้สูงขึ้น และสหกรณ์มีความยั่งยืนในการดำเนินธุรกิจต่อไป

จากข้อมูลจากผู้อำนวยการสถาบันวิชาการด้านสหกรณ์ สามารถสรุปถึงความเป็นมาของข้าวเกิดบุญได้ว่า ข้าวเกิดบุญ คือข้าวขาวดอกมะลิ 105 มีระบบการจัดการคุณภาพครบทุกขั้นตอน ตั้งแต่การปลูก เก็บเกี่ยว การแปรรูป และการจัดส่ง ซึ่งสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นแม่ข่ายการพัฒนา

จุดพัฒนาการของข้าวเกิดบุญ มีเริ่มต้นของข้าวเกิดบุญเกิด มีพัฒนาการมาจากเครือข่ายความร่วมมือที่รู้จักกันในนาม “แกนคู โมเดล จังหวัดร้อยเอ็ด” โดยมีสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด เป็นแกนนำเครือข่าย โดยมุ่งหวังที่จะสร้างความเข้มแข็งทางธุรกิจโดยการแบ่งภารกิจตามความถนัด และพัฒนาระบบคุณค่าระหว่างภาคีเครือข่าย

การสร้างแบรนด์ ข้าวเกิดบุญ ขึ้นมา เป็นการเพิ่มคุณค่าข้าวเกิดบุญ ก่อให้เกิดการจดจำและเป็นภาพลักษณ์ของเครือข่ายฯ โดยมีสโลแกน “อัมทั้งห้อง อัมทั้งบุญ” ซึ่งเครือข่ายจะผลิตข้าวมาตรฐานพรีเมียมร่วมกัน

ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการสร้างแบรนด์ข้าวเกิดบุญ มิใช่ชื่อของผลิตภัณฑ์ แต่เป็นกลยุทธ์การตลาดที่เชื่อมโยงกระบวนการบริหารจัดการโซ่อุปทานอย่างบูรณาการที่สามารถจัดการในตัวผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพ และการสื่อสารสร้างความเข้าใจแก่ผู้บริโภคให้ได้รับรู้เรื่องราวของคุณภาพสินค้า และการรับรู้ในเรื่องคุณค่าและความตั้งใจของเกษตรกรในการผลิตข้าวเกิดบุญ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Hayao (1995 อ้างใน งามพิศ สัตย์สงวน, 2540) นักวิชาการชาวญี่ปุ่นกล่าวถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางการเกษตรกรรมในภาคอีสานไว้ว่า ก่อนค.ศ. 1970 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือปลูกข้าวนาดำ เพื่อยังชีพทั้งหมด บางปีผลผลิตดี แต่ต้องเผื่อไว้สำหรับปีที่ผลผลิตไม่เพียงพอ ต่อมาระหว่าง ค.ศ. 1970 กว่าๆ – 1980 กว่าๆ การปลูกข้าวมีความทันสมัยมากขึ้น กล่าวคือมีการใช้เครื่องจักร (ทำให้เตรียมทุ่งนาและเพาะปลูกได้ทันเวลา) ใช้สารเคมีทำให้ได้ผลผลิตเพิ่มได้ถึง 2 เท่า ในบางพื้นที่ ทำให้ชาวนาเริ่มปลูกข้าวเป็นการค้าได้ นอกจากนั้นรัฐบาลได้สร้างชลประทานขนาดใหญ่ ทำให้ชาวนาทำนาปรังได้ และมีการสร้างคลองซอยผันน้ำเข้าทุ่งนาบริเวณลุ่มแม่น้ำชี และมูล ทำให้การผลิตทางการเกษตรมีความแน่นอนในฤดูฝน และในหน้าแล้งก็สามารถปลูกผักหรือข้าวได้อีก ความทันสมัยทางการเกษตรระหว่าง ค.ศ. 1970 – 1980 กว่าๆ มีเป้าหมายทางการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรและเพิ่มรายได้ให้ภาคเกษตรกรรมในชนบทด้วย

จากการสำรวจและการสัมภาษณ์เพื่อศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงทางด้านเกษตรกรรมในภาคอีสาน Hayao พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงวิธีการปลูกข้าวจากการทำนาดำเป็นนาหว่าน เพราะการขาดแคลนแรงงาน เนื่องจากลูกหลานอพยพไปทำงานในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล Hayao สรุปว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นอย่างมากในครั้งแรกของทศวรรษ 1990 โดยพื้นที่นาดำถูกเปลี่ยนเป็นนาหว่านเพิ่มขึ้น 10-15 % ใน 2-3 ปีต่อมา แต่ปรากฏว่านาบางแห่งไม่สามารถที่จะทำนาได้อีกต่อไป ในปีค.ศ.1994 และ 1995 Hayao พบว่าประมาณ 20% เลิกทำนาหว่านเพราะถูกน้ำท่วมหรือมีปัญหาจากการปล่อยนาจากทุ่งนา หรือมีวัชพืชขึ้นเต็ม หรืออาจเพราะหว่านข้าวติดกันมากเป็นกระจุก ชาวนาบางคนรายงานว่าถูกไถหรือรถกินข้าวอ่อน หรือเป็นเพราะพื้นที่แห้งแล้งขาดน้ำ และบางคนขาดแรงงานที่จะช่วยทำนา สำหรับชาวนาที่ไม่ปลูกข้าวนาหว่านแต่ปลูกข้าวนาดำบอกต่อไปว่า ที่ทำนาดำต่อไปเพราะมีญาติๆ มาช่วยทุกปี แต่ชาวนาบางคนเลือกวิธีการอื่นๆ เช่นเลิกอาชีพทำนา แล้วขายที่ดินเพื่อทำธุรกิจขนาดเล็ก เช่นปั้มน้ำมัน หรือคอยดูแลสถานการณ์ในการเก็งกำไรขายที่ดิน

Nakamura and Matoh (1995 อ้างใน งามพิศ สัตย์สงวน, 2540) เป็นนักวิชาการชาวญี่ปุ่นที่สนใจศึกษาสภาพการทำนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย เพราะภูมิภาคนี้เป็นตัวอย่างของการทำลายสภาพแวดล้อม เช่นการทำลายป่าเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ สภาพดินที่สึกกร่อนและสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ เพราะการขยายการเพาะปลูกพืชต่างๆ ไปยังพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม คือบริเวณที่ราบสูง นักวิชาการทั้งสองสนใจว่า การปลูกข้าวในภาคอีสานเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนเหมาะสมกับ

สภาพแวดล้อมด้านการเกษตรหรือไม่ ทั้งสองเลือกหมู่บ้านอัมโม อำเภอกะทู้ จังหวัดภูเก็ต เป็นกรณีศึกษา

ผลการศึกษาพบว่า การสูญเสียคุณค่าของอาหารจากทุ่งนาในรูปของการเก็บเกี่ยวได้สมดุลกับการได้รับอาหารจากปุ๋ยเคมี นักวิชาการชาวญี่ปุ่นรายงานว่า การใช้ปุ๋ยเคมีในหมู่บ้านอัมโมดูเหมือนจะเหนือกว่าพื้นที่ปลูกข้าวที่ได้ผลผลิตสูงทุกแห่งในภาคอีสาน แต่ที่นี้กลับได้ผลผลิตต่ำ ชาวนาในหมู่บ้านนี้ทราบกันดีว่าการใช้ปุ๋ยเคมีมากกว่านี้จะไม่ช่วยให้ผลผลิตมากขึ้น เพราะทุ่งนาเป็นดินทราย แต่มีหนทางแก้ไขได้คือการใช้ปุ๋ยธรรมชาติจากมูลควาย เพื่อช่วยปรับปรุงดินให้มีสภาพดีขึ้น แต่ต้องใช้ควาย 2 ตัวต่อหนึ่งไร่ เพื่อที่จะได้ปุ๋ยเพียงพอ แต่ปรากฏว่าการเลี้ยงควายมีปัญหาหลายอย่าง อย่างแรกคือเลี้ยงควายลำบากเพราะหญ้าไม่ค่อยมี นอกจากนั้น แรงงานที่ต้องเลี้ยงควายก็ไม่มีเช่นกัน เพราะหนุ่มสาวไปทำงานนอกภาคเกษตรกรรม ทำให้ต้องใช้รถไถแทนควาย จึงพึ่งมูลควายเป็นปุ๋ยไม่ได้ Nakamura และ Matoh สรุปว่าชาวนาในหมู่บ้านอัมโมปลูกข้าวเพื่อยังชีพจนถึงปลาย ค.ศ. 1970 การใช้ปุ๋ยและการเปลี่ยนพันธุ์ข้าว ทำให้ได้ผลผลิตที่ดีขึ้น ชาวนาที่นี้ ปลูกข้าวเหนียวเพื่อยังชีพครึ่งหนึ่งของพื้นที่นา และปลูกข้าวเจ้าไว้ขายอีกครึ่งหนึ่ง ผลผลิตที่เพิ่มมากขึ้นในอนาคต จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบการผลิตข้าว และจะทำให้หมู่บ้านแตกต่างกันมากขึ้น

Rigg (1995 อ้างใน งามพิศ สัตย์สงวน, 2540) นักวิชาการอีกคนหนึ่งที่น่าสนใจศึกษาชาวนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ Rigg เป็นนักวิชาการที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับข้าว น้ำเพาะปลูกและพื้นที่นาที่ใช้ปลูกข้าว เพราะน้ำหายากในภาคอีสาน เขาจึงสนใจศึกษาว่าชาวนาภาคอีสานปลูกข้าวใช้น้ำฝนให้ประสบผลสำเร็จได้อย่างไร โดยเน้นศึกษาแบบแผนการทำนาช่วงเวลาที่ฝนตกและกลยุทธ์ในการปลูกข้าวเพื่อเอาน้ำฝนมาใช้ในการทำนา ในอีสานฝนจะตกแตกต่างกันไปตามฤดูกาล คือภาคในฤดูกาลเดียวกัน ระหว่างฤดูกาลและในพื้นที่ที่แตกต่างกัน ชาวนาในภาคอีสานจะปลูกข้าวโดยใช้กลยุทธ์ที่ต่างกัน คือ ปลูกข้าวตามคุณลักษณะของสภาพแวดล้อมทางการเกษตร จากทุ่งน่าน้ำท่วมไปจนถึงทุ่งน่าน้ำแล้ง ชาวนาจะปลูกข้าวในช่วงเวลาที่แตกต่างกันและใช้พันธุ์ข้าวแตกต่างกัน พันธุ์ที่ทนน้ำท่วมและสภาพแห้งแล้งชาวนาจะชอบมาก แต่เมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้นที่ดินหายากมากขึ้น ปรากฏว่าชาวนาไม่พยายามเพิ่มผลผลิตข้าวโดยวิธีการต่างๆ แต่ชาวนาจะปลูกพืชเศรษฐกิจแทนข้าว และในหลายกรณีทางเลือกของชาวนาอีสาน คือการหางานทำนอกภาคการเกษตร

ศักดิ์ศรี มงคลอิทธิเวช (2552) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “กระบวนการพัฒนาศักยภาพชุมชน เพื่อให้เป็นชุมชนน่าอยู่: กรณีศึกษาบ้านสบยาบ อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย” เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ การศึกษาบริบทของชุมชนที่เอื้อให้ชุมชนเข้มแข็งและมีศักยภาพ โดยพบว่าชุมชนบ้านสบยาบ คนในชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันตลอดเวลา มีประเพณีวัฒนธรรม ที่ดีงาม มีภูมิปัญญาชาวบ้าน มีผู้นำที่มีความสามารถ และเมื่อมีปัญหาชุมชนมีกลไกทางสังคมที่ดีใน การช่วยแก้ไขปัญหา ชุมชนมีทุนในชุมชนครบทุกด้าน ได้แก่ ด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการบริหารจัดการ

วิชัย กิจมี (2550) ศึกษาเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้กับศักยภาพของชุมชนในการจัดการที่ดินร่วมกันในลุ่มน้ำลี้ จังหวัดลำพูน” ใช้เทคนิคการวิจัยประยุกต์ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพที่เน้นการวิจัยภาคสนามเป็นหลัก ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนชนบทบนที่สูงในภาคเหนือรวมทั้งพื้นที่ศึกษาส่วนใหญ่ มีการใช้ประโยชน์ที่ดินในการประกอบอาชีพหลัก ทางเกษตรอย่างผิดวิธี หรือขาดมาตรการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม จนเกิดปัญหาวิกฤตที่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศ และการดำรงชีวิตของชุมชน เป็นเหตุให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งชุมชน รัฐ และองค์กรเอกชนต้องเร่งให้ความสำคัญกับการร่วมมือกันแก้ไขปัญหาให้สำเร็จ จึงจำเป็นต้องเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม ที่ชุมชน สมาชิกและแกนนำชุมชนของกลุ่มต้องมีการพัฒนาศักยภาพและความเข้มแข็ง รู้จักประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาเดิม และสร้างเสริมองค์ความรู้ใหม่ ในการรับรู้และเรียนรู้ปัญหาทรัพยากรกายภาพ ดิน น้ำ ป่าไม้ ทั้งด้านปริมาณที่ลดลง และคุณภาพที่เสื่อมโทรม จนเกิดเป็นข้อจำกัดในการทำมาหากินโดยทั่วไปและการพัฒนาอาชีพในเชิงเศรษฐกิจ จนขาดความมั่นคงในการดำเนินชีวิต

รุ่งโรจน์ ลีสกุลรักษ์ (2551) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็ง : กรณีศึกษาชุมชนสวนดอก” วิธีการศึกษาได้ออกแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก กลุ่มผู้นำชุมชนและกลุ่มต่างๆ ในชุมชน โดยการศึกษาข้อมูลทั่วไปของชุมชนสวนดอก วิเคราะห์สาเหตุและปัจจัยที่ชุมชนสวนดอกประสบความสำเร็จในการสร้างความเข้มแข็ง ผลการศึกษา สรุปได้ว่า ด้านยุทธศาสตร์ที่ชุมชนสวนดอกใช้ในการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน และสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ได้แก่ การสร้างผู้นำที่มีศักยภาพ โดยการใช้การศึกษาดูงาน การอบรม และการปฏิบัติจริง การพัฒนาท้องถิ่น โดยการให้ชุมชนจัดการตนเอง การสร้างการเรียนรู้ในชุมชน การใช้พลังชุมชนในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชน การส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนทุกขั้นตอนของชุมชน โดยการสนับสนุน ประสานงาน และร่วมปฏิบัติงานในทุกกิจกรรมของชุมชนเข้มแข็ง สร้างความสามัคคี ความเอื้ออาทร และเกื้อกูล ในชุมชน สร้างความ

เข้าใจอันดีระหว่างประชาชนในชุมชนสวนดอก หน่วยงานราชการและเอกชน และให้ความร่วมมือประสานงานกับเครือข่ายภายนอกชุมชน

วิทยุยา ทูลธรรม (2552) วิจัยเรื่อง “วิถีการผลิตข้าวเพื่อการพึ่งตนเองในระดับครอบครัว และชุมชนบ้านหนองขามพัฒนา ตำบลวังหลวง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด” ผลการวิจัย พบว่า วิถีการผลิตข้าวในชุมชนบ้านหนองขามพัฒนา สำหรับการพัฒนาระบบการเรียนรู้ที่นำไปสู่การปรับเปลี่ยนสู่การพึ่งตนเองนั้น พบว่ามีขั้นตอนดังนี้ 1) การศึกษาข้อมูลของเกษตรกรเพื่อให้เห็นปัญหาด้านต้นทุนการผลิตภาพรวมและค่าใช้จ่ายแต่ละด้าน 2) เปรียบเทียบกลุ่มตนเองกับกลุ่มที่ประสบความสำเร็จ โดยการฝึกวิเคราะห์จากข้อมูลที่ได้จาก กิจกรรมการประชุม การแลกเปลี่ยนเทคนิคการผลิต การศึกษาดูงาน 3) การทดลองปฏิบัติการผลิตและใช้น้ำหมักและปุ๋ยอินทรีย์ ทั้งในระดับครอบครัวและในระดับกลุ่ม 4) การติดตามและหนุนเสริมของกลุ่มโดยการเยี่ยมแปลงนา ทั้งในรูปแบบกลุ่มและรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้สมาชิกมีความมั่นใจต่อการปรับเปลี่ยน

ไพรินทร์ กล้าโกชน (2549) ทำการศึกษาเรื่อง “ศักยภาพของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจังหวัดตากในการดำเนินธุรกิจสินค้าเกษตรแปรรูป” ผลการวิจัยพบว่า ด้านการดำเนินงานของกลุ่มมีศักยภาพในการดำเนินธุรกิจสินค้าเกษตรแปรรูปรวม 5 ด้านดังนี้

1. ศักยภาพด้านการทำงานของคณะกรรมการ พบว่าการผลิตส่วนใหญ่สมาชิกเคยเข้ารับการอบรม จี.เอ็ม.พี. กลุ่มผู้ผลิตให้ความสำคัญเรื่องการจดทะเบียนค้ารับอาหาร อย.และมผช. เนื่องจากทำให้ผู้บริโภคมีความมั่นใจในการซื้อสินค้า
2. ศักยภาพด้านคุณสมบัติของคณะกรรมการ พบว่าคณะกรรมการส่วนใหญ่ไม่มีการวางแผนการตลาด แต่มีการเพิ่มจำนวนร้านค้าขายส่งและขายปลีก มีการกำหนดราคาขายส่งและปลีกที่เหมาะสม มีการพัฒนาบรรจุภัณฑ์หลายราคา กลุ่มได้มีการเข้าร่วมเจรจาธุรกิจกับหน่วยงานราชการต่างๆ กับทุกองค์กร อาทิ ภาครัฐ รัฐวิสาหกิจและเอกชน
3. ศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน พบว่าระยะเวลาในการทำธุรกิจสินค้าเกษตรแปรรูปมีความสัมพันธ์กับศักยภาพที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน คือระยะเวลาในการดำเนินธุรกิจสินค้าเกษตรแปรรูปนานขึ้น จึงทำให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มของสมาชิกดีขึ้น

4. ศักยภาพการลงหุ้น การออมเงิน การรับบริการสินเชื่อและปัจจัยการผลิต พบว่ากลุ่มส่วนใหญ่หาเงินทุนเพื่อการดำเนินกิจกรรมจากการลงหุ้นของสมาชิก และกลุ่มมีระยะเวลาในการทำธุรกิจสินค้าเกษตรแปรรูปนาน จึงทำให้สมาชิกเกิดความคุ้นเคย ไว้วางใจในการบริหารงานของคณะกรรมการจึงทำให้สมาชิกมีส่วนร่วมมาก มนการลงหุ้น การออมเงิน การรับบริการสินเชื่อ และปัจจัยการผลิตของกลุ่มดีขึ้นด้วย

5. ศักยภาพด้านการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน พบว่ามีการสนับสนุนของหน่วยงานระดับมาก ในด้านการจัดทัศนศึกษาดูงาน

ศุพพัฑ เมืองศรีนุ่น (2545) ศึกษา “บทบาทและศักยภาพขององค์กรชุมชนในการจัดการปัญหาทรัพยากรท้องถิ่น กรณีศึกษา : การปลูกข้าวหอมมะลิในพื้นที่ดินเค็ม อำเภอยะผา จังหวัดนครราชสีมา” ผลการศึกษาพบว่าบ้านสัมฤทธิ์เป็นพื้นที่ที่มีปัญหาดินเค็ม ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่มีความเค็มในระดับปานกลาง และมีปัญหาการขาดแคลนน้ำในช่วงทำนา จึงส่งผลกระทบต่อผลผลิตข้าวและรายได้ของเกษตรกร ทำให้เกษตรกรหันมาปลูกข้าวหอมมะลิ ซึ่งมีคุณสมบัติทนต่อสภาพดินเค็ม และเกษตรกรมีการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นกลุ่มขึ้น ได้แก่ กลุ่มผู้ใช้น้ำ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรสัมฤทธิ์สามัคคี และกลุ่มทำไม้กวาด ซึ่งกลุ่มผู้ใช้น้ำมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรน้ำ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรสัมฤทธิ์สามัคคีและกลุ่มทำไม้กวาดมีบทบาทในการส่งเสริมอาชีพและธุรกิจชุมชน ความเข้มแข็งดังกล่าวของกลุ่ม พบว่า เป็นกลุ่มที่ผู้นำเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถและเป็นที่ยอมรับนับถือของกลุ่มสมาชิก ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การดำเนินงานของกลุ่มประสบความสำเร็จ หากกลุ่มมีศักยภาพและความเข้มแข็งจะทำให้การดำเนินงานของกลุ่มมีประสิทธิภาพ ถือได้ว่าการก่อเกิดของชุมชนดังกล่าว เป็นการรวมตัวกันของเกษตรกรเพื่อจัดการปัญหาทรัพยากรและปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น และองค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นจะเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมการปลูกข้าวหอมมะลิของเกษตรกรบ้านสัมฤทธิ์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

วรัญญา ศิริอุดม (2551) ศึกษาเรื่อง “การใช้ประโยชน์ที่ดินและการจัดการป่าน้ำซับของชุมชน ในลุ่มน้ำหนองหอยตอนบน ตำบลแม่แรม อำเภอมะหิมา จังหวัดเชียงใหม่” การศึกษาเป็นการศึกษาทั้งในเชิงปริมาณและในเชิงคุณภาพ มีการสำรวจพื้นที่ศึกษาในเรื่องการใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีผลต่อพื้นที่ป่าน้ำซับ และรูปแบบการใช้ประโยชน์จากป่าน้ำซับลุ่มน้ำหนองหอยตอนบนและจัดทำแผนที่ การสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องการใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีความสัมพันธ์กับการผลิตตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน การศึกษาพบว่าจากการพัฒนาการเชิงพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สาสุพื้นที่ลุ่มน้ำหนองหอยตอนบน ในปัจจุบันมีรูปแบบ การใช้ประโยชน์ที่ดินไปสู่การผลิตที่เข้มข้น มีการใช้พื้นที่

และทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อการพาณิชย์ทำให้มีการบุกเบิกที่ทำกินเพิ่มขึ้น ทั้งหมดนี้เป็นผลพวงมาจากนโยบายการพัฒนาของรัฐ เพื่อลดพื้นที่การปลูกฝิ่นและแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจ ประกอบกับการเข้ามาของกลุ่มทุนที่ทำให้เกิดการแย่งที่ดินและน้ำจึงทำให้ พื้นที่ป่าลดลงโครงสร้างที่เป็นป่าดั้งเดิม ที่มีความอุดมสมบูรณ์เปลี่ยนแปลงไปเป็นป่าปลูกเสริมเพื่อการเพิ่มพื้นที่ป่าให้มากขึ้นการกักเก็บน้ำไว้ใต้ดินลดลงประกอบมีการผลิตที่เปิดโล่งไม่มีสิ่งปกคลุมดินส่งผลให้พื้นที่ป่าน้ำซับมีจำนวนลดลงจากเดิมมีจำนวน 9 แห่งเหลือเพียง 3 แห่ง แบ่งเป็นป่าน้ำซับเพื่อการเกษตร 1 แห่ง

สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญของตำบลเกษตรวิสัย

จากเอกสารของงานวิเคราะห์นโยบายและแผน สำนักปลัดเทศบาล เทศบาลตำบลเกษตรวิสัย อำเภอกเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ได้กล่าวถึงสภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญของตำบลเกษตรวิสัยไว้ ดังนี้ (เทศบาลตำบลเกษตรวิสัย, 2555)

ที่ตั้งและอาณาเขต

ตำบลเกษตรวิสัย มีเนื้อที่ 55,757 ไร่ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศ มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

- ทิศเหนือ อาณาเขตติดต่อกับตำบลเหล่าหลวง ตำบลหนองแวง ตำบลสิงห์โคก อำเภอกเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด
 - ทิศใต้ อาณาเขตติดต่อกับตำบลโนนสว่าง ตำบลน้ำอ้อม อำเภอกเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด
 - ทิศตะวันออก อาณาเขตติดต่อกับตำบลหินกอง อำเภอกเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด
 - ทิศตะวันตก อาณาเขตติดต่อกับตำบลน้ำอ้อม อำเภอกเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด
- ตำบลเกษตรวิสัย อำเภอกเกษตรวิสัย แบ่งการปกครองออกเป็น 18 หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ที่ 1 บ้านเกษตรวิสัย

หมู่ที่ 3 บ้านหนองแวง

หมู่ที่ 5 บ้านหนองสาว

หมู่ที่ 2 บ้านคุ้มใต้

หมู่ที่ 4 บ้านป่ายาง

หมู่ที่ 6 บ้านสะแบง

หมู่ที่ 7 บ้านโพนโพธิ์	หมู่ที่ 8 บ้านคุ้มไต้
หมู่ที่ 9 บ้านหนองแวง	หมู่ที่ 10 บ้านคุ้มโรงพยาบาล
หมู่ที่ 11 บ้านโพนงอย	หมู่ที่ 12 บ้านหัวงาม
หมู่ที่ 13 บ้านคุ้มโรงฆ่าสัตว์	หมู่ที่ 14 บ้านคุ้มน้อย
หมู่ที่ 15 บ้านป่ายาง	หมู่ที่ 16 บ้านคุ้มกลาง
หมู่ที่ 17 บ้านโพนโพธิ์ทอง	หมู่ที่ 18 บ้านประชาชื่น

สภาพภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบลุ่ม บริเวณทิศตะวันตกเฉียงใต้ของตำบลเป็นพื้นที่ราบลุ่มริมฝั่งลำเสียวใหญ่ที่มีน้ำท่วมถึงเป็นเวลานาน โดยเฉพาะฤดูน้ำหลากและทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากเป็นประจำ สภาพภูมิประเทศบริเวณนี้เป็นแนวทางเดินของลำน้ำเก่าที่มีการไถ่ตัวตอของลำน้ำทำให้เกิดทะเลสาบรูปแอก (กุด) เกิดขึ้น แหล่งน้ำที่สำคัญตามธรรมชาติ คือ ลำเสียวใหญ่ไหลทางทิศตะวันตกของตำบล ซึ่งกั้นเขตแดนระหว่าง ตำบลเกษตรวิสัย ตำบลน้ำอ้อม และตำบลเมืองบัว นอกจากนี้ยังมีหนองน้ำตามธรรมชาติที่สำคัญ คือ หนองเหียน หนองใหญ่ หนองศาลาและหนองสะแบง ความสูงของพื้นที่อยู่ระหว่าง 120-140 เมตร (เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง)

สภาพภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศของตำบลเกษตรวิสัย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด จัดอยู่ในลักษณะภูมิอากาศแบบมรสุมเขตร้อน (Tropical monsoon climate) ซึ่งแบ่งได้ 3 ฤดู คือ ฤดูฝนจะเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม โดยได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดผ่านทะเลและมหาสมุทร ทำให้มีอากาศชุ่มชื้นและฝนตกชุก และยังได้รับอิทธิพลความชุ่มชื้นแถบบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงอีกด้วย ส่วนฤดูหนาวจะเริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ โดยได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งจะพัดเอาความหนาวเย็นและความแห้งแล้งมา สำหรับฤดูร้อนจะเริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายนจะมีอากาศร้อนและอบอ้าว

สภาพสังคมและการรวมกลุ่มเกษตรกร

สภาพสังคมและการรวมกลุ่มเกษตรกรของตำบลเกษตรวิสัย ได้จากการศึกษาข้อมูล ทุติยภูมิ เอกสารและรายงานที่เกี่ยวข้อง ได้ผลการศึกษา ดังนี้

ประชากร รวม 4,600 คน เป็นชาย 2,360 คน และเป็นหญิง 2,240 คน จำนวนบ้าน 1,364 หลังคาเรือน (รายงานสถิติจำนวนประชากรและบ้าน กรมการปกครอง พ.ศ. 2555) ประชากร ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ

สภาพเศรษฐกิจ

1. การประกอบอาชีพ ส่วนใหญ่ทำการเกษตรเป็นหลัก ได้แก่ ทำนาปลูกข้าว ปลูกยูคา ลิปดัส มะม่วง และเพาะเลี้ยงปลา
2. พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ของตำบลเกษตรวิสัย คือ ข้าว ยูคาลิปดัส และมะม่วง
3. รายได้ ตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.1) ปี 2555 คนในครัวเรือนของตำบล เกษตรวิสัย มีรายได้เฉลี่ยไม่ต่ำกว่าคนละ 20,000 บาทต่อปี

สถานภาพทรัพยากร

จากการศึกษาสภาพทั่วไปและพัฒนาการของการผลิตข้าวเกิดบุญ พบว่า ทรัพยากรของชุมชนมีผลอย่างมากต่อการผลิตข้าวเกิดบุญ ผลการศึกษาพบว่าทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาข้าวเกิดบุญ มี 2 ประการ คือ ดิน แหล่งน้ำ มีรายละเอียด ดังนี้

1. ทรัพยากรดิน

ในส่วนที่ 1 นี้ สำนักสำรวจดินและวางแผนการใช้ที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน ได้รวบรวม ข้อมูลทรัพยากรดินและการใช้ที่ดิน: 2551 ของตำบลเกษตรวิสัย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ไว้ ดังนี้

ทรัพยากรดิน ตำบลเกษตรวิสัย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด มีพื้นที่ทั้งหมด 55,757 ไร่ โดยพื้นที่เกษตรกรรม มีเนื้อที่ประมาณ 47,708 ไร่ หรือร้อยละ 85.56 ของพื้นที่ทั้งหมด โดยผู้วิจัยทำการศึกษายู่ 2 ลักษณะ คือ คุณภาพของดินและการใช้ประโยชน์จากดิน

1.1 คุณภาพของดินที่ใช้ในการเกษตรกรรม มีพื้นที่รวมกันประมาณ 51,161 ไร่ หรือร้อยละ 91.75 ของพื้นที่ พื้นที่ที่เหลือจะเป็นแหล่งชุมชนมีเนื้อที่ 3,176 ไร่ และมีแหล่งน้ำ 1,422 ไร่ โดยพบคุณสมบัติชุดดิน ซึ่งสามารถแบ่งเป็น 5 กลุ่มได้ ดังนี้

1.1.1 กลุ่มดินทราย มีเนื้อที่ 29,230 ไร่ หรือร้อยละ 52.42 ของพื้นที่ตำบลเกษตรวิสัยประกอบด้วยหน่วยดิน Msk (41B) Ng (44B) Ng/Ub (44) Ng/Ub (44B) Ub (24) Ub (24B) เนื้อดินเป็นทรายปนดินร่วน เนื้อหยาบเกิดจากตะกอนลำน้ำ มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำและมีความสามารถในการอุ้มน้ำน้อยทำให้พืชมีโอกาสดินน้ำง่าย

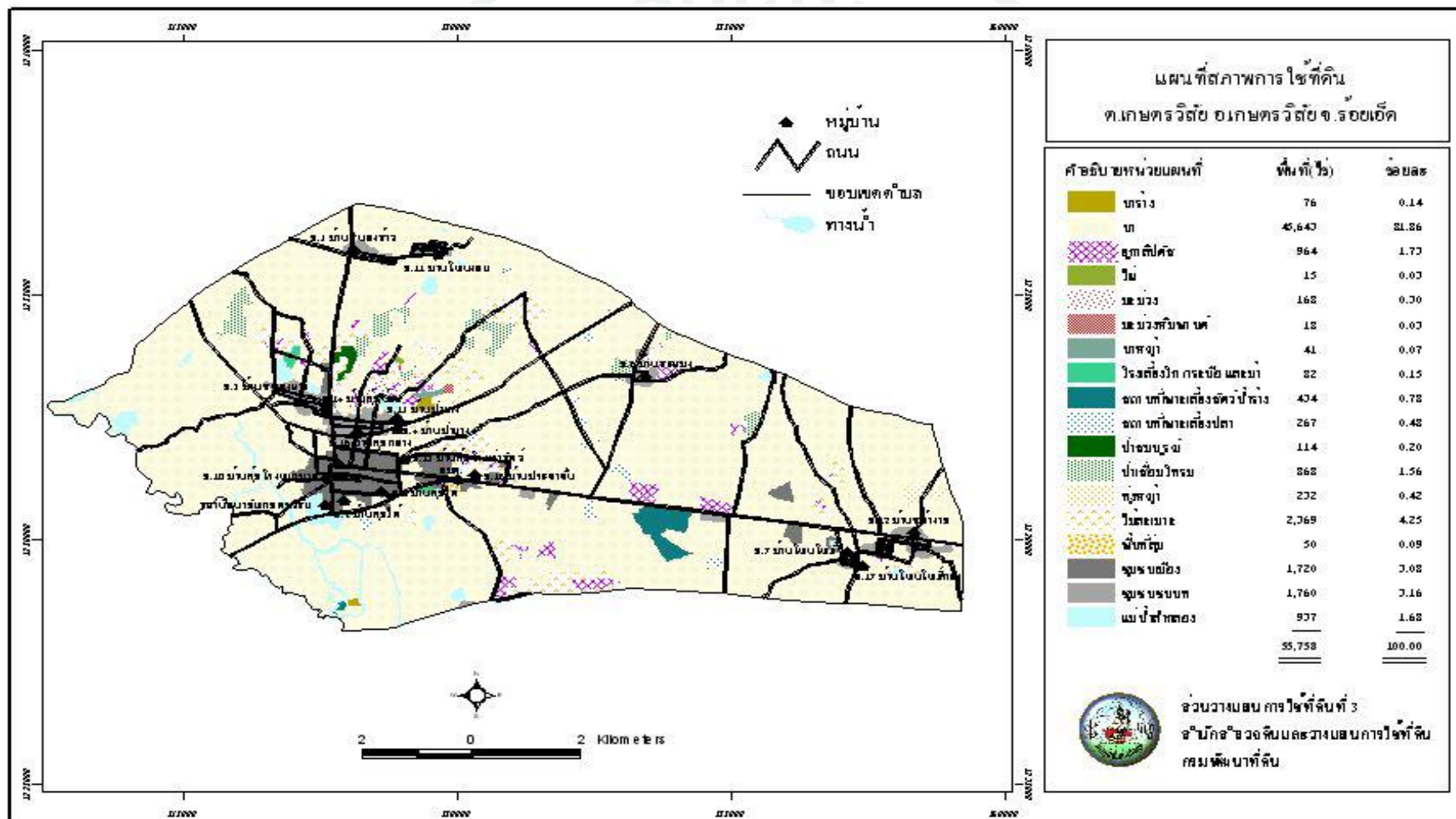
1.1.2 กลุ่มดินร่วนหยาบที่เกิดจากตะกอนริมน้ำ มีเนื้อที่ 380 ไร่ หรือร้อยละ 0.68 ของพื้นที่ตำบลเกษตรวิสัย ประกอบด้วยหน่วยดิน Chp-gm(38) เนื้อดินเป็นดินร่วนปนทราย ดินมีความลึกมาก

1.1.3 กลุ่มดินร่วนหยาบ มีเนื้อที่ 3,956 ไร่ หรือร้อยละ 7.10 ของพื้นที่ตำบลเกษตรวิสัย ประกอบด้วยหน่วยดิน Ksn/Ndg (40B) Ndg (22) Sda (22) เนื้อดินค่อนข้างเป็นทราย มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำเป็นดินลึกถึงลึกมาก เกิดจากตะกอนลำน้ำหรือวัสดุต้นกำเนิดดินเนื้อหยาบ

1.1.4 กลุ่มดินเค็ม มีเนื้อที่ 9,692 ไร่ หรือร้อยละ 17.38 ของพื้นที่ตำบลเกษตรวิสัยประกอบด้วยหน่วยดิน Ki(20) เนื้อดินเป็นดินร่วนปนทราย มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ มีคราบเกลือลอยหน้าหรือมีชั้นดานแข็งที่สะสมเกลือภายในความลึก 100 ซม.จากผิวดิน การระบายน้ำค่อนข้างเลว

1.1.5 กลุ่มดินเหนียว มีเนื้อที่ 7,903 ไร่ หรือร้อยละ 14.17 ของพื้นที่ตำบลเกษตรวิสัยประกอบด้วยหน่วยดิน Ka-cl(4) Th-cl(7) เนื้อดินเป็นดินเหนียวมีความอุดมสมบูรณ์ปานกลางถึงสูงเป็นดินลึกมากปฏิกิริยาดินเป็นกลางถึงเป็นด่าง

กลุ่มดินที่เหมาะสมต่อการปลูกข้าวขาวดอกมะลิ 105 คือกลุ่มที่ 5 กลุ่มดินเหนียวที่เป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ปานกลางถึงสูง

ภาพที่ 5 แผนที่สภาพการใช้ที่ดิน ตำบลเกษตรวิสัย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

2. ทรัพยากรน้ำ

ในการศึกษาแหล่งน้ำครั้งนี้ ได้ศึกษาทรัพยากรน้ำในตำบลเกษตรวิสัย 3 ลักษณะ คือ แหล่งน้ำธรรมชาติ แหล่งน้ำที่ขุดขึ้นเอง และแหล่งน้ำประปา ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

2.1 แหล่งน้ำธรรมชาติ ในตำบลเกษตรวิสัยมีแหล่งน้ำที่สำคัญคือ ลำเสียวใหญ่ และมีหนองน้ำที่สำคัญตามธรรมชาติคือ หนองเหียน หนองใหญ่ หนองศาลาและหนองสะแบง นอกจากนี้ยังมีแหล่งน้ำขนาดเล็กในไร่นากระจายอยู่ทั่วไป

2.2 แหล่งน้ำที่ขุดขึ้นเอง โดยแหล่งน้ำที่ขุดขึ้นเองมี 2 ลักษณะ คือ บ่อน้ำใต้ดินและ บ่อน้ำบาดาล บ่อน้ำใต้ดิน คือ บ่อที่ขุดเจาะลึกลงไปในพื้นที่ดิน โดยชาวบ้านจะทำกันเอง ขุดกันเอง แล้วใช้วิธีหย่อนถังลงไป เพื่อตักน้ำมาใช้ บ่อน้ำบาดาล คือ บ่อที่ขุดเจาะลงไปใต้ชั้นหิน จนถึงระดับน้ำบาดาล การขุดบ่อนี้ต้องลงทุนสูง เพราะต้องฝังท่อลงไป แล้วสูบน้ำขึ้นมาใช้

2.3 แหล่งน้ำประปา ตำบลเกษตรวิสัย มีจำนวนครัวเรือนที่ใช้น้ำประปา 1,499 แห่ง จำนวนครัวเรือนที่ไม่ใช้น้ำประปา 2,523 แห่ง โดยหน่วยงานที่ให้บริการด้านการประปาในพื้นที่ คือ การประปาส่วนภูมิภาคสุรธรรมภูมิ ครัวเรือนที่ไม่ใช้น้ำประปาจะทำการขุดเจาะบาดาล เนื่องจาก ใช้น้ำในส่วนนั้นอย่างถาวร สำหรับน้ำที่ใช้บริโภคจะซื้อมากกว่าที่จะใช้น้ำประปา เพราะในหน้าแล้ง น้ำประปาไม่สามารถใช้ได้ จึงเลือกที่จะใช้น้ำบาดาลเพียงอย่างเดียว

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาข้าวเกิดบุญ : กรณีศึกษาดำบลเกษตรวิสัย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งได้ศึกษาจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิจากการศึกษา รวบรวมเอกสารวิชาการและแหล่งข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In – depth Interview) เพื่อให้การเก็บข้อมูลเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพครอบคลุมในหัวข้อที่วิจัยและตรงตามวัตถุประสงค์โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย
2. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา
4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In – Depth Interview) ของผู้ให้ข้อมูลหลัก 3 กลุ่มประกอบด้วย

1. ผู้อาวุโสและผู้มีบทบาทในชุมชน จำนวน 7 คน ผู้อาวุโส จำนวน 5 คน ประกอบด้วยอดีตผู้ใหญ่บ้านที่มีอายุมากที่สุดและได้บอกต่อบุคคลอื่นอีก 4 คน โดยใช้การสัมภาษณ์แบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) ผู้มีบทบาทในชุมชนประกอบด้วย เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลเกษตรวิสัย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด และหัวหน้ากรมพัฒนาที่ดิน อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด
2. เจ้าหน้าที่สหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด จำนวน 6 คน โดยจะเลือกสัมภาษณ์จากเจ้าหน้าที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับการผลิตข้าวเกิดบุญ

3. สมาชิกสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด จำนวน 10 คน โดยการสัมภาษณ์แบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) โดยเริ่มต้นจากการแนะนำของเจ้าหน้าที่สหกรณ์ฯ ในการขอสัมภาษณ์สมาชิกคนแรกและหลังจากนั้นก็ได้รับการแนะนำต่อไปจนครบจำนวน 10 คน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยมีวิธีการดำเนินและเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการให้ข้อมูลหลัก ดังต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสาร (Review Literature) ซึ่งเป็นการศึกษาจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) จากข้อมูลเอกสารที่มีอยู่แล้ว แต่มีความสำคัญที่ต้องใช้ประกอบการวิจัย โดยศึกษาจากการค้นคว้าเอกสารทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ และบทความวิชาการ จากแหล่งข้อมูลต่างๆ เช่น ห้องสมุดของมหาวิทยาลัย ระบบสืบค้นทางอินเทอร์เน็ต
2. ลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลตามระยะเวลาที่กำหนด โดยติดต่อกับและประสานงานกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยใช้การเข้าไปอยู่ในชุมชน เพื่อทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนาอย่างไม่เป็นทางการและการสังเกต เพื่อสร้างความเข้าใจต่อบทบาทของกลุ่มและระบบการผลิตข้าวเกิดบุญ
3. เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) โดยเป็นการสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อศึกษาไว้คร่าวๆ ล่วงหน้า เป็นลักษณะคำถามแบบปลายเปิด ที่ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเพื่อให้ได้ถึงข้อมูลในระดับลึก การตั้งคำถามในการสัมภาษณ์เป็นหน้าที่ของผู้วิจัยในการถามรายละเอียดจากผู้ให้สัมภาษณ์ โดยมีลักษณะของคำถามเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชนในด้านต่างๆ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยสำหรับระเบียบวิธีในเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษา มีดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview)
2. สมุดบันทึกในการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักทุกครั้ง

3. กล้องถ่ายรูปเพื่อบันทึกภาพที่มีความสำคัญต่างๆ

วิธีสร้างเครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ผู้วิจัยมีขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือ ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพชุมชนในการพัฒนาข้าวเกิดบุญ
2. สร้างแบบสัมภาษณ์ตามความมุ่งหมาย ในการวิจัย
3. นำแบบสัมภาษณ์เสนอคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ตรวจสอบ แก้ไข ความสมบูรณ์ของเนื้อหา และความถูกต้องของภาษา

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยการใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview)

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและการรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่ จากการจดบันทึกและถ่ายภาพเพื่อบันทึกข้อมูล มาจำแนกตามประเด็นที่กำหนดไว้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย
2. ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล
3. ทำการสรุปเบื้องต้น ว่าข้อมูลเหล่านั้นเพียงพอหรือไม่ ต้องการข้อมูลเพิ่มเติม
4. วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย และนำเสนอโดยวิธีการพรรณนา (Descriptive Research)

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง “ศักยภาพของชุมชนในการผลิตข้าวเกิดบุญ : กรณีศึกษา ตำบลเกษตรวิสัย อำเภอกเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด” จากการค้นคว้าเอกสารและสัมภาษณ์แบบเจาะลึกของผู้ให้ข้อมูลหลักได้ผลการวิจัย ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของตำบลเกษตรวิสัย อำเภอกเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด
2. ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการปลูกข้าวขาวดอกมะลิ 105
3. ศักยภาพของชุมชนในการผลิตข้าวเกิดบุญของตำบลเกษตรวิสัย อำเภอกเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด
4. บทบาทขององค์กรในการส่งเสริมการปลูกข้าวเกิดบุญของตำบลเกษตรวิสัย อำเภอกเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

ประวัติความเป็นมาของตำบลเกษตรวิสัย อำเภอกเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

การสัมภาษณ์ผู้อาวุโสของชุมชนจำนวน 5 คน ได้ผลของความเป็นมาแต่ละบุคคล ดังนี้

ผู้อาวุโส คนที่ 1 บุญเลิศ ปาจิตติ หรือพ่อเท อายุ 75 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 ซึ่งปัจจุบันได้รับตำแหน่งเป็นมรรคทายกของวัดสระเกษ ในตำบลเกษตรวิสัย ได้จัดบันทึกถึงความเป็นมาของตำบลเกษตรวิสัยไว้ ดังนี้

เมืองเกษตร หรือเมืองเกษ เป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์ด้วยข้าวปลาอาหารและสัตว์เลี้ยงเกี่ยวกับการเกษตร พระเกษตรราชิไชย หรือ เหว้า ซึ่งมีตำแหน่งเป็นอุปราช เมืองสุวรรณภูมิ มีพระขัตติยะวงษา หรือ คำผาย เป็นเจ้าเมืองสุวรรณภูมิ อุปราชเหว้าจึงขออนุญาต พระขัตติยะวงษา มาก่อตั้งเมืองเกษตรขึ้น ซึ่งตรงกับสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5

พระองค์ทรงอนุญาตให้จัดตั้งเมืองขึ้น โดยมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าให้จัดตั้งเมืองขึ้นที่บ้านดอนเสาโง หรือที่เรียกกันว่า บ้านดอนส้มโง ซึ่งบ้านดอนส้มโงได้ตั้งอยู่ในเขตอำเภอพนมไพร แต่พระศรีเกษตรราชไชย ก็ไม่ได้ไปตั้งที่บ้านดอนเสาโง โดยท่านมีเหตุผลว่าบ้านดอนเสาโง ไม่ได้อยู่ในทำเลที่เหมาะสม เพราะสภาพพื้นที่เป็นป่าดง ไม่อุดมสมบูรณ์ในการทำนา พระศรีเกษตรราชไชยจึงได้ขอพระบรมพุทธานุญาตเปลี่ยนที่ตั้งเมืองใหม่ โคนขอเปลี่ยนจากบ้านดอนเสาโง มาเป็นบ้านกู่กระโดน เมื่อปี พ.ศ. 2416 เพราะบ้านกู่กระโดนมีทำเลที่เหมาะสมกว่าและมีพระบรมราชานุญาต ให้ขนานนามใหม่ว่าเมืองเกษ ในสมัยนั้นอยู่ในเขตปกครองของเมืองสุวรรณภูมิ อำเภอเกษตรวิสัย มีพระศรีเกษตรราชไชย(เหง้า) ดำรงตำแหน่งเมืองคนแรกในปีพ.ศ.2416 ถึงปีพ.ศ.2417 เป็นเวลา 1 ปี พระศรีเกษตรราชไชย (เหง้า) ก็ถึงแก่อนิจกรรมลง จึงมีเจ้าเมืองคนใหม่ต่อมา พระราชทานนามว่า พระศรีเกษตรราชไชย (สังข์) เดิมชื่อท้าวสุริยะ ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าเมืองระหว่างปีพ.ศ.2417-2425 นับเป็นเจ้าเมืองคนที่สอง และเมื่อเจ้าเมืองคนที่สองถึงแก่อนิจกรรม ได้มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งท้าวศิลาขึ้นเป็นเจ้าเมือง ซึ่งท้าวศิลาก็เป็นบุตรพระศรีเกษตรราชไชย (สังข์) และได้เป็นเจ้าเมืองคนที่สาม ซึ่งดำรงตำแหน่งอยู่ระหว่างปี พ.ศ.2425-2456 ก็ถึงแก่อนิจกรรม ซึ่งชาวเมืองส่วนมากเรียกท่านว่าพระศรีเกษตร พระศรีเกษตรราชไชย (ศิลา) ซึ่งเป็นผู้มีภูมิถำเนาอยู่ในเมืองเกษตรวิสัยแต่ดั้งเดิม และเป็นต้นตระกูลสังข์ศิลา

หลังจากหมดยุคสมัยของพระศรีเกษตรราชไชย (ศิลา) แล้วเมืองเกษตรวิสัยได้ยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอขึ้นตรงต่อ จังหวัดร้อยเอ็ด ในสมัยรัชกาลที่ 6 โดยมีชื่อครั้งแรกว่าอำเภอหนองแวง

จนกระทั่งปีพ.ศ.2482 จึงได้มีการเปลี่ยนนาม ตำบลหนองแวง เป็นตำบลเกษตรวิสัย เพื่อรักษาประวัติเดิมไว้

พ่อเท ได้กล่าวเพิ่มเติมถึงว่า “สภาพสังคมที่ขึ้นอยู่กับแบบเครือญาติ มีวัฒนธรรมประเพณีร่วมกัน และประเพณีที่สำคัญของที่นี่ก็คือ งานบุญผะเหวด ที่อยู่ในฮีต 12 ของคนอีสาน เป็นงานบุญที่มีการเทศน์พระเวส หรือมหาชาติ เลยเรียกกันว่า บุญผะเหวด นับเป็นงานบุญใหญ่ที่มักจะมีชาวบ้านต่างหมู่บ้านมาร่วมงานด้วย มีการปลุกผาม หรือประรำพิธีไว้รอบบริเวณวัด เพื่อต้อนรับแขกที่มา มีการเลี้ยงข้าวปลาอาหารอย่างเต็มที่ มีการตกแต่งศาลาโรงธรรมให้คล้ายป่า โดยมีสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้อง เช่น ธง บั้งดอกไม้ เครื่องสักการบูชาคาถาพัน ฯลฯ ตลอดจนสร้างหอพระอุปคุต นอกจากนี้ยังต้องจัดหาเจ้าภาพกัณฑ์เทศน์ให้ครบทุกกัณฑ์ เพื่อเป็นผู้ถวายเครื่องปัจจัยไทยธรรมต่างๆ ด้วย ในวันงานมีการแห่ข้าวพันก้อน แห่กัณฑ์หลอน และแห่อุปคุต ส่วนการเทศน์ของพระสงฆ์จะมีทำนองในลักษณะการเล่นเสียงปล่อยเสียงอย่างเต็มที่ ที่เรียกว่า “แหล่” ซึ่งต้องรักษา

เนื้อหาและรูปแบบให้ถูกต้อง พ่อเพ็ง กล่าวอีกว่า การทำนาในสมัยก่อนเชื่อมโยงกับฮีต 12 เป็นอย่างมาก จะมีประเพณีควบคู่กันไป มีการรำลึกถึงความสำคัญของข้าว เพราะเหมือนเป็นลำดับขั้นตอน ในการทำนา ความร่วมแรงร่วมใจ ความสามัคคีกันของหมู่บ้าน ซึ่งคนในชุมชนจะได้มีส่วนร่วมกันทุกคน และถึงแม้ว่าในตอนนี้ ฮีต 12 จะลบเลือนไปมาก แต่ก็ยังหลงเหลืออยู่ แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบไป อย่างฮีตบุญคุณลาน ที่ตอนนี้ชาวนาไม่ใช้ลานในการทำนาแล้ว แต่ก็ยังมีประเพณีนี้อยู่ โดยจะไปรวมจัดกันที่หน้าอำเภอ ซึ่งสามารถทำบุญได้ ทั้งข้าว ทั้งเงิน เพื่อเป็นรายได้เข้าวัด รวมไปถึงชาวบ้านก็ยังรวมตัวกันจัดงาน บุญกุ่มข้าวใหญ่ ซึ่งทำหลังเกี่ยวข้าวเสร็จสองเดือน เป็นการทำขวัญข้าว ขอพรพระ แล้วนำข้าวถวายพระ ก็เหมือนเป็นงานบุญที่ชาวบ้านจะพากันที่วัด เทศกาลทุกเทศกาลมีความสำคัญหมด มันเป็นการรวมกัน ร่วมกัน มาช่วยกัน มาเจอกัน และถึงแม้ว่าในเทศกาลในบางเดือน จะไม่ได้เกี่ยวกับข้าวโดยตรง แต่ข้าวก็มีส่วนสำคัญ เพราะเมื่อคนมารวมกัน ไม่แค่เฉพาะในหมู่บ้าน แต่ยังมีมาจากกรุงเทพฯ ลูกหลานกลับมาจากการทำงาน ยังไงก็ต้องกินข้าว ต้องพบปะ เจอกัน มีการเลี้ยง การสังสรรค์กัน”

“ในการติดต่อสื่อสารกัน ทุกคนจะไปมาหาสู่กันเสมอ แล้วเมื่อบ้านไหนมีงานบุญ ก็จะมีการแจ้งข่าวผ่านทางบ้านพ่อเท ซึ่งถือว่าเป็นจุดศูนย์กลางของชาวบ้าน ในบางครั้ง เมื่อชาวบ้านมีเรื่องเดือดร้อนหรือทะเลาะกัน ก็จะมาตกลงกันที่บ้านพ่อเทก่อน มาพูดคุยกันต่อหน้าผู้ใหญ่ ทำให้สามารถบอกเหตุผลและให้คำแนะนำระหว่างกันได้ ถ้าเด็กลูกๆ หลานๆ ทะเลาะกันมา ถ้าตกลงกันที่บ้านพ่อเท ก็จะจบที่นั่นไม่ต่อเรื่องกันอีก เพราะจะมีผู้ใหญ่หลายคนมาช่วยๆ กันฟังช่วยกันดู”

“อาชีพหลักของชุมชน ยังเป็นชาวนากันอยู่ การทำนาเดี๋ยวนี้ทำกันไม่กี่วัน เพราะแค่มีช่วงไถ ช่วงหว่าน หลังจากนั้นก็แค่รอฝน เมื่อครบอายุก็ไถรดเกี่ยวกัน ซึ่งสะดวกกว่าแต่ก่อนมาก ในสมัยก่อนการปลูกข้าวจะพิถีพิถันมากกว่านี้ ต้องคอยรดน้ำ ดูแล แต่สมัยนี้ไม่มีน้ำไว้รดข้าวแล้ว จึงได้แค่รอฝนกันอย่างเดียว และจากการที่สภาพแวดล้อมแห้งแล้งมากหรือบางปีก็น้ำท่วม ทำให้มีเกษตรกรบางคน ขายที่นาแล้วไปทำงานรับจ้างที่จังหวัดอื่น หรือปล่อยให้เช่า ลูกหลานที่โตมาส่วนมาก เมื่อเรียนจบปริญญาตรี หรือบางคนแค่จบชั้นม.6 ก็ไปกรุงเทพฯ เพื่อไปหางานทำกันหมดแล้ว การค้าขายเจริญเติบโตมากขึ้น มีคนตำบลอื่นย้ายเข้ามามาก แต่ก็มีคนตำบลนี้ย้ายออกไปมากเหมือนกัน”

ผู้อาวุโส คนที่ 2 ตาสวรรค์ สังขศิลา ปัจจุบันมีอายุ 92 ปี ทายาทผู้สืบตระกูลสังขศิลา ได้กล่าวถึงที่มาของตระกูลสังขศิลา ผู้ปกครองเมืองเกษในอดีตรว่า “นามสกุลสังขศิลา ได้มาจาก ท้าวสังข์ กับท้าวศิลา ผู้ปกครองเมืองเกษ หรือตำบลเกษตรวิสัย ทั้งสองคนได้ปกครองเมืองสืบต่อ

กันมา เมื่อท่านได้จากไป ก็ได้ตั้งนามสกุลเอาไว้ โดยเอาคำว่า สัง ของท้าวสังข์ กับศิลา ของท้าว ศิลา มารวมกัน พ่อของดาสวรรค์ก็ได้เล่าให้ดาสวรรค์ฟังว่าว่า เมื่อก่อนพื้นที่เรานี้อุดมสมบูรณ์ มีน้ำมีท่าใช้สะดวกไม่เหมือนอย่างนี้ คนที่นี้ปลูกข้าวกินกันเอง จะเก็บเผื่อไว้ทำบุญ บางบ้านมีการปลูกข้าวแตกต่างกันออกไป แล้วแต่ความชอบของแต่ละบ้าน บางครั้งก็มีการมาแลกเปลี่ยนกัน เปลี่ยนพันธุ์ข้าวกัน ในหมู่บ้านที่ห่างออกไป ข้าวบ้านไหนเค็ว่าอร่อย ก็ไปขอพันธุ์ไปแบ่งกัน ข้าวแต่ละหลังก็มีความอร่อยทั้งนั้น คนสมัยก่อนจะกินข้าวเหนียวตอนเช้าๆ ให้มันหนักท้องไว้ก่อน เพราะต้องทำนากัน ดั้นกันแต่เข้าไปทำ ปลาที่เลี้ยงกันในนานั้นแหละ ผักหญ้าก็หาเอาได้ ตอนเย็นจะมากินข้าวสวยกันให้หลับสบาย”

แต่ในปัจจุบัน อะไรๆ ตอนนี้เปลี่ยนไปมาก ไม่เหมือนก่อนแล้ว ถนนอะไรไปมาสะดวก รวดเร็วกันเยอะ เมื่อก่อนแถวนี้รู้จักกันหมด ต่างบ้านก็ยังมาช่วยกันลงแขก มาช่วยงานบุญกัน แต่ตอนนี้ไม่มีแล้ว ไม่มีใครทำกันแล้ว ตอนนี้มีหลายบ้านหลายคน ย้ายมาจากที่อื่น มาค้าขาย มาทำงาน มาลองทำนาที่มี เมื่อก่อนแถวนี้ก็ทำนากันหมด แต่ตอนนี้คนขายนา แล้วมีคนมาปลูกบ้านบนที่นาแทน ในการทำนา ชาวบ้านยังช่วยเหลือกันอยู่บ้างนะ บางคนทำนาข้าวอินทรีย์ ให้ปลอดภัยทั้งคนกินคนปลูก จากที่คนแถวนี้จ้างทำนากันมาก ทำให้ประเพณีที่เกี่ยวกับข้าวแทบจะหมดไป วัควายพอหลังเหลืออยู่บ้าง แต่ก็เลี้ยงไว้ขายเนื้อ ไม่ได้เลี้ยงทำนา คนในตำบลเกษตรวิสัยก็ยังทำนากันอยู่ แต่เมื่อก่อนปลูกข้าวไว้กินกันเอง ถ้าเหลือก็จะมาขายมาเปลี่ยนกัน แต่ตอนนี้ ดูเหมือนว่าจะปลูกข้าวเพื่อขาย มากกว่าปลูกไว้กิน บางคนก็นำอยู่ติดน้ำก็โชคดี บางคนที่อยู่ดอนก็ลำบาก และนอกจากเอาไว้กินแล้ว ในสมัยก่อนข้าวยังใช้ในการประกอบพิธีทำบุญต่างๆ ไปวัดไปวา กัน เอาข้าวไปถวายวัดกัน

ผู้อาวุโส คนที่ 3 นาง ดิทอง อายุ 71 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า “เกษตรวิสัยเมื่อก่อนพื้นที่ส่วนมากเป็นดินทราย บ้านช่องยังไม่เยอะขนาดนี้ เป็นการอยู่รวมๆ กัน หลากๆ คน แต่ตอนนี้พื้นที่มีการขายที่ให้กับคนต่างถิ่นมากขึ้น เมื่อก่อนอยู่กันไม่ห่างแฉ่งเท่านี้ หน้าฝนก็ยังมิฝน จะไม่มากมาย แต่ก็พอทำนา พอมีรองเก็บกินกัน บางปีน้ำดี แต่บางปีน้ำก็มากจนท่วม ตอนนี้ปีหลังๆ หน้าฝนฝนตกมาวัน สองวัน ยิ่งช่วงหน้าร้อนน้ำก็ไม่ไหล ยิ่งนานยิ่งแล้งลงเรื่อยๆ แต่คนในชุมชนเข้าไปปัญหาที่กันทุกคน และเนื่องจากมีการช่วยเหลือจากตำบล อำเภออื่นๆ ทำให้ผู้คนในตำบลเกษตรวิสัยยังสามารถมีน้ำอุปโภค บริโภค รวมทั้งหลายๆ บ้านขุดบ่อบาดาลกัน แต่ยิ่งขุดระดับน้ำก็ยิ่งลดลงๆ เมื่อหลายปีก่อนคนที่มิที่นาอยู่ติดคลอง บางคนก็ทำนาปรังด้วยแต่ตอนนี้ไม่เหลือแล้ว เหลือแต่คนทำนาปี ที่ต้องรอฝนกันอย่างเดียว ตั้งแต่จำความได้ปีนี้แล้งมากที่สุด เพื่อนต่างตำบลเค้าเล่าให้ฟังว่าฝนตก แต่ตำบลเรายังไม่มีทีท่าจะตกมาเลย”

“การทำนาตอนนี้ก็ง่ายและสะดวกขึ้นมาก เมื่อก่อนจะเลี้ยงวัวเลี้ยงควายเอาไว้ไถนา ตอนนี้เลี้ยงไว้เป็นอาหารแล้วก็เลี้ยงน้อยลง เลี้ยงเป็นอาชีพเสริม ส่วนอาชีพทำนาก็ยังทำอยู่มากแต่น้อยลง มีคนขายนาขายที่ไปแล้วหลายคน เข้าไปกรุงเทพฯ มากขึ้น ไปรับจ้าง ทำมาหากิน พอมีเงินเดือนก็แบ่งส่งกลับมาบ้าน บางคนพอหน้าน้ำาก็กลับมาช่วยที่บ้านหว่าน ช่วยเกี่ยว คนที่ทำนากันมานานๆ ทำเยอะ ส่วนมากไม่ค่อยทิ้งกันหรอก ก็ยังทำ ลูกหลานก็ยังไ้ก็ต้องกลับมาช่วย มารวมกัน แต่บางบ้านก็จ้างเอา ที่ๆ เคยเป็นที่นาบางบ้านก็ขายไป พ่อค้ามาซื้อก็กลายเป็นร้านค้า กลายเป็นปั้มน้ำมันก็มี ที่นาก็หายไปเรื่อยๆ น้อยลง แต่จะไปไหนเดี๋ยวนี้ก็พัฒนามากขึ้น มีถนนสายหลัก สายรอง จะไปไหนมาไหนก็สะดวก คนแถวนี้ก็มีรถขับกันไปมาทุกคน”

“สังคมคนแถวนี้ทุกคนช่วยเหลือกันหมด มีอะไรก็พูดก็บอกกัน ใครไม่พอใจก็พูดบอกกัน ตรงๆ ไม่เก็บไว้ให้เป็นปัญหา โดยแต่ละครั้งจะมาตกลงกันก่อนว่าใครมีความคิดเห็นอย่างไร ถ้าตกลงกันได้แล้วก็ถือว่าจบ เลิกแล้วต่อกัน เข้าใจกันเหมือนเดิม คนแก่แถวนี้พากันเข้าวัดบ่อยๆ ยิ่งตอนนี้วัดไปทำการบูรณะแล้ว ใครๆ ก็อยากไปดู อยากไปไหว้พระ ลูกหลานที่มาจากกรุงเทพฯ คนแถวนี้ก็จะพาเข้ามา เข้าร่วมประเพณีด้วยกัน”

ผู้อาวุโส คนที่ 4 ตาธำรง สุตะนนท์ อายุ 76 ปี ได้เล่าว่า “เมื่อก่อนพื้นที่นี้เคยเป็นสนามม้ามาก่อน เป็นที่ดินทราย ที่กว้างขวาง บ้านไม่เยอะเหมือนตอนนี้ จะเป็นนาเป็นที่มากกว่า คนที่นี้ก็ไปที่อื่นมาก คนที่อื่นมาที่นี้ก็มาก จากที่นาตอนนี้กลายเป็นตลาดไปแล้ว เป็นแหล่งค้าขาย มีถนนหนทางไปไหนมาไหนสะดวก ไม่มีแล้วสนามม้าแบบเมื่อก่อน ทางเกวียนแบบรุ่นพ่อรุ่นแม่เราไม่มี”

“อาชีพหลักของคนแถวนี้จากเมื่อก่อนเคยทำนา ตอนนี้ก็ยังทำแต่น้อยลง เพราะยุคสมัยเปลี่ยนแปลง ที่เคยปลูกเพื่อกิน ก็เอาไปขาย บางบ้านขายจนหมด ต้องไปซื้อข้าวเปลือกกิน ก็แปลกดี การทำนาจากที่เคยมีลงแขก ขอฝนกัน ตอนนี้อีกไม่ได้มีให้เห็นแล้ว ต่างคนต่างทำ ก็จ้างเค้ากันนั่นแหละ จากการทำนาแบบเครือญาติทำกันทั้งบ้าน ทั้งลูกหลาน ข้างบ้านมาช่วยกันก็ไม่มี เมื่อก่อนมีการลงแขก มีการเล่น การร้องกัน เดิมนี่ก็หมดไป กลายเป็นว่า นาของตัวเอง แต่ต้องจ้างเค้ามาเก็บ มาเกี่ยวให้ บางคนแค่จะหว่านยังต้องจ้างเขาเลย ไม่ทำเองทั้งๆ ที่ทำนามาก็เป็นหนี้ แต่ก็เพราะอากาศด้วย น้ำก็ไม่ไหล ตามบ่อตามคลองน้ำก็แห้งหมด ทำให้ทำนายนากขึ้น คนทำก็เลยน้อยลง เรื่องบุญเรื่องเข้าวัด คนแถวนี้ชอบยังไปวัดกันอยู่เสมอ คนรุ่นใหม่ก็ไป พอมีงานก็ไปนั่งรวมกันที่วัด มีงานก็ไปช่วยกันทุกคนไปกันทั้งหมดบ้าน พากันไป”

ผู้อาวุโส คนที่ 5 ลุงจำเนียร ขอบงาม อายุ 75 ปี ผู้นำชุมชน หมู่ที่ 1 ตำบลเกษตรวิสัย ได้กล่าวถึงข้อมูลทั่วไปของตำบลเกษตรวิสัยไว้ ดังนี้ “เมื่อก่อนที่นี่มีแต่ทรายและเคยเป็นสนามม้า ต่อมาทางการก็ทำถนนให้อย่างดี เวลาจะเดินทางไปไหนก็สะดวกสบาย อยู่กันคนละหมู่ก็ไปคุยไปหากันได้ง่าย การจะติดต่อสื่อสารกัน ก็สะดวก จะมีงานหรือจัดงานอะไร ก็จะมีเสียงตามสายประชาสัมพันธ์ เวลาลูกบ้านมีปัญหาอะไรก็จะมาคุยกัน แล้วถ้าใครมีปัญหา หรือต้องการอะไร ใครจะจัดงานอะไร ลุงจะเป็นคนคนกลางไปประสานงานกับทางเทศบาลให้”

“เมื่อก่อนแถวนี้ก็ทำนาทั้งหมดทั้งนั้น แต่พอเริ่มมีถนน เริ่มตั้งตลาด ลูกบ้านจากที่เคยทำนาก็หันมาค้าขายกันมากขึ้น เพราะทำนาไปก็ขาดทุน ฝนไม่ตกข้าวก็ออกมาไม่คุ้ม ตำบลนี้แห้งแล้งที่สุดในจังหวัดร้อยเอ็ดแล้ว ที่อื่นยังพอมีน้ำ แต่ที่นี่ไม่เคย ตอนแล้ง ตำบลอื่นก็ขนน้ำมาช่วย เทศบาลจะเอามาตั้งแท้งก์เอาไว้ให้ลูกบ้านน้ำ มารองใช้กัน แล้วถึงแม่น้ำจะมีจำนวนจำกัด แต่ทุกคนเอาไปแค่พอใช้กันเท่านั้น เพราะรู้ว่าคนอื่นก็เดือนร้อนเหมือนกัน แต่บางบ้านที่มีฐานะหน่อย ก็จะคิดแท้งก์น้ำ เมื่อเขาไม่เดือนร้อน ก็ไม่ได้มารองน้ำไป บางบ้านเจาะบาดาลใช้เอง ก็เกิดปัญหาดินทรุด แต่ก็ต้องเจาะ เพราะไม่มีน้ำใช้ น้ำบ่อน้ำใต้ดิน เมื่อสมัยก่อน น้ำจะใส สามารถนำมากิน มาใช้ได้เลย แต่พอเริ่มนานๆ เข้า น้ำก็เริ่มขุ่น ทำให้ต้องมาใช้สารส้มกรองก่อนนำมาใช้ แต่ไม่มีใครกล้ากินน้ำบ่อกันแล้ว ตอนนั้นแทบจะทุกบ้านจะมีบ่อบาดาลเพราะว่าตำบลเกษตรวิสัยแล้งมาก ช่วงเดือนเมษายน ถึงเดือน มิถุนายน น้ำจะไม่ไหลทำให้ทุกบ้านต้องใช้น้ำบาดาล มาอุปโภคบริโภค เมื่อก่อนชาวบ้านยังใช้น้ำประปาทั้งหมด แต่พอหลังๆ ยิ่งแล้ง น้ำไม่ไหล ทำให้ชาวบ้านต้องลงทุนขุดบ่อน้ำบาดาลกันเอง โดยการขุดบ่อนี้ต้องลงทุนสูง เพราะต้องฝังท่อลงไป แล้วสูบน้ำขึ้นมาใช้ ส่วนมากบ่อแบบนี้เค้าจะติดปั้มน้ำ เพื่อสะดวกแก่การใช้งาน”

“สังคมชุมชนนี้ ทุกคนเข้าวัดวา กัน ประเพณีร่วมกันของหมู่บ้านยังมีอยู่ในเทศกาลต่างๆ เทศบาลจะจัดการแข่งขันระหว่างหมู่บ้าน เช่นทำกระทง ประดิษฐ์เทียนพรรษา แต่ประเพณีตั้งแต่สมัยก่อนก็ลดลงไปเยอะ อย่างเมื่อก่อนจะมีประเพณีสู้วัวขี้ขาว จะมีหมอสู้วัวขี้ แต่ตอนนี้หายากแล้ว เพราะเมื่อก่อนคนบวชเรียนก็จะรู้ภาษาบาลี ภาษาพราหมณ์ แต่ตอนนี้ไม่รู้แล้ว ประเพณีเลยเริ่มสูญหายไป”

“แถวนี้ไม่ค่อยจะมีปัญหาอะไร จะมีก็แค่เรื่องน้ำเรื่องเดียว เพราะปีนี้ น้ำไม่ไหลเลย ตามคลองที่ไหนก็แห้งหมด ไม่มีน้ำจะใช้กัน ทุกบ้านถ้าไม่ขุดบ่อบาดาล ก็ซื้อกินเอา ตอนนี้จะทำนาก็ยาก คนแถวนี้เลยทำนาลดน้อยลง บางปีก็ท่วมแต่ปีนี้มาแล้ง บางคนออกจากตำบลไปหางานที่เมืองหลวง ส่งเงินกลับมาให้พ่อ เดี่ยวนี้ส่งกันง่าย คนแก่บางคนก็ได้รับเงินได้เอง เอามาใช้กิน ใช้หนี้”

จากประวัติความเป็นมาของตำบลเกษตรวิสัยของผู้อาวุโสทั้ง 5 ท่าน ทำให้ทราบว่าชุมชนนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตมาก มีความเจริญและมีการพัฒนามากขึ้น เช่นเรื่องการคมนาคม เทคโนโลยีในการประกอบอาชีพ อาชีพหลักของคนในชุมชนยังเป็นอาชีพเกษตรกรรมแต่มีอัตราน้อยลง เนื่องจากคนในชุมชนมีการโยกย้ายไปหางานทำที่เมืองหลวงมากขึ้น

ปัญหาของชุมชนคือเรื่องน้ำเรื่องเดียว เนื่องจากตำบลเผชิญกับฝนที่ไม่ตกต้องตามฤดูกาล ส่วนมากอากาศมักแห้งแล้งแต่มีบางปีที่มีน้ำท่วม แต่ทุกคนในชุมชนก็เข้าใจความเดือนร้อนของแต่ละคนเป็นอย่างดี มีการช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกัน

ในเรื่องของสังคมในชุมชน เนื่องจากมีความเป็นเมืองมากขึ้น คนในพื้นที่มีการย้ายออกไป ทำให้มีความสัมพันธ์กันน้อยลงแต่คนในชุมชนยังมีระบบเครือญาติ มีการให้ความเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโสสูง เนื่องจากเมื่อคนในชุมชนมีปัญหา หลายๆ คนจะเข้ามาช่วยกันหาวิธีและหาทางออกร่วมกัน

พิธีทางศาสนายังเป็นประเพณีสำคัญกับคนในชุมชน โดยหลายๆ ประเพณีมีความเกี่ยวข้องกับข้าว เนื่องจากเป็นปัจจัยสำคัญในการทำพิธีต่างๆ ทุกคนในชุมชนให้ความร่วมมือกับกิจกรรมทางศาสนาเป็นอย่างดี

การสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ชุมชน จำนวน 2 คน ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

สุรพล สายยุทธ์ หัวหน้าหน่วย นักวิชาการเกษตร สถานีพัฒนาที่ดินร้อยเอ็ด ได้กล่าวว่า “ชุมชนนี้โดยส่วนใหญ่เป็นชุมชนเกษตรกรรม หลายๆ ครัวเรือนยึดอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก บางคนมีอาชีพเสริมคือปลูกสัตว์และรับจ้างทั่วไป”

“จากพื้นที่ที่มีปัญหาฝนทิ้งฤดูและอุทกภัย การปรับปรุงดินเป็นหนทางอย่างหนึ่งที่จะแก้ปัญหของเกษตรกร การปรับปรุงดินเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาระบบการเกษตรที่ยั่งยืน การทำนาแบบใช้สารเคมีส่งผลให้ดินเสื่อมคุณภาพและสูญเสียธาตุอาหาร ผลผลิตจึงตกต่ำ ยิ่งใช้สารเคมีก็ยิ่งก่อให้เกิดสารตกค้าง”

“ถึงแม้ว่าที่นี่จะแห้งแล้งแค่ไหน แต่ข้าวที่ปลูกแถบนี้ก็เป็นที่ต้องการและเป็นที่ยอมรับ และข้าวขาวดอกมะลิ 105 มีคุณสมบัติชอบดินแบบนี้ จากการที่เคยไปแนะนำเกษตรกรในการปลูกข้าว

ชาวคอกมะลิ 105 ก็ได้แนะนำให้ปลูกข้าวแบบการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (Good Agricultural Practice: GAP) แนะนำว่าควรบำรุงดินอย่างไร ใส่ปุ๋ยสูตรไหน แต่เกษตรกรมักจะทำบ้างไม่ทำบ้าง เนื่องจาก บางคนไม่มีเงินลงทุน บางคนคิดว่าไม่อยากเสียเงิน คิดว่าใส่ปุ๋ยเคมีเร่ง เดี่ยวข้าวก็ออกรวง แต่ก็ได้แนะนำให้ไปว่าจะเกิดผลเสียต่อดินอย่างไรบ้าง มีการเข้าไปตรวจสอบคุณสมบัติของดินกับผู้สนใจ ในระยะหลังๆ ก็เริ่มมีเกษตรกรให้ความสนใจและให้ความร่วมมือมากขึ้น พื้นที่ส่วนใหญ่ของตำบลอยู่ในโครงการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ที่มีโครงการปรับปรุงพื้นที่นาและคลองชลประทานเพื่อระบายน้ำส่วนเกินในฤดูฝน”

“ในเรื่องการคมนาคม ถนนหนทาง การติดต่อกันสะดวก มีถนนผ่าน เข้าออกกับจังหวัดอื่นได้ง่าย มีระบบสาธารณูปโภคอำนวยความสะดวกที่จำเป็น”

“สังคมในชุมชนนี้มีหน่วยงานและองค์กรของรัฐในการให้ความรู้และสนับสนุนเชื่อเพื่อการประกอบอาชีพ เช่น มีองค์กรส่วนท้องถิ่นในการดูแลทางด้านสังคมและชุมชนด้านเศรษฐกิจ มีสหกรณ์การเกษตร ที่ช่วยเหลือสมาชิกสหกรณ์ฯ”

สมเกียรติ ผ่องแก้ว เจ้าหน้าที่ฝ่ายโยธา เทศบาลตำบลเกษตรวิสัย ได้กล่าวว่า “ตำบลเกษตรวิสัย เป็นตำบลหนึ่งในทุ่งกุลาร้องไห้ ทำให้มีสภาพอากาศแห้งแล้ง เป็นพื้นที่ที่ประสบภัยแล้ง และเป็นพื้นที่ที่มีน้ำท่วมบ่อยครั้ง จากสถานที่ตั้งของตำบลส่งผลต่อการประกอบอาชีพของคนในชุมชน เพราะไม่สามารถคาดการณ์สภาพอากาศได้เลย รวมทั้งเทศบาลได้ดำเนินการช่วยเหลือ มีการติดต่อให้ความช่วยเหลือจากตำบลอื่นๆ ข้างเคียง”

“ในเรื่องอาชีพของคนในชุมชน คนในชุมชนยังทำนากันอยู่มากและทางเทศบาลก็ได้มีโครงการพัฒนาการปลูกข้าวหอมมะลิแบบอินทรีย์ ที่จะต้องมีการพัฒนาต่อยอดออกไป เริ่มมีการแจกเอกสารให้ความรู้ความเข้าใจกับผู้ให้ความสนใจ มีการส่งเจ้าหน้าที่ไปสำรวจเพื่อดำเนินโครงการในระยะต่อไป ที่ผ่านมามีการวางแผนมีการพูดคุยร่วมมือเบื้องต้นกับหลายหน่วยงานที่บรรเทาปัญหาความเดือดร้อนจากการทำนาของคนในชุมชน”

ในเรื่องการคมนาคม ทางเทศบาลตำบลได้เข้าไปสำรวจและตรวจสอบเส้นทางเพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางของประชาชน ไม่ใช่แค่ในตำบลเกษตรวิสัยเท่านั้น เติมน้ำมันยังเพื่อการติดต่อกับตำบลอื่นเพื่อเดินทางไปจังหวัดอื่นๆ ด้วย ตอนนี้ตำบลเกษตรวิสัย มีถนนสาธารณะ

จำนวนทั้งสิ้น 57 สาย ถนนที่เป็นคอนกรีต มี 28 สาย ถนนลาดยาง 16 สาย และถนนลูกรังอีก 9 สาย

จากการสัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่ที่ทราบข้อมูลของชุมชนทั้ง 2 คน สามารถสรุปได้ว่า ชุมชนในตำบลเกษตรวิสัยมีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องน้ำทั้งในเรื่องอุปโภค บริโภค และส่งผลสำคัญต่อการประกอบอาชีพเนื่องจากคนในชุมชนทำอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก จึงต้องใช้น้ำฝนเพียงอย่างเดียว เกษตรกรจึงมีความจำเป็นต้องใช้สารเคมีในการผลิตทางการเกษตร ส่งผลในระยะยาวต่อการทำอาชีพ และจากความผันผวนของราคาทำให้เกษตรกรมีหนี้สินจากการประกอบอาชีพ แต่สถานีพัฒนาที่ดินร้อยเอ็ด และเทศบาลมีการให้ความรู้กับเกษตรกรให้มีการปลูกข้าวหอมมะลิ 105 แบบ GAP เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการทำเกษตรของเกษตรกรที่จะส่งผลต่อทั้งกายภาพและสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภคข้าวเกิดบุญด้วย

ศักยภาพของชุมชนมีความสำคัญมาก เนื่องจากเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการทั้งหมด ที่ต้องมีการพัฒนา ให้ความรู้ความเข้าใจแก่เกษตรกรมากขึ้น ส่งเสริมเรื่องการเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและการทำการเกษตรอย่างยั่งยืน สำหรับสถานการณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด ที่เป็นแม่ข่ายของเครือข่ายฯ ได้มีการสนับสนุนให้สมาชิกสหกรณ์ฯ มีการผลิตแบบ GAP ซึ่งจะส่งผลดีต่อผู้ผลิตคือตัวสมาชิกฯ และส่งผลต่อผู้บริโภคด้วย จุดเริ่มต้นการผลิตต้องมีการวางแผน ก่อนถึงหน้าทำนาต้องมีการเตรียมพื้นที่ให้พร้อมที่จะทำการปลูก แต่ก็ติดปัญหาเรื่องการขาดแคลนระบบชลประทาน เพราะฉะนั้นเกษตรกรจำเป็นต้องเตรียมรับมือกับสถานการณ์ และเตรียมรอฝน โดยระหว่างนั้นต้องมีการปรับปรุงดิน พยายามลดการใช้สารเคมีให้น้อยลง เพราะจะได้ลดสารเคมีจากการทำการเกษตรในรูปแบบเดิมเป็นการพัฒนาคุณภาพข้าวหอมมะลิและพัฒนาตัวเกษตรกรและชุมชนด้วย

ตารางที่ 1 ตารางสรุปประวัติความเป็นมาของตำบลเกษตรวิสัย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด
จากผู้อาวุโส จำนวน 5 คน

ลำดับที่	ชื่อ- นามสกุล	อายุ: ปี	ประวัติความเป็นมา
1.	บุญเลิศ ปาจิตติ	75	สภาพสังคมที่ขึ้นอยู่กับแบบเครือญาติ มีวัฒนธรรมประเพณีร่วมกัน การทำนาในสมัยก่อนเชื่อมโยงกับสัตว์ 12 เป็นอย่างมาก จะมีประเพณีควบคู่กันไป มีการรำลึกถึงความสำคัญของข้าว เพราะเหมือนเป็นลำดับ ขั้นตอน ในการทำนา ความร่วมแรงร่วมใจ ความสามัคคีกันของหมู่บ้าน ซึ่งคนในชุมชนจะได้มีส่วนร่วมกันทุกคน
2.	สวรรค์ สังขศิลา	92	เมื่อก่อนพื้นที่เรานี้อุดมสมบูรณ์ มีน้ำมีน้ำใช้สะดวก คนที่นี้ปลูกข้าวกินกันเอง จะเก็บเพื่อไว้ทำบุญ บางบ้านมีการปลูกข้าวแตกต่างกันออกไป แล้วแต่ความชอบของแต่ละบ้าน บางครั้งก็มีการมาแลกเปลี่ยนแต่ในปัจจุบันอะไรๆ ตอนนี้เปลี่ยนไปมาก ไม่เหมือนก่อนแล้วถนนอะไรไปมาสะดวก
3.	ดาธง ดิทอง	71	เกษตรวิสัยเมื่อก่อนพื้นที่ส่วนมากเป็นดินทรายบ้านช่องยังไม่เยอะ เป็นการอยู่รวมๆ กัน หลากๆ คน แต่ตอนนี้พื้นที่มีการขายที่ให้กับคนต่างถิ่นมากขึ้น เมื่อก่อนอยู่กันไม่ห่างแสงเท่านี้ หน้าฝนก็ยังมีฝน จะไม่มากมาย แต่ก็พอทำนา พอมีรวงเก็บกินกัน จากภัยแล้งมีการช่วยเหลือจากตำบลอำเภออื่นๆ ทำให้ผู้คนในตำบลเกษตรวิสัยยังสามารถมีน้ำอุปโภค บริโภค รวมทั้งหลายๆ บ้านขุดบ่อบาดาลมาใช้แทนระบบน้ำประปา
4.	ดาธารง สุตะนันท์	76	เมื่อก่อนพื้นที่นี้เคยเป็นสนามม้ามาก่อน เป็นที่ดินทราย ที่กว้างขวาง บ้านไม่เยอะเหมือนตอนนี้ จะเป็นนาเป็นที่มากกว่า คนที่นี้ก็ไปที่อื่นมาก คนที่อื่นมาที่นี่ก็มาก

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อ- นามสกุล	อายุ: ปี	ประวัติความเป็นมา
5.	ลุงจำเนียร ขอบงาม	75	เมื่อก่อนที่นี่มีแต่ทรายและเคยเป็นสนามม้า ต่อมาทางการก็ทำถนนให้อย่างดี เวลาจะเดินทางไปไหนก็สะดวกสบาย อยู่กันคนละหมู่บ้านก็ไปคุย ไปหากันได้ง่าย การจะติดต่อสื่อสารกัน ก็ สะดวก จะมีงานหรือจัดงานอะไร ก็จะมีเสียง ตามสายประชาสัมพันธ์ เวลาลูกบ้านมีปัญหา อะไรก็จะมาคุยกัน แล้วถ้าใครมีปัญหา หรือ ต้องการอะไร ใครจะจัดงานอะไร ลุงจะเป็นคน คนกลางไปประสานงานกับทางเทศบาลให้

จากประวัติความเป็นมาของตำบลเกษตรวิสัยของผู้อาวุโสทั้ง 5 ท่าน สามารถสรุปประวัติความเป็นมาของตำบลเกษตรวิสัย ได้ว่า ชุมชนนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตมาก มีความเจริญและมีการพัฒนามากขึ้น เช่นเรื่องการคมนาคม เทคโนโลยีในการประกอบอาชีพ อาชีพหลักของคนในชุมชนยังเป็นอาชีพเกษตรกรรมแต่มีอัตราน้อยลง เนื่องจากคนในชุมชนมีการโยกย้ายไปหางานทำที่เมืองหลวงมากขึ้น

ปัญหาของชุมชนคือเรื่องน้ำเรื่องเดียว เนื่องจากตำบลเผชิญกับฝนที่ไม่ตกต้องตามฤดูกาล ส่วนมากอากาศมักแห้งแล้งแต่มีบางปีที่มีน้ำท่วม แต่ทุกคนในชุมชนก็เข้าใจความเดือดร้อนของแต่ละคนเป็นอย่างดี มีการช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกัน

ในเรื่องของสังคมในชุมชน เนื่องจากมีความเป็นเมืองมากขึ้น คนในพื้นที่มีการย้ายออกไป ทำให้มีความสัมพันธ์กันน้อยลงแต่คนในชุมชนยังมีระบบเครือญาติ มีการให้ความเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโสสูง เนื่องจากเมื่อคนในชุมชนมีปัญหา หลายๆ คนจะเข้ามาร่วมกันหาวิธีและหาทางออกร่วมกัน

พิธีทางศาสนายังเป็นประเพณีสำคัญกับคนในชุมชน โดยหลายๆ ประเพณีมีความเกี่ยวข้องกับข้าว เนื่องจากเป็นปัจจัยสำคัญในการทำพิธีต่างๆ ทุกคนในชุมชนให้ความร่วมมือกับกิจกรรมทางศาสนาเป็นอย่างดี

ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการปลูกข้าวขาวดอกมะลิ 105

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรที่ปลูกข้าวขาวดอกมะลิ 105 ในตำบลเกษตรวิสัย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ที่เป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด จำนวน 10 คน มีความเห็นต่อข้อมูลพื้นฐานการปลูกข้าวขาวดอกมะลิ 105 ดังนี้

นางล้วน สุขสนิท เกษตรกรคนที่ 1 ได้กล่าวว่า “มีที่นาเป็นของตัวเองอยู่ 17 ไร่ แต่ก็ไปเช่าญาติๆ อีก 8 ไร่ เพราะรู้สึกว่าการทำแล้วมันได้ไม่เยอะ อยากได้ข้าวเยอะๆ จะได้มีเงินมาใช้หนี้ ตั้งแต่ทำนามาก็ขาดทุนอยู่ทุกปีๆ มีไม่กี่ปีเท่านั้นที่พอได้กำไรเล็กๆ น้อยๆ พอจะลงทุนปลูกข้าวแต่ละครั้งก็ไม่มีทุนที่จะซื้อปุ๋ย ซื้อเมล็ด ซื้อข้าวปลูก ก็ต้องมายืมจากสหกรณ์ไปก่อน แล้วค่อยมาใช้สหกรณ์ที่หลัง แต่ก็เจอปัญหาแล้งอยู่ตลอด ทำให้เป็นหนี้ ใช้ไม่หมดสักที ในการทำงานนั้น เมื่อก่อนจะทำเองหมดทุกอย่างเพราะมีลูกชายคอยช่วยเหลือหลายคน แต่ตอนนี้ลูกชายย้ายไปทำงานที่กรุงเทพฯ กันหมดแล้ว ตอนนี้ก็ทำกับสามี จากที่เมื่อสมัยก่อนที่เคยทำนาค้าก็ต้องหว่านเพราะทำกันไม่ไหว จะจ้างรถมาไถ และใส่ปุ๋ยก่อนหว่านข้าว โดยจะใส่ปุ๋ย 3 ครั้ง ครั้งละประมาณ 4 กระสอบ แต่เพราะจ้างรถไถและรถเกี่ยว ทำให้มีต้นทุนเพิ่มขึ้น แต่ก็ต้องทำ เพราะยังมีหนี้อยู่ พอหลังจากหว่านก็จะไถกลบอีกที หลังจากนั้นก็ต้องรอน้ำ ถ้าพอน้ำ ข้าวถึงออก แต่ถ้าแล้งก็ต้องไปซื้อปุ๋ยมาใส่ แล้วก็ต้องเป็นปุ๋ยเคมี เพราะมันแรง ไม่อย่างนั้นข้าวก็ไม่ขึ้น

ลุงสอน แก้วประเสริฐ เกษตรกรคนที่ 2 มีที่ดินเป็นของตัวเอง 30 ไร่ แต่ก็ยังไปเช่าที่นาของคนอื่นทำนาเพิ่มอีก 10 ไร่ โดยลุงสอนให้เหตุผลว่า “ทำมาก็ได้เงินมาก ถ้าจะทำแค่ส่วนตัวเอง ผลผลิตมันได้ไม่พอจะขายใช้หนี้” ลุงสอนทำนาหว่าน เพราะสะดวกกว่านาค้าและไม่สิ้นเปลืองแรง นอกจากจะทำนาแล้ว ลุงสอนยังรับจ้างไถตะไถกลบ รับจ้างเกี่ยวข้าวด้วย โดยที่บ้านของลุงสอนมีรถไถ มีรถเกี่ยวข้าว เป็นของครอบครัวอยู่หลายคัน ในเดือนมิถุนายน จะเริ่มไถตะไถและรอบสองจะไถในเดือนกรกฎาคมพร้อมทั้งใส่ปุ๋ยและไถกลบ แล้วเมื่อข้าวเริ่มงอก ก็ต้องใส่ปุ๋ยเคมี เมื่อข้าวเริ่มออกใบเขียวก็จะใส่ปุ๋ยคอก แต่ถ้าข้าวตั้งต้นไม่ได้ ก็ต้องพึ่งปุ๋ยเคมี เพื่อช่วยประคองให้ข้าวตั้งต้นได้ก่อน สหกรณ์ฯ คอยมาให้คำแนะนำก็จะทำตาม

นางสำรอง น้ำจันดา เกษตรกรคนที่ 3 มีที่นาอยู่แล้วกว่า 100 ไร่ แต่ก็ไปเช่าที่นาอีก 30 ไร่ ในการปลูกข้าวขาวดอกมะลิ 105 โดยทำ 2 คนกับสามี ได้เล่าถึงกระบวนการผลิตข้าวว่า “มีขั้นตอนตั้งแต่ก่อนเพาะปลูก จะต้องเตรียมดิน ต้องไถตะไถก่อน ปรับที่ดินให้พอเรียบเท่าๆ กัน และเป็นการทำลายวัชพืชด้วย หลังจากนั้นก็ไถแปร เวลาไถแปรให้ไถให้ลึกลงไปหน่อย เพราะว่าจะใส่ปุ๋ย

ใส่ฟางลงไปด้วย ต้องเลือกเมล็ดพันธุ์ที่ดี โดยจะเก็บข้าวพันธุ์ จากการปลูกข้าวปีที่แล้วเอาไว้ คัดแต่เมล็ดที่ดี ที่สมบูรณ์ และข้าวปลูกจะใช้ปีต่อปีเท่านั้น เพื่อที่จะได้ข้าวพันธุ์ดี ไม่กลายพันธุ์ การใส่ปุ๋ยก็จะใส่ปุ๋ยชีวภาพ ถึงแม้ว่าจะออกได้ไม่ไวเท่าปุ๋ยเคมี แต่ในระยะยาวถือว่าคุ้มกว่า ดินไม่เสีย ไม่แห้ง ปรับปรุงได้ง่าย มีการผลิตแบบ GAP ตามที่เคยไปร่วมประชุมกับสหกรณ์มา ข้าวที่ได้มาจะเก็บเอาไว้กินและเอาไว้ทำบุญ พอเหลือถึงจะเอาไปขาย และก็พอมีกำไรจากการขายทุกปีเพราะทำนานมาก ยิ่งไถ่ฝนตกมาสักครั้งสองครั้ง พอข้าวตั้งต้นได้ ก็จะมีงอกออกมาเอง ถึงแม้ว่าจะได้มากบ้างน้อย ข้าวออกมาแล้วลิบบ้าง แต่ก็พอมีกิน มีขาย เลยตั้งใจจะทำนาไปตลอดชีวิต แม้บางครั้งแทบจะไม่ได้อะไรเลย แต่ก็ยังจะทำต่อไป

แม่บัวศรี บัวขาว เกษตรกรคนที่ 4 มีที่นาอยู่ 25 ไร่ โดยปลูกข้าวขาวหอมมะลิ 105 ทั้งหมด โดยทำกันเองกับคนในบ้าน แต่ก็จ้างไถและเกี่ยว ในการจ้างเกี่ยวแต่ละครั้งจะต้องเสียเงินในราคา ไร่ละ 200 บาท ทำให้ต้องไปยืมเงินจากสหกรณ์มาเป็นทุนทุกๆ ปี เลยทำให้ยังเป็นหนี้สินอยู่ตลอด ทุกวันนี้พยายามบำรุงดิน พยายามใส่ปุ๋ยก่อนหว่าน โดยปีนี้คิดว่าจะบำรุงดินให้มากๆ เพราะข้าวจะไถ่อกมากหน่อย ถ้าฝนพอมิ ก็คิดว่าจะไม่ใช้ปุ๋ยเคมีแล้ว จะใช้ปุ๋ยชีวภาพ จะเริ่มใช้ปุ๋ยที่ทำเองได้ที่ไถ่ไปอบรมมาจากสหกรณ์ฯ จะได้ประหยัดและส่งผลดีกับดินด้วย เพราะต้องนาอย่างนี้ต่อไปเรื่อยๆ ยังใช้ปุ๋ยเคมี ในปีต่อมา ดินก็จะแย่ ต้องมาบำรุงใหม่ ทำให้มีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นทุกปี

ในการทำนา แม่บัวศรีกล่าวว่า “ทำทุกปี ทำแล้วก็ขาดทุน เป็นหนี้เป็นสินตลอด แต่ยังมีหน้อยที่ปีนี้สหกรณ์ให้พักหนี้ 3 ปี แต่ก็ยืมเงินเพิ่มไม่ได้แล้ว เพราะหนี้เก่ายังใช้ไม่หมด ตอนนี้ก็พยายามใช้ดอกเบี้ยอยู่ เวลามาสหกรณ์ฯ ก็มายืมข้าวปลูก ปุ๋ย เมื่อปีก่อนๆ ยืมเงินไปลงทุน เอาไปปลูกผักขายบ้าง เลี้ยงวัวบ้าง เป็นอาชีพเสริมระหว่างที่ยังไม่ได้ทำนา”

บุญสง เหนือโท เกษตรกรคนที่ 5 ได้กล่าวว่า “ปลูกข้าวขาวดอกมะลิ 105 อยู่ 38 ไร่ โดยมีหลานช่วย แต่ก็ทำกันไม่ค่อยไหว บางส่วนก็ต้องจ้างเค้าไถบ้าง บางครั้งก็ไปเช่ารถไถ แล้วหลานไถเอง การปรับปรุงดินก็ทำตามที่สหกรณ์ฯ แนะนำ ก็ไถจะก่อน ค่อยใส่ปุ๋ย เวลาจะเอาข้าวปลูกหรือปุ๋ยก็มาซื้อเอาที่สหกรณ์ฯ ได้ เมื่อปีที่แล้วลองใช้ปุ๋ยคอก จากมูลควาย แต่ข้าวงอกช้า ไม่ทันใจ กลัวว่าเดี่ยวข้าวออกรวงไม่ทัน เลยใส่ปุ๋ยเคมี เพราะได้เห็นผลเร็วกว่า แต่ก็ต้องมาลงทุนกับปุ๋ยเคมีเพิ่มอีก พอปีนี้ใส่ปุ๋ยเคมีมากเท่าไหน ปีหน้าก็ต้องเพิ่มปุ๋ยให้มากขึ้นไปอีก และยังส่งผลกับดินหลายปีต่อไป ก็จะพยายามใช้ปุ๋ยชีวภาพ เพราะเริ่มจะสู้อปุ๋ยเคมีที่เพิ่มมากขึ้นไม่ไหวแล้ว

ดาทองเรียบ สุวรรณที เกษตรกรคนที่ 6 หัวหน้ากลุ่มสหกรณ์ 100 ตำบลเกษตรวิสัย มีที่นา 70 ไร่ โดยทำกันเองภายในครอบครัว ทุกคนในบ้านจะช่วยกันในทุกขั้นตอน ตั้งแต่ไถอะ ใส่ปุ๋ย หว่าน ไถกลบ กันคั้่นนา ใส่ปุ๋ยให้ข้าวออกรวง แล้วเก็บเกี่ยวกันเอง โดยจะทำตามขั้นตอนที่สหกรณ์ฯ แนะนำตลอด ว่าปีนี้จะควรจะบำรุงใช้ปุ๋ยสูตรไหน และซื้อข้าวพันธุ์จากสหกรณ์ฯเสมอ

ได้รับการชักชวนจาก คุณบุญเกิด ผู้จัดการสหกรณ์ฯ โดยตรงเนื่องจากเป็นที่รู้จักของคนแถวนี้ คุณบุญเกิด มาชวนก็สนใจและให้เราเป็นคนบอกและรับสมาชิกให้ด้วย การเป็นสมาชิกมีประโยชน์หลายอย่างทั้งเรื่องเงินที่ไปยืมไปกู้มาได้ ดอกเบี้ยก็ไม่แพง ยังมีเงินปันผลเงินเฉลี่ยคืนด้วย สมาชิกแทบทุกคนก็ใช้บริหารสหกรณ์ฯ ในเรื่องการเอาสินค้ามาใช้เป็นเงินเชื่อก่อนทั้งนั้น ปุ๋ย ยา ข้าวปลูกก็ไปยืมสหกรณ์ฯ ได้ สหกรณ์ฯ จะจัดหาให้สมาชิกทุกปี มีการช่วยเหลือพักหนี้ให้กับสมาชิกด้วย สำหรับคนที่ยังไม่มีเงินจ่ายก็สามารถมาแจ้งมาบอกกับทางสหกรณ์ฯ ได้เพื่อเข้าโครงการพักชำระหนี้ ทางสหกรณ์ฯ ก็จะดำเนินการให้

ยายแสง ผ่านนคร เกษตรกรคนที่ 7 ปัจจุบันปลูกข้าวขาวหอมมะลิ 12 ไร่ ได้กล่าวว่า “หน้าแล้ง ทำให้ทำนาลำบาก ทำไปก็ขาดทุน แต่อย่างไรก็ยังทำนาต่อไป ลูกๆ บอกให้เลิก แต่ก็จะไม่เลิก จะทำไปจนกว่าจะทำไม่ไหว จะทำกัน 2 กับตา เราปลูกข้าวเลี้ยงลูกมา ยังไงก็จะทำนา ปลูกข้าวกินเองต่อไป ตอนนี้เลี้ยงวัวด้วย ยังเก็บมูลวัวเอาไว้ทำปุ๋ยคอก แต่ยังไม่ถึงต้องใส่ปุ๋ยเคมีด้วย ปุ๋ยอย่างอื่นไม่มีอะไรสู้เคมีได้ เพราะน้ำไม่มี ไม่อย่างนั้นข้าวก็ตายหมด ส่วนการไถ การเกี่ยว ยายแสงก็จ้างเขาเพราะทำไม่ไหว ลูกๆ ไปทำงานที่กรุงเทพฯ กันหมดแล้ว เมื่อลูกส่งเงินมาก็เอาไปใช้ดอกเบี้ยสหกรณ์ฯ เก็บเอาไว้ใช้จ่ายบ้าง นาที่ทำ ก็หว่านเอา เพราะสะดวกกว่า

บุญ จันทร์มณี เกษตรกรคนที่ 8 ปัจจุบันมีนาปลูกข้าวขาวดอกมะลิ 105 อยู่ 21 ไร่ ตอนแรกมีนามากกว่านี้ แต่ก็ขายให้คนอื่นไปบ้าง เพราะทำไม่ไหว ทุกวันนี้ทำ 2 คนกับสามีเท่านั้น เลยต้องจ้างไถ จ้างเกี่ยว แต่จะหว่านเอง ใส่ปุ๋ยเอง การทำนาก็เหมือนกับคนอื่นๆ ทั่วไป โดยไถสองครั้ง โดยจ้างรถไถ ในราคาไร่ละ 500-600 บาท ปุ๋ยที่ใช้ก็ใช้ผสมระหว่างปุ๋ยชีวภาพและปุ๋ยเคมี แต่จะใส่เคมีมากหน่อย เพราะจะได้เร่งข้าวให้ออกรวง บางครั้งไม่มีทุนจะไปลงทุน ก็ต้องยืมญาติบ้าง ยืมสหกรณ์ฯ บ้าง เจ้าหน้าที่แนะนำวิธีการปลูกอย่างไรก็จะทำตาม โดยปกติจะเริ่มหว่านเดือนเมษายน แต่ดูท่าฝนแล้ว คิดว่าคงต้องรอไปก่อน เพราะถ้าฝนไม่ตกลงมา ข้าวพันธุ์ที่หว่านไว้ก็จะเสียหายหมด ตอนนี้ก็ได้แค่รอ รอว่าเมื่อไหร่ฝนจะเริ่มมีทำที่จะตกลงมา

คุณยายรุจิ ศรีนนท์ เกษตรกรคนที่ 9 ที่เพิ่งเริ่มต้นทำนาเมื่อปี พ.ศ. 2553 มีนาปลูกข้าวขาวดอกมะลิ 105 อยู่ 10 ไร่ และให้เช่าอีก 50 ไร่ คุณยายรุจิบอกว่า “ก่อนจะทำนา คุณยาย ได้เตรียมหาข้อมูลล่วงหน้าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 เนื่องจากเคยเป็นอาจารย์มาก่อน เคยเป็นคนชอบอ่านหนังสือ โดยจุดเริ่มต้นของการทำนา เป็นเพราะได้อ่านเจอบทความที่กล่าวถึงสารเคมีที่ใส่ลงไปในการอาหารอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับร่างกาย ก็เลยเริ่มคิดที่จะปลูกข้าวกินเอง รวมถึงเริ่มปลูกผัก ผลไม้ ไร่รอบๆ บ้าน รวมถึงมีเวลาว่างมากเพราะปัจจุบันได้เกษียณแล้ว ทำให้มีเวลาที่จะลงมือทำนา คุณยายรุจิเคยไปฟังทางสหกรณ์ขอชมเรื่องการปลูกข้าว แบบ GAP และการใช้ปุ๋ยชีวภาพ ทำให้คุณยายได้ความรู้ที่จะทำปุ๋ยชีวภาพ โดยผลิตเองที่บ้าน และตั้งใจว่าจะไม่ใช้ปุ๋ยเคมี เพราะรู้ว่าจะทำให้ดินจืด แม้ปีแรกจะได้ข้าวมาก แต่ในปีต่อไปเรื่อยๆ ไปแต่จะเสื่อม

เมื่อมีการอบรมเกี่ยวกับการปลูกข้าว คุณยายก็จะไปร่วมรับฟังเสมอ เพราะทุกๆ ครั้งคุณยายบอกว่าได้รับความรู้เพิ่มขึ้นมาอีกเสมอ ถึงแม้ว่าอาจจะไม่ได้จากวิทยากรที่มาอบรมแต่ก็ได้แลกเปลี่ยนความเห็นจากเพื่อนชาวนาด้วยกัน ซึ่งมาจากหลายๆ ที่ ทำให้มีวิธีการทำนาที่ต่างกัน คุณยายได้รวบรวมความรู้และนำมาปรับใช้ในที่นาของตัวเอง

ในขั้นตอนแรก การปรับปรุงดินของคุณยาย คุณยายได้รดน้ำให้ดินชื้นก่อน จากนั้นก็หว่านเมล็ดปอเทือง รดสักสองสามวัน แล้วจึงจ้างรถมาไถกลับ แล้วหลังจากนั้นก็ไถตอฟางซ้ำอีกครั้ง คุณยายรุจิ บอกว่าตัวเองโชคดีที่มีที่ดินติดแหล่งน้ำ ในปีแรก ทำให้ข้าวขึ้นรวงสวยมาก เพราะดินได้รับการบำรุงอย่างดี และยังได้จ้างให้คนขุดบ่อในนา เพื่อให้คุณยายจะได้รดน้ำที่นาของคุณยายเอง ปุ๋ยที่ใส่ก็เป็นปุ๋ยชีวภาพที่คุณยายหมักเอง ในปีแรกนั้น ถึงแม้ฝนจะตกไม่มาก แต่ก็พอมีน้ำรดที่นา ทำให้ในปีนั้นคุณยายได้ผลผลิตที่ดี จนเหลือไปขายได้ ทำให้คุณยายมีกำลังใจในการทำนาต่อไป

ในปีต่อมา คุณยายได้ลงทุน ปรับปรุงดิน ไถกลับ ไถดะ ใส่ปุ๋ยชีวภาพที่หมักเอง แต่ก็โชคร้ายเพราะเกิดน้ำท่วมหนัก ที่นาของคุณยาย เมื่ออยู่ใกล้น้ำ ก็โดนท่วมก่อนนาที่อื่น ข้าวยังไม่ทันงอกก็โดนน้ำท่วมจนหมด ข้าวที่หว่านเอาไว้ก็สูญเปล่า แต่คุณยายก็ยังปลอบใจตัวเองว่า ถึงแม้ปีนั้นข้าวจะเสียหาย แต่ก็ยังจับปลากินได้อีกหลายกิโล และเมื่อน้ำแห้งที่นาของคุณยายเต็มไปด้วยหญ้าคา คุณยายบอกว่าหญ้าขึ้นเยอะมากจนใช้รถไถไม่ไหว คุณยายจ้างคนมาเผาหญ้าในนา ทำให้ในปีต่อมาก็ต้องมาบำรุงดินกันใหม่

ในปีพ.ศ.2555 ก็เกิดภัยแล้ง แต่เพราะคุณยายทำการปรับปรุงดิน ทำให้ข้าวออกรวงมาบ้าง ถึงแม้ว่าจะได้ไม่มากเท่าปีแรก แต่ก็ยังดีกว่านาอีกหลายๆ แห่ง คุณยายบอกว่าเป็นเพราะยอมเสียเงิน

ปรับปรุงดิน ทำให้ข้าวออกดี เราควรต้องลงทุนกับดินเสียก่อน เพราะถ้าดินดี ยังไงข้าวก็ยังพอมีทางออกมาบ้าง เต็มเม็ดบ้าง ไม่เต็มเม็ดบ้าง แต่ก็ยังพอมี ส่วนเรื่องน้ำ คุณยายบอกว่าคงต้องแล้วแต่เทวดา

ตำราญ แพงยา เกษตรกรคนที่ 10 ปลุกข้าวขาวดอกมะลิ 105 อยู่ 15 ไร่ ทำกับสามี โดยจะทำนาหว่าน เมื่อก่อนทำนาดำ เพราะมีลูกหลานและมีการรวมญาติมาช่วยกัน แต่ตอนนี้ลูกหลานไปอยู่กรุงเทพฯ กันหมดแล้ว จะลงกลับมาช่วยบ้างตอนใส่ปุ๋ยเท่านั้น ทำให้ต้องเปลี่ยนมาหว่านเอา แม้ว่าข้าวอาจจะขึ้นน้อยกว่า แต่ก็แข็งแรงทนทานขึ้น ก็ต้องหว่านเอา และใส่ปุ๋ยเคมี เพื่อให้ข้าวออกเร็ว ส่วนการไถ การเกี่ยว การจ้างเอา ตอนนี้ได้แต่รออย่างเดียว อย่างอื่นพร้อมหมดแล้ว ไถรอไว้แล้ว ถ้าทางสหกรณ์ฯ หรือหัวหน้ากลุ่ม แจ้งมาว่าฝนเริ่มจะมาก็จะหว่านเลย แต่ไม่รู้ว่าจะฝนจะมาตกมาไหม ถ้าตกก็ดีไป แต่ถ้าไม่ก็ต้องทำใจ

ตารางที่ 2 ตารางสรุปการปลูกข้าวขาวดอกมะลิ 105

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	จำนวนไร่	การปลูกข้าวขาวดอกมะลิ 105
1.	ล้วน สุขสนิท	17	- ใช้บริการยืมปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ ข้าวปลูกจากสหกรณ์ - ใช้ปุ๋ยเคมี เนื่องจากเห็นผลชัดเจน
2.	สอน แก้วประเสริฐ	30	- ใช้ปุ๋ยเคมีในการประคองต้นข้าว หลังจากนั้นจะใช้ปุ๋ยคอก - ทำตามคำแนะนำของสหกรณ์ฯ
3.	สำรอง น้ำจันดา	100	- มีที่นาของตนเองและเช่าเพิ่ม - มีขั้นตอนก่อนการปลูกที่เป็นขั้นตอน - ใช้ปุ๋ยชีวภาพเท่านั้น - ปลูกแบบ GAP ตามคำแนะนำของสหกรณ์ฯ
4.	บัวศรี บัวขาว	25	- กู้ยืมเงินสหกรณ์ฯมาลงทุนทุกปี - เริ่มมีการใช้ปุ๋ยชีวภาพที่ผลิตเอง - ลดการใช้ปุ๋ยเคมีตามที่สหกรณ์ฯแนะนำ

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	จำนวนไร่	การปลูกข้าวขาวดอกมะลิ 105
5.	บุญสง เหนือโท	38	- ปรับปรุงดินตามที่สหกรณ์ฯแนะนำ - เริ่มลดปุ๋ยเคมีในการปลูก
6.	ทองเรียบ สุวรรณทิ	70	- มีการปรับปรุงดินและปลูกข้าวทุกขั้นตอนที่ สหกรณ์ฯแนะนำ - ใช้บริการยืม ปุ๋ย ข้าวปลูกจากสหกรณ์ฯ
7.	แสง ผ่านนคร	12	- ใช้ปุ๋ยคอกร่วมกับปุ๋ยเคมี
8.	บุญ จันทร์มณี	21	- ใช้ปุ๋ยชีวภาพร่วมกับปุ๋ยเคมี - มีวิธีปลูกข้าวตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ สหกรณ์
9.	รุจิ ศรีนนท์	10	- อบรม GAP และการใช้ปุ๋ยชีวภาพจาก สหกรณ์ฯจึงนำมาใช้ในการปลูกของตนเอง - มีการปรับปรุงบำรุงดินและวางแผนการปลูก
10.	สำราญ แพงยา	15	- ใส่ปุ๋ยเคมี - รอสหกรณ์ฯแจ้งว่าฝนตกเมื่อไหร่ก็จะหว่าน ทันที

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรทั้ง 10 คนพบว่า ในด้านข้อมูลการปลูกข้าวขาวดอกมะลิ 105 ทำให้สามารถสรุปได้ดังนี้ เกษตรกรทั้ง 10 คนจะมีการเตรียมดินก่อนการปลูกข้าว แต่มีการบำรุงดินที่แตกต่างกัน โดยมีเกษตรกรจำนวน 8 คน มีการปลูกและการปรับปรุงดินตามคำแนะนำของสหกรณ์ฯ ทั้งในเรื่อง การผลิตแบบ GAP เรื่องการใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยชีวภาพแทนการใช้ปุ๋ยเคมี มีเกษตรกรจำนวน 7 คน ที่ใช้ปุ๋ยเคมี แต่มี 5 รายที่เริ่มมีการลดการใช้ปุ๋ยเคมีลง เนื่องจากพบปัญหาดินเสื่อมคุณภาพ ทำให้การบำรุงดินในปีถัดไป ต้นทุนในการบำรุงดินเพิ่มขึ้น แต่ก็มีแนวโน้มที่เกษตรกรจะหันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพเพิ่มมากขึ้น มีเกษตรกรอีก 2 รายยังใช้ปุ๋ยเคมีเพียงอย่างเดียว เนื่องจากคิดว่าปุ๋ยชีวภาพส่งผลได้ไม่เหมือนปุ๋ยเคมี ทำให้เกษตรกรมีความจำเป็นต้องใช้ปุ๋ยเคมีอยู่ทุกๆ ที่ทราบว่าส่งผลต่อดินและทำให้ต้นทุนการปรับปรุงดินเพิ่มขึ้น แต่ก็กลัวว่าข้าวที่หว่านไปจะไม่ออก เลยต้องใช้ปุ๋ยเคมีในการปลูกข้าวขาวมะลิ 105

เกษตรกรเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำนาจากการผลิตในรูปแบบเดิมมาเป็นเกษตรยั่งยืนที่จะส่งผลต่อการผลิตในฤดูกาลถัดไป ซึ่งตรงกับเทคนิคการทำเกษตรยั่งยืน ของไพบูลย์ เสงสุวรรณ และคณะ (2547) เกษตรกรบางส่วนประยุกต์องค์ความรู้จากเกษตรกรแบบดั้งเดิม บางส่วนได้ความรู้จากการลองผิดลองถูก และอีกบางส่วนได้รับความรู้ผ่านเจ้าหน้าที่สหกรณ์ฯ แล้วนำมาปรับใช้และสร้างเทคนิคการทำเกษตรยั่งยืนของตนเอง

ศักยภาพของชุมชนในการผลิตข้าวเกิดบุญของตำบลเกษตรวิสัย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

ผู้วิจัยได้แบ่งศักยภาพของชุมชนในการผลิตข้าวเกิดบุญของตำบลเกษตรวิสัย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด เป็น 3 ด้าน คือ

1. ศักยภาพด้านกายภาพ แบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้

- ทรัพยากรดิน
- ทรัพยากรน้ำ

2. ศักยภาพด้านเศรษฐกิจ

3. ศักยภาพด้านสังคม

ศักยภาพทางด้านกายภาพ

ในส่วนนี้ผู้วิจัยได้แบ่งศักยภาพของตำบลเกษตรวิสัยเป็น 2 ส่วนคือ ทรัพยากรดินและทรัพยากรน้ำ

1. ทรัพยากรดิน

ลักษณะความเหมาะสมของดิน

ดินเป็นทรัพยากรต้นกำเนิดดินของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นหินฐานธรณีที่รองรับมากที่สุด กลุ่มดินที่เหมาะสมต่อการปลูกข้าวขาวดอกมะลิ 105 กลุ่มดินเหนียว มีเนื้อที่ 7,903 ไร่ หรือ

ร้อยละ 14.17 ของพื้นที่ตำบลเกษตรวิสัยประกอบด้วยหน่วยดิน Ka-cl (4) Th-cl (7) เนื้อดินเป็นดินเหนียวมีความอุดมสมบูรณ์ปานกลางถึงสูงเป็นดินลิกมากปฏิกิริยาดินเป็นกลางถึงเป็นด่าง

กลุ่มดินเหนียวในพื้นที่ตำบลเกษตรวิสัย เป็นกลุ่มดินที่มีความเหมาะสมที่สุดในการผลิตข้าวขาวดอกมะลิ 105 เนื่องจากมีความอุดมสมบูรณ์ปานกลางถึงสูง แต่มีเนื้อที่เพียงร้อยละ 14.17 ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีแนวทางการพัฒนาที่ดินให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้นในอนาคต

เขตพื้นที่ทำนาของตำบลเกษตรวิสัย มีเนื้อที่ 8,383 ไร่ หรือร้อยละ 15.03 ของพื้นที่ตำบล สภาพพื้นที่เป็นที่ราบสลับกับลูกคลื่นลอนลาด ส่วนใหญ่เนื้อดินเป็นดินทรายหรือดินปนทราย

ผู้วิจัยได้สอบถามเกษตรกรผู้ปลูกข้าวเกิดบุญที่เป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด จำนวน 10 คน ในเรื่องดินในการปลูกข้าวเกิดบุญ ได้ผลการวิจัย ดังนี้

ล้วน สุขสนิท กล่าวว่า “จากที่ไ้ปุ๋ยเคมีมานาน ตอนหลังๆ ดินก็เริ่มมีปัญหาหนัก ทางเจ้าหน้าที่สหกรณ์ฯเคยเข้ามาตรวจสอบ เขาก็แนะนำให้ใส่ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอกบำรุงดิน จากเดิมที่เคยแค่ไถตะแล้วหว่านเลย ก็ต้องมีการไถแปรกลบปุ๋ยด้วย จะจ้างรถมาไถ และใส่ปุ๋ยก่อนหว่านข้าว โดยจะใส่ปุ๋ย 3 ครั้ง ครั้งละประมาณ 4 กระสอบ”

สอน แก้วประเสริฐ กล่าวว่า “สภาพดินไม่แย่มากเพราะหลังๆ ใช้ปุ๋ยคอกแล้ว เมื่อก่อนจะแย่มาก ฝนลงมาถึงอกไม่เยอะ แต่ถ้าดินเราดี ฝนตกมาครั้งสองครั้งข้าวก็ออกดีแล้ว”

ตำรวจ น้ำจันดา กล่าวว่า “พื้นดิน อากาศแห้งแล้งมาก ตอนนี้ไถตะรอฝนแล้ว คิดว่าถ้าฝนมาข้าวคงขึ้น แต่ก็ไม่มั่นใจว่าฝนจะตกหรือเปล่า แต่ก็ต้องไถรอ อีกวันสองวันก็จะไปใส่ปุ๋ยบำรุงดิน แล้วไถแปรอีกครั้ง”

บุญสง เหนือโท กล่าวว่า “ดินก็แย่ เพราะใช้ปุ๋ยเคมี แต่จะเริ่มใช้ปุ๋ยชีวภาพแล้ว ไม่อยากให้ดินแย่กว่านี้ ยอมให้ข้าวออกช้า แต่ดินเราดี ปลูกได้อีกนานดีกว่า”

บัวสร บัวขาวแม่บัวสร บัวขาว กล่าวว่า “ดินทำนาก็ต้องดูแล บำรุงตลอด เนื่องจากไม่ค่อยมีฝน เลยต้องใส่ปุ๋ยมาก”

ดาทองเรียบ สุวรรณทิ กล่าวว่า “อากาศมันร้อนขึ้นทุกปีๆ นะ ยิ่งหลังๆ นี่ร้อนหนัก ทั้งร้อนทั้งแล้ง มีม่าน้ำคืออยู่ปีนึง แต่ไม่กี่วันก็ท่วม คราวนี้เสียหายหนักใหญ่ ต้องมาไถ มาแปรดิน กันใหม่ และเนื่องจากบำรุงตามคำแนะนำของสหกรณ์ฯตลอดทำให้ไม่มีปัญหานัก เพราะว่าดินมี คุณภาพ ฝนตกมาไม่มาก ข้าวถึงออกมาดีกว่านาข้างๆ ที่ไม่ค่อยบำรุงดิน เมื่อก่อนข้าวถึงงามสู้เค้าไม่ได้ เพราะว่าเราไม่ได้ใส่ปุ๋ยเคมีเหมือนเค้า แต่พอหลังๆ ข้าวเรากลับงอกดีกว่า แล้วดินก็ดีด้วย ไม่ต้องใส่ ปุ๋ยเคมี กินข้าวตัวเองแล้วรู้สึกปลอดภัย ข้าวเราไม่มีสารพิษ”

ยายแสง ผ่านนคร กล่าวว่า “พื้นที่จากเดิมที่เคยใส่ปุ๋ยไม่กี่กระสอบ เดี่ยวนี้ต้องใส่มาก ขึ้นบางครั้งถึง 20 กระสอบ เพราะดิน ไม่ดี ถ้าแล้งมากๆ ก็ต้องใส่ปุ๋ยเคมีอย่างเดียว ส่งผลเสียต่อดิน แต่ก็ต้องใส่ เพราะหวานไปแล้ว ลงทุนไปแล้ว”

บุญ จันทรมณี “ดินแถวนี้ ต้องปรับปรุงดินอยู่เรื่อยๆ ทุกปี เมื่อก่อนไม่ต้องใส่ปุ๋ยมาก ข้าวก็ออกรวงดี แต่มาตอนนี้ มันแล้งมาก เลยเป็นปัญหาทำให้ทำนากันไม่ได้ ต้องใส่ปุ๋ยเคมี ทำให้ ดินเสื่อมคุณภาพ”

คุณยายรุจิ ศรีนนท์ กล่าวว่า “แถวนี้เจอภัยแล้งตลอด ไม่แล้งก็ท่วมหนัก ทำให้ต้อง ดูแลดินกันอย่างหนักทุกปี บ้านไหนที่ไม่ใช่ปุ๋ยเคมีก็ดีขึ้น เพราะดินไม่เสื่อมมาก ถ้าฝนดี ข้าวก็ ออกรดี แต่บ้านที่ใช้ปุ๋ยเคมี นอกจากอันตรายแล้วยังสิ้นเปลืองอีกด้วย เพราะต้องใส่เพิ่มขึ้นแต่ดิน กลับแย่ลงๆ ”

ลำราญ แพงยา กล่าวว่า “ดินเสื่อมต้องปรับปรุงตลอด ใส่ปุ๋ยเพิ่มขึ้นทุกปีๆ ตอนไป ประชุมทางสหกรณ์ฯให้คำแนะนำว่าปีนี้ต้องบำรุงอะไร ควรใส่ปุ๋ยแบบไหนก็คิดว่าคงจะทำตาม เพราะว่าดินก็เป็นสิ่งสำคัญในการปลูกข้าว ดินยิ่งเสื่อม ปีต่อไปต้องบำรุงมากขึ้น ถ้าเริ่มหันมาใช้ปุ๋ย ชีวภาพ คิดว่าดินจะกลับมาดีได้ ไม่ต้องลงทุนมากเท่าปีก่อนๆ ”

จากข้อมูลที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์สมาชิกที่เป็นเกษตรกรผู้ปลูกข้าวเกิดบุญ ทั้ง 10 คน สามารถสรุปได้ว่า ทรัพยากรดินในตำบลเกษตรวิสัย ในการปลูกข้าวเกิดบุญ ก่อนข้างแยก เนื่องจาก ในพื้นที่เป็นดินเค็มและดินที่ใช้ในการปลูกมีการใช้ปุ๋ยเคมีอย่างต่อเนื่อง ทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ

ผู้วิจัยได้สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมของโครงการหรือการอบรมเกี่ยวกับทรัพยากรดิน พบว่าเกษตรกรทั้ง 10 คนเคยได้รับการอบรม การผลิตแบบ GAP จากสหกรณ์ฯ ทำให้เริ่มรับรู้และ

เข้าใจในปัญหาทรัพยากรดินที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ทำให้เกษตรกรเริ่มมีการปรับปรุง ดูแลปรับสภาพดิน ก่อนการปลูก มีการจดบันทึกข้อมูลรายละเอียดในทุกขั้นตอนการปลูกตามวิธีการปลูกแบบ GAP ตามที่สหกรณ์ฯ ได้มาให้การแนะนำและอบรม ทำให้ดินในชุมชนเริ่มมีศักยภาพในการปลูกข้าวขาว คอกมะลิ 105 ให้มีคุณภาพที่ดีขึ้นรวมถึงเมื่อมีการปฏิบัติแบบ GAP อย่างถูกวิธีและต่อเนื่องจะ ส่งผลให้ดินมีสภาพที่สมดุลเหมาะสมในการปลูกข้าวให้ได้ทั้งคุณภาพที่ดีและได้ปริมาณที่มากขึ้น

จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สหกรณ์ฯ ทั้ง 5 คนในเรื่องทรัพยากรดิน มีรายละเอียด ดังนี้

บุญเกิด ภาณุทัต ผู้จัดการสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด กล่าวถึงสภาพพื้นดิน ของตำบลเกษตรวิสัยว่า “ทุ่งกุลาร้องไห้ มีปัญหาประสิทธิภาพการผลิตตกต่ำ เนื่องจากประสบภัย พืชติดตลอดทุกปี ทางสหกรณ์ฯ ได้มีการแนะนำส่งเสริมให้เกษตรกรทำการปรับปรุงดินก่อนการทำ เกษตรกรรมแต่ละครั้ง เพื่อปรับหน้าดิน ไถดินให้ดินมีการดูดซึมได้ดียิ่งขึ้น มีการใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมักแทนปุ๋ยเคมี และแนะนำให้สมาชิกฯ ใช้การผลิตแบบ GAP ที่มีเกษตรกรที่เป็นสมาชิกฯ สนใจเปลี่ยนมาปลูกแบบนี้มากขึ้น”

ประเวศ ชันที รองผู้จัดการสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด กล่าวว่า “เนื่องจาก ตำบลนี้ตั้งอยู่ในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ ทำให้เกิดภัยพิบัติบ่อยครั้ง ไม่ว่าจะเป็นอุทกภัยหรือภัยแล้ง ส่งผลต่อการปลูกข้าวของสมาชิกฯ ก่อให้เกิดความยากลำบากในการผลิต สมาชิกฯ บางคนใช้วิธีใส่ ปุ๋ยเคมีเพื่อเร่งการผลิต จึงทำให้ดินแข็ง ต้องให้สมาชิกฯ ไถดินและปรับหน้าดินก่อนการปลูกข้าว เกิดบุญทุกครั้งที่”

บุญล้วน อุดมพันธ์ รองผู้จัดการสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด ฝ่ายโรงสี กล่าวถึงสภาพดินของตำบลเกษตรวิสัยว่า “จากสภาพดินเค็มและสมาชิกฯ ส่วนมากมีการใช้ปุ๋ยเคมี ในการทำเกษตรกรรมมาก ทำให้เกิดต้นทุนเพิ่ม ในการดูแลปรับปรุงดินในการปลูกครั้งต่อไป สหกรณ์ฯ ได้จัดให้ความรู้กับสมาชิกในเรื่องการใช้ปุ๋ยชีวภาพ ปุ๋ยคอก ที่สมาชิกจะสามารถทำเองได้ ที่บ้าน แต่เพราะตำบลนี้ต้องเผชิญกับภัยพิบัติ ถ้าไม่แล้งก็จะเป็นอุทกภัย สมาชิกฯ จึงมีความ จำเป็นต้องใช้ปุ๋ยเคมีอยู่ แต่ก็เริ่มลดน้อยลงหันกลับมาใช้วิถีธรรมชาติมากขึ้น”

ธนัช พลอาสา หัวหน้าฝ่ายผลิตและแปรรูป มีหน้าที่ควบคุมการผลิตของข้าวเกิดบุญ กล่าวว่า “ดินที่นี่ค่อนข้างแห้งแล้ง สมาชิกฯ นิยมใช้ปุ๋ยเคมี เพื่อให้ได้ผลผลิต เป็นการเร่งให้ข้าวออกรวง ส่งผลต่อดิน ทำให้ดินจืด สมาชิกฯ จึงต้องเสียต้นทุนในการบำรุงดินในปีถัดไปมากขึ้น ในเรื่อง

การคมนาคม การติดต่อกันง่าย สมาชิกสามารถมาขายข้าวกับโรงสีสหกรณ์ฯได้สะดวก และโรงสีก็สามารถเดินทางและสามารถติดต่อกับทางสำนักงานสหกรณ์ฯได้สะดวก ทุกเวลา”

ชาญ อรรถเสนา ฝายวัดตุติบ กล่าวว่า “พื้นที่ของตำบลเป็นดินเค็ม เหมาะแก่การปลูกข้าว แต่จากความแห้งแล้ง ปัจจุบันดินได้เสื่อมสภาพลงมาก เนื่องจากการใช้สารเคมีและจากพื้นที่ที่แล้ง สมาชิกฯไม่มีเงินทุนเพียงพอที่จะปรับปรุงดิน เมื่อลงมือปลูกข้าวในฤดูกาลถัดไป ทำให้ได้ข้าวที่เมล็ดไม่สวยงามัก”

จากข้อมูลของ เจ้าหน้าที่สหกรณ์ฯทั้ง 5 คน พบว่าทรัพยากรดินในตำบลเกษตรวิสัย ไม่ดีนัก เนื่องจากพื้นที่เป็นดินเค็ม และสมาชิกฯผู้ปลูกข้าวขาวดอกมะลิมีการใช้ปุ๋ยเคมีมาต่อเนื่อง ส่งผลให้ดินจืดและมีสารตกค้างในดิน ในการปลูกข้าวขาวดอกมะลิในการปลูกฤดูกาลถัดไปดินก็จะเสื่อมลง ผลผลิตที่ได้ออกมาก็จะไม่มีคุณภาพ ทางสหกรณ์ฯเริ่มมีการพัฒนาและส่งเสริมการผลิตแบบ GAP ให้กับเกษตรกร ทำให้จากพื้นที่ที่เป็นปัญหามีสภาพที่ดีและเหมาะสมขึ้นในการผลิตข้าวเกิดบุญในอนาคต

ข้อมูลจากสมาชิกจำนวน 10 คน และเจ้าหน้าที่สหกรณ์ฯ 5 คน พบว่า ทรัพยากรของชุมชนเป็นดินเค็มปานกลางแต่เมื่อถึงฤดูฝนจะมีน้ำเพียงพอที่ทำให้ความเค็มในดินลดลงซึ่งเหมาะสมต่อความต้องการของข้าวเกิดบุญ โดยมีสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด เป็นองค์กรที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการปลูกข้าวเกิดบุญ ซึ่งมีความสอดคล้องกับ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หัวหน้าหน่วย นักวิชาการเกษตร สถานีพัฒนาที่ดินร้อยเอ็ด ในเรื่องการใช้วิธีการผลิตแบบ GAP เพื่อพัฒนาศักยภาพทรัพยากรดินในการปลูกข้าวขาวดอกมะลิ 105 ดังนี้

สุรพล สายยุทธ หัวหน้าหน่วย นักวิชาการเกษตร สถานีพัฒนาที่ดินร้อยเอ็ด ได้กล่าวว่า “สภาพพื้นดินเป็นดินเค็มเนื่องจากอยู่ในบริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ ที่มีคุณสมบัติปลูกข้าวขาวดอกมะลิได้อร่อยและหอมที่สุดในโลก เป็นพื้นที่ที่สามารถผลิตข้าวที่มีความหอมพิเศษ รสชาติดีเป็นที่ต้องการของตลาด แต่จากสภาพแวดล้อมและอากาศส่งผลต่อการทำนาของเกษตรกรที่ส่งผลให้การทำการเกษตรมีต้นทุนที่สูงแต่ก็ได้ผลผลิตต่ำ ที่ดินเพื่อการเกษตรของตำบลส่วนใหญ่เป็นดินทรายทำให้เสี่ยงต่อการขาดน้ำ เมื่อฝนทิ้งช่วง รวมไปถึง เกิดภัยธรรมชาติก็จะกลายเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรกรม เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้สารเคมีในการทำการเกษตร เนื่องจากจำเป็นต้องเร่งผลผลิตก่อนที่ฝนจะหมด ส่งผลต่อคุณภาพดินที่ใช้ในการปลูก ทำให้ต้นทุนในการทำเกษตรในปีต่อไปของเกษตรกรต้องเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จึงได้แนะนำสหกรณ์ฯหรือหน่วยงานต่างๆ

รวมถึงเจ้าหน้าที่สหกรณ์ฯ ให้แนะนำและส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชน หันมาปลูกข้าวแบบ GAP ที่จะเป็นการพัฒนาดินที่เสื่อมให้กลับมาดีขึ้น เป็นการพัฒนาศักยภาพชุมชนในส่วนที่ดินที่เป็นสิ่งสำคัญในการประกอบอาชีพของเกษตรกร โดยดินถือว่าเป็นหัวใจหลักในการปลูกข้าว ถ้าดินดี ข้าวที่ออกมาก็ดี ”

2. ทรัพยากรน้ำ

น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญมากในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะอาชีพเกษตรกรรมที่ต้องใช้น้ำในการเพาะปลูก ตำบลเกษตรวิสัยมักประสบฝนทิ้งช่วง ฝนไม่ตกต่อตามฤดูกาล ส่งผลต่อระบบชลประทานที่แห้งแล้ง ทำให้เกษตรกรต้องพึ่งน้ำฝนในการทำการผลิตข้าวหอมมะลิ 105 เพียงอย่างเดียว

จากการสัมภาษณ์สมาชิกจำนวน 10 คน ในเรื่องทรัพยากรน้ำ ได้ข้อมูล ดังนี้

นางล้วน สุขสนิท “เรื่องน้ำเป็นเรื่องที่เป็นลำบากที่สุด ทุกวันนี้น้ำในคลองแห้งหมด จะทำนาแต่ละครั้งต้องรอฝนตกมาอย่างเดียว แล้วที่นี้ก็แล้งมาก เวลาใส่ปุ๋ยก็ต้องใส่ปุ๋ยเคมี”

ลุงสอน แก้วประเสริฐ “ฝนไม่ตก กลัวข้าวไม่งอก กลัวเป็นหนี้เพิ่ม แต่ยังดีพอมีฝนมาแต่ก็น้อย ไม่เหมือนเมื่อก่อน มันแล้งขึ้นๆ ยิ่งแล้งแบบนี้ จากที่น้ำก็แห้งอยู่แล้ว น้ำประปาก็ไม่ไหลตอนนี้ก็ไม่ไหลมาเป็นเดือนแล้ว ต้องขุดบ่อเอาแต่น้ำในบ่อก็ลึกลงไปเรื่อยๆ แล้วน้ำก็ไม่ใสเหมือนเดิม”

นางสำรอง น้ำจันดา ต้องขุดบ่อน้ำบาดาลใช้ ส่วนน้ำกินก็ต้องซื้อเอา เพราะน้ำไม่ไหลเลย คิดว่าคงจะไม่ไหลอีกเป็นเดือน แต่ถ้าฝนตกมาคงจะเริ่มดีขึ้น ดินทำนาก็ต้องดูแล บำรุงตลอด เนื่องจากไม่ค่อยมีฝน เลยต้องใส่ปุ๋ยมาก ส่วนเรื่องการคมนาคม ถนนเข้าถึง ตัดผ่านกันหมดแล้ว ไปไหน เดินทางก็สะดวกสบาย

บุญสง เหนือโท กล่าวว่า “แล้งมาก น้ำทำไม่ไหลเลย ต้องซื้อมากิน เมื่อฝนไม่ตกก็ส่งผลต่อการทำนาอีก เพราะน้ำก็แห้งหมด ทำให้จำเป็นต้องใช้ปุ๋ยเคมี เพราะอยากให้ข้าวงอก”

แม่บัวศรี บัวขาว กล่าวว่า “อากาศแห้งแล้งมาก ต้องขุดบ่อน้ำบาดาลใช้ ส่วนน้ำกินก็ต้องซื้อเอา เพราะน้ำไม่ไหลเลย คิดว่าคงจะไม่ไหลอีกเป็นเดือน แต่ถ้าฝนตกมาคงจะเริ่มดีขึ้น

ดาทองเรียบ สุวรรณทิ กล่าวว่า “แหล่งน้ำสาธารณะน้ำไม่มีเลย แห้งกว่าทุกปี ตอนนีที่บ้านก็ใช้บ่อน้ำเอา เพราะน้ำไม่ไหล ส่วนน้ำกินก็ต้องซื้อเอา”

ยายแสง ผ่านนกร กล่าวว่า “ฝนไม่ตก อากาศร้อนแล้งหนัก ตอนนี้รอฝนอย่างเดียว น้ำกินน้ำใช้ก็มีบ่อที่บ้าน ขุดบ่ออาบมาอาบมาใช้กันเอง เพราะน้ำประปาไม่ไหลแล้ว”

บุญ จันทรมณี “เมื่อก่อนพอมีฝน แต่มานอนนี้ มันแล้งมาก ฝนไม่มาเลย”

คุณยายรุจิ ศรีนนท์ รุจิ กล่าวว่า “เรื่องน้ำ คนแถวนี้ซื้อน้ำกินกันทั้งนั้น ส่วนบ้านใช้ขึ้นอยู่กับว่าจะขุดบ่อหรือใช้บ่”

ลำราญ แพงยา กล่าวว่า “ฝนไม่ค่อยตก ตกมาก็ครั้งหนึ่งไม่มาก จะตกมาครั้งหนึ่งก็ทิ้งช่วงนาน ตกก็ไม่ได้มากเหมือนเมื่อก่อน”

ทรัพยากรน้ำ จากการสัมภาษณ์ สมาชิกทั้ง 10 คนพบว่า สมาชิกได้รับผลกระทบจากความแห้งแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ส่งผลกระทบททั้งจากการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่ต้องพึ่งพาน้ำฝนในการผลิต

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สหกรณ์ทั้ง 2 คน ได้ข้อมูล ดังนี้

บุญเกิด ภาวนนท์ ผู้จัดการสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด กล่าวว่า สมาชิกทุกคนที่ปลูกข้าวใช้ฝนเพียงอย่างเดียว แต่พื้นที่นี้มักประสบปัญหาฝนทิ้งช่วง ฝนหมดเร็ว ทำให้ขาดแคลนน้ำทั้งการบริโภคและใช้ในการเกษตร ต้องรอฝนเท่านั้นที่จะช่วยให้สมาชิกสามารถปลูกข้าวได้ เพราะฉะนั้นระหว่างรอฝน เกษตรกรต้องเตรียมดินที่ดีไว้รอฝนมา

เรวดี ะทา รองผู้จัดการสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด กล่าวว่า ทรัพยากรน้ำตำบลเกษตรวิสัยในฤดูฝน ฝนมักจะไม่ต้องตามฤดูกาล เกิดความแห้งแล้ง แต่ในบางปีที่ฝนตก

มาก ฝนมากจนน้ำท่วม เกิดอุทกภัย ส่งผลต่อการประกอบอาชีพของสมาชิกทุกคน ส่งผลต่อการ
หว่านเมล็ด การไถ การเตรียม ที่สมาชิกต้องเร่งหว่านให้ทันฝนมา แล้วเมื่อต้องเร่งการปลูกทำให้มี
การใช้ตัวช่วยก็คือ สารเคมี แต่เจ้าหน้าที่สหกรณ์ฯได้ออกไปแนะนำการทำเกษตรแบบ
เหมาะสม แบบ GAP ให้เกษตรกรได้เข้าใจเตรียมดินเพื่อรอน้ำในการปลูกข้าว

ข้อมูลจากเกษตรกรทั้ง 10 คนและเจ้าหน้าที่ 2 คน พบว่ามีความสอดคล้องกับข้อมูล
จากการสัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่ชุมชน ดังนี้

สมเกียรติ ผ่องแก้ว กล่าวว่า “เขตพื้นที่แหล่งน้ำของตำบลมีเนื้อที่ 1,375 ไร่ หรือร้อยละ 2.47 จะมีเป็นพื้นที่น้ำ ห้วย หนอง คลอง บึง และแม่น้ำตามธรรมชาติ รวมถึงแหล่งน้ำที่มนุษย์
สร้างขึ้น แต่เนื่องจากตอนนี้สภาพอากาศร้อนจัด ทำให้ระบบชลประทานแห้งแล้งทั้งหมด
นอกเหนือไปจากตำบลนี้ด้วย เป็นกันแทบทั้งจังหวัด ทางเทศบาลจึงมีการไปติดตั้งแท่งกั้นตาม
จุดสำคัญต่างๆ ของหมู่บ้าน มีการขุดลอกคลอง และขุดบ่อกักน้ำ แต่ก็ยังไม่ได้ผลมากนัก เนื่องจาก
สภาพอากาศแบบนี้ก็แล้งเหมือนกันหมด และเนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ของตำบลอยู่ในโครงการ
พัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ ทำให้เริ่มมีโครงการปรับปรุงพื้นที่นาและคลองชลประทานและเพื่อระบายน้ำ
ส่วนเกินในฤดูฝน”

“ปัจจุบันเทศบาลตำบลเกษตรวิสัย มีการ โครงการส่งเสริมนโยบายข้าวหอมมะลิของ
จังหวัด จะทำให้ข้าวหอมมะลิของทุ่งกุลาร้องไห้มีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับมากขึ้นซึ่งจะเป็น
แรงผลักดันให้เกษตรกรหันมาพัฒนาคุณภาพและผลผลิตให้ดีขึ้น โดยจะมีการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อให้
เกษตรกรสามารถใช้การการอุปโภคและบริโภค จะมีโครงการแหล่งน้ำสำหรับใช้ในการทำนาปลูก
ข้าวหอมมะลิโดยเฉพาะที่ทางเทศบาลร่วมกับหน่วยงานระดับจังหวัดเพื่อพัฒนาต่อไป”

สุรพล สายยุทธ กล่าวว่า “ตำบลเกษตรวิสัยมีแม่น้ำสายหลักคือ ลำน้ำ แหล่งน้ำ
ส่วนมากทุกบ้านจะมีบ่อบาดเป็นของตนเอง เพราะน้ำประปาไม่ไหล น้ำที่บริโภคต้องสั่งซื้อ แต่ก็
มีทางภาครัฐ ทางตำบลเข้ามาช่วยเหลือดูแล มาแจกจ่ายน้ำ ในส่วนป่าไม้ของชุมชนนั้น เนื่องจากที่นี้
แล้งหนัก ทำให้ไม่มีป่าไม้สาธารณะ”

จากข้อมูลของเจ้าหน้าที่เทศบาลและหัวหน้าหน่วย นักวิชาการเกษตร สามารถสรุปได้
ว่า ทรัพยากรน้ำในตำบลแห้งแล้ง ระบบชลประทานไม่สามารถใช้ได้เนื่องจากเผชิญภัยแล้งทั้ง
ตำบล ส่งผลต่อการทำการเกษตรของเกษตรกรต้องรอน้ำฝนเพียงอย่างเดียว แต่ในระยะต่อไปทาง

เทศบาลได้ริเริ่มโครงการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ที่มีโครงการปรับปรุงพื้นที่นาและคลองชลประทาน เพื่อระบายน้ำส่วนเกินในฤดูฝน ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของ เกษตรกรแต่ปัจจุบันเทศบาลตำบลเกษตรวิสัย มีการ โครงการส่งเสริมนโยบายข้าวหอมมะลิของ จังหวัด ที่จะ เป็น โครงการที่มีการพัฒนาแหล่งน้ำเป็นการเพิ่มศักยภาพในเรื่องทรัพยากรน้ำสำหรับการ ประกอบอาชีพของเกษตรกรให้ดียิ่งขึ้น

ศักยภาพทางกายภาพทั้งทรัพยากรดินและทรัพยากรน้ำทั้งหมด สามารถสรุปได้ ดังนี้ ทรัพยากรดินและน้ำเป็นทรัพยากรที่ส่งผลซึ่งกันและกัน ในการผลิตข้าวเกิดบุญ โดยทรัพยากรน้ำ เป็นสิ่งสำคัญที่จะส่งผลต่อการงอกของเมล็ดพันธุ์และถ้าฝนตกตามฤดูกาลก็จะส่งผลให้ได้ผลผลิต มาก และถ้ามีทรัพยากรที่ดินก็จะช่วยให้ได้ผลผลิตที่มากขึ้น และถึงแม้ว่าฝนจะตกมาไม่มากนักแต่ ถ้าทรัพยากรดินมีคุณภาพและอุดมสมบูรณ์ ผลผลิตข้าวก็จะออกมามีปริมาณมากและมีคุณภาพสูง

สิ่งสำคัญในการเสริมสร้างให้ชุมชนมีศักยภาพทางกายภาพคือ การปฏิบัติทาง การเกษตรแบบ GAP ที่สหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด มีโครงการอบรม ส่งเสริมและ สนับสนุนให้สมาชิกได้ปฏิบัติที่ในอนาคตจะส่งผลให้ชุมชนมีศักยภาพในการผลิตข้าวเกิดบุญที่มี คุณภาพและมีประสิทธิภาพในการผลิตมากขึ้นรวมถึงมีโครงการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ที่มีโครงการ ปรับปรุงพื้นที่นาและคลองชลประทานเพื่อระบายน้ำส่วนเกินในฤดูฝน ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการ ดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของเกษตรกร

ศักยภาพทางเศรษฐกิจ

ศักยภาพทางเศรษฐกิจของชุมชน มีความเกี่ยวเนื่องจากศักยภาพทางกายภาพ เนื่องจาก ทรัพยากรดินและน้ำส่งผลต่อการประกอบอาชีพของเกษตรกรที่เป็นอาชีพหลักของคนในชุมชน

ข้อมูลศักยภาพชุมชนด้านเศรษฐกิจ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เกษตรกรที่เป็นสมาชิกสหกรณ์ การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด 10 คน พบว่า

นางล้วน สุขสนิท กล่าวว่า “รายได้ไม่พอกับรายจ่าย ทุกวันนี้ก็เป็นหนี้สหกรณ์อยู่ 50,000 บาท เมื่อเกี่ยวข้าวได้ก็จะรีบมาใช้ดอกเบี้ยกับสหกรณ์ฯ เวลาพักนาจะมีรายได้บางส่วนมาจากลูกชาย และปลูกผัก เล็กๆ น้อยๆ ขาย ทำให้พอมีกินอยู่บ้าง พอจะลงทุนปลูกข้าวแต่ละครั้ง ก็ไม่มีทุนที่จะ ซื้อปุ๋ย ซื้อเมล็ด ซื้อข้าวปลูก ก็ต้องมายืมจากสหกรณ์ฯ ไปก่อน แล้วค่อยมาใช้ทีหลัง แต่ก็เจอปัญหา

แล้งอยู่ตลอด ทำให้เป็นหนี้ ใช้น้ำหมดสักที และเพราะจ้างไถจ้างเกี่ยว ทำให้มีต้นทุนเพิ่มขึ้น แต่ก็ต้องทำ เพราะยังมีหนื่อยอยู่ ตอนนี้ขอพักชำระหนี้ 3 ปี ทางสหกรณ์ฯ มาให้ลงชื่อ และเป็นการช่วยเหลือของทางภาครัฐ ก็ไปเข้าร่วมเพราะจะได้พักเรื่องการส่งเงินไปบ้าง”

“ปัญหาทุกวันนี้ก็เป็นหนี้กับสหกรณ์ฯ แล้วก็ต้องยืมเงินนอกระบบด้วย ตั้งแต่ทำนามาก็ขาดทุนอยู่ทุกปีๆ มีไม่กี่ปีเท่านั้นที่พอได้กำไรเล็กๆ น้อยๆ พอจะลงทุนปลูกข้าวแต่ละครั้ง ก็ไม่มีทุนที่จะซื้อปุ๋ย ซื้อเมล็ด ซื้อข้าวปลูก ก็ต้องมายืมจากสหกรณ์ฯ ไปก่อน แล้วค่อยมาใช้สหกรณ์ฯ ที่หลัง ยิ่งตอนจะไถจะเกี่ยวเองก็ต้องยืมเงินสหกรณ์ฯ ไปจ้างคนอื่นอีก ถ้าปีไหนไม่แล้ง น้ำก็ท่วม ช่วงหลังก็ขาดทุนมากขึ้น ยิ่งปีที่น้ำท่วม ที่น้ำก็เสียหายหมด เมื่อปลูกข้าวได้แต่ละครั้ง พอได้เงินมาก็ต้องรีบใช้หนี้ ราคาข้าวที่ได้ก็ไม่ค่อยดี ข้าวที่ปลูกได้ก็ต้องรีบนำไปขายทั้งหมด แล้วเวลาจะกินข้าว ก็จะไปซื้อข้าวชั้น 3 มากิน เพราะราคาถูกที่สุด อุปสรรคในการทำก็คือ ไม่มีเงินทุน ค่าปุ๋ยค่าเมล็ดพันธุ์แพงขึ้น และอากาศแห้งแล้ง ไม่มีน้ำอุปโภคบริโภค”

ลุงสอน แก้วประเสริฐ กล่าวว่า “ตอนนี้เป็นหนี้ที่กู้ไปซื้อรถไถและรถเกี่ยว และต้องหักค่าเช่านาอีกประมาณ 30,000 บาทต่อปี มีรายได้ปีหนึ่งจากการทำนาได้ประมาณ 150,000 -200,000 บาท ขึ้นอยู่กับฝนด้วย ระหว่างหน้างานจะรับจ้างไถ รับจ้างเกี่ยว พอมีเงินเพิ่ม ในระหว่างที่ไม่ได้ทำนา ก็จะรับจ้างทั่วไป และมีลูกหลานในบ้านที่คอยช่วยกันทำงานรับจ้าง ทำให้มีทุกวันนี้พอมีพอกินหวังว่าถ้าฝนปีนี้หมด คงจะสบายกว่านี้ แต่ตอนนี้ยังหนัก ค่ารถไถ รถเกี่ยวยังผ่อนได้ไม่กี่งวด”

“ยังปลูกข้าว ยังได้ผลผลิตน้อยลง ขายก็ได้ราคาน้อย ใหม่ๆ ที่ใส่ปุ๋ยเพิ่มขึ้น จึงจำเป็นต้องไปเช่านาปลูกข้าวเพิ่ม เพราะได้ผลผลิตไม่คุ้มกับที่ลงทุนไป อุปสรรคที่สำคัญ ก็คือสภาพอากาศแห้งแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ทำให้ทำนาลำบาก จำเป็นต้องใช้ปุ๋ยเคมีในการทำนา แล้วเมื่อใช้ปุ๋ยเคมี ก็จะส่งผลให้ดินจืด ต้องมาใส่ปุ๋ยชีวภาพ เพื่อปรับสภาพดิน ทำให้ต้องเสียเงินลงทุนมากขึ้นๆ ทุกปี ตอนนี้ก็กังวลว่าฝนจะไม่ตก หว่านข้าวแล้วจะเป็นยังไง หว่านไปแล้วกลัวข้าวเสียหาย แต่ก็จะทำนาต่อไป เพราะอายุขนาดนี้แล้ว ทำนามาขนาดนี้แล้ว ไม่รู้จะไปทำอะไรได้อีก ช่วงพักหน้าก็ต้องรับจ้างตลอด พยายามหาเงินให้มาก เพราะรู้ว่าต้องลงทุนซื้อปุ๋ย แล้วยังเป็นหนี้กับสหกรณ์ฯ อีกด้วย”

นางสาวรอง น้าจันดา กล่าวว่า “ทุกวันนี้ไม่ได้มีหนี้สิน นอกจากทำนาแล้วก็รับจ้างทำนาให้คนอื่นเพิ่มด้วย แล้วเพราะว่ามีรถไถรถเกี่ยวเป็นของตัวเองเลยรับจ้างไถและเกี่ยว ทำให้มีเงินมาลงทุนทุกครั้ง ไม่ได้เป็นหนี้สินใคร การขายข้าวแต่ละครั้ง จะได้เงินจากการทยอยขายไปเรื่อยๆ

ไม่ได้ขายทีเดียว เพราะถ้าตกไว้ จะทำให้ข้าวไม่ขึ้นและจะได้ราคาดีกว่า ทำให้พอมีทุนในการที่จะลงทุนในปีถัดไป แต่บางปีก็ต้องยืมเงินสหกรณ์ฯมาลงทุนก่อนบ้าง โดยการลงทุนในแต่ละครั้งก็ลงทุนเป็นแสน แต่ก็ได้กลับมาบางครั้งสอง สามแสนก็มี เมื่อขายข้าวได้ก็พอใช้หนี้ในปีต่อไป ไม่ให้เป็นหนี้พอกทุน ระหว่างพักนาที่จะรับจ้างทั่วไปด้วยแต่ก็ไปใช้บริการสหกรณ์ฯตลอดไปยืมปุ๋ย ข้าว ยืมดินมาลงใหม่บ้าง รวมทั้งไปหยิบยืมของจากร้านค้าสหกรณ์ฯ เวลาจัดงานที่บ้าน เพราะสหกรณ์ฯ จะขายสินค้าราคาถูกกว่าตามตลาด”

แม่บัวศรี บัวขาว กล่าวว่า “ทำนาทุกปี ทำแล้วก็ขาดทุน เป็นหนี้เป็นสินตลอด แต่ยืมดี หน้อยที่ปีนี้สหกรณ์ฯให้พักหนี้ 3 ปี แต่ก็ยืมเงินเพิ่ม ไม่ได้แล้ว เพราะหนี้เก่ายังใช้ไม่หมด ตอนนั้นก็พยายามเก็บเงินใช้หนี้อยู่ เวลามาสหกรณ์ฯก็มายืมข้าวปลูก ปุ๋ย เมื่อปีก่อนๆ ยืมเงินไปลงทุน เอาไปเลี้ยงวัวบ้าง เป็นอาชีพเสริมระหว่างที่ยังไม่ได้ทำนา พอมีเงินกิน พอเก็บไปลงทุนทำนาต่อไปแต่ตอนนี้เป็นหนี้สหกรณ์อยู่ 60,000 บาท”

“เป็นหนี้สินกับสหกรณ์ฯ ที่ยังใช้ไม่หมด และไม่สามารถไปกู้มาใหม่ได้ ราคาข้าวก็ตกต่ำ ผลผลิตก็ได้น้อย รวมถึงมีปัญหาในเรื่องน้ำ อากาศแห้งแล้ง น้ำไม่ไหล อากาศร้อนมาก ส่งผลไปถึงวัวที่เลี้ยงไว้ ต้องไปหาน้ำมาให้วัวกิน เมื่อก่อนจากที่เคยเลี้ยงปลาหลายๆ แต่เพราะอากาศร้อนจัด ทำให้ปลาตายไปเยอะ จนต้องเลิกเลี้ยง วัวที่เลี้ยงไว้ก็อ่อนแรง ต้องไปฉีดน้ำลดความร้อนให้ ต้องขุดบ่อน้ำบาดาลใกล้ที่เลี้ยงวัว เพื่อจะให้คอกมีน้ำให้วัวดื่ม อุปสรรคที่สำคัญคือเรื่องน้ำ เรื่องที่เป็นหนี้แล้วพักไว้ แต่ก็ต้องยังเสียดอกเบี้ยกับสหกรณ์ฯอยู่ดี ค่าปุ๋ยเคมีก็แพง อยากเลิกใช้ แต่ก็เพราะอากาศแล้งแบบนี้ ไม่มีน้ำ เลยต้องใช้ปุ๋ยเคมีต่อไป”

บุญสง เหนือโท กล่าวว่า “ทุกวันนี้ไปทำงานรับจ้างเป็นแม่บ้านทำความสะอาดอยู่ที่โรงงานที่จ.กรุงเทพฯ เพราะหาเงินมาใช้หนี้ และก็ต้องเตรียมเงินเอาไว้ลงนาด้วย โดยสามีก็ไปทำงานที่กรุงเทพฯเหมือนกันไปขับรถแท็กซี่ ไปช่วยกันเก็บเงิน ถึงแม้ว่าที่กรุงเทพฯค่าครองชีพจะสูง แต่ก็มีงานทำ เพราะอยู่ที่นี้ระหว่างรอฝน ก็ได้แต่รับจ้างเล็กน้อย ไม่ค่อยได้เงินเท่าไร ได้รับคำแนะนำจากสหกรณ์ฯให้เข้าโครงการพักชำระหนี้ เลยพักไว้ก่อน เวลาไปสหกรณ์ฯก็จะไปซื้อข้าวเพราะถูกกว่าตามตลาด พอหมดก็มาซื้อที่ละถุง 2 ถุง จะลางานกลับบ้านก็ตอนลางา ลงปุ๋ย แล้วก็ตอนเก็บเกี่ยว มาช่วยกันคว้าว ดูนานี้ด้านหนี้สินเป็นหนี้กับสหกรณ์อยู่ 20,000 บาท คิดว่าถ้าปีนี้น้ำดี คงพอทยอยใช้หนี้”

ดาทองเรียบ สุวรรณทิ กล่าวว่า เนื่องจากทำนาจำนวนมากและบำรุงตามคำแนะนำของ สหกรณ์ฯ อยู่เสมอ ทำให้ดาทองเรียบไม่มีปัญหาหนี้สิน และยังมีเงินที่ลูกหลานส่งมาให้ โดยมีอาชีพ อีกอย่างคือเลี้ยงวัว สามารถประหยัดในเรื่องของปุ๋ยได้ เพราะใช้มูลวัวทำ อาหารวัวก็ใช้ฟางจาก ปลูกร้าง ทำให้ลดค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ได้ โดยดาทองเรียบ กล่าวว่า “คิดว่าทางสหกรณ์ฯ ให้การ ช่วยเหลือมาก บางคนไม่มีอะไรกิน ก็ไปยืมข้าวมาก่อนได้ แล้วมาใช้เอา แต่คนที่นี่ เป็นหนี้แล้ว อยากใช้สินทั้งนั้น ยิ่งถ้าเป็นเรื่องของกินของใช้ พอครบกำหนดก็มาใช้กัน ไม่มีการเบี้ยว ไม่มีการ ลืม แต่หนี้จากการทำนาที่ยืมสหกรณ์ฯ นี้ส่วนมากหามาใช้กันไม่ได้จริงๆ มันขาดทุนกันทั้งนั้น ส่วน เรื่องศักยภาพทางเศรษฐกิจในกลุ่มสมาชิกฯ จะเป็นการช่วยตรวจสอบดูแลกัน เพราะเป็นหนี้แบบค้า กัน”

ยายแสง ผ่านนคร กล่าวว่า “เป็นหนี้สหกรณ์ฯ อยู่เยอะ แต่ก็พยายามผ่อนใช้ ตอนนี้ก็เข้า โครงการพักหนี้ 3 ปี พยายามใช้ปุ๋ยคอกให้มาก เพราะจะได้ลดต้นทุนการใช้ปุ๋ยเคมี เพราะว่าปุ๋ยเคมี แพงมาก แล้วต้องใส่ต่อเนื่องทุกปีๆ ทำให้ดินเสียหมด ขายข้าวแต่ละครั้งก็ได้เงินไม่เท่าไร พอใช้ ดอกเบี้ยสหกรณ์ฯ ก็แทบไม่เหลือพอเป็นทุนปีหน้า ต้องกู้ต้องยืมตลอด เดียวนี้คิดหน้อยที่ลูกส่งเงินมา ให้ แล้วก็เลี้ยงวัวอยู่ด้วย เลยมีพอกินอยู่ตอนนี้”

“ไม่มีเงินลงทุน แล้วยังเป็นหนี้สหกรณ์ฯ ปีที่แล้วใส่ปุ๋ยเคมีไปเยอะ เพราะว่าแล้ง แล้วถ้า อากาศยังเป็นแบบนี้ ดูทำว่าน่าจะแล้งกว่าปีก่อน ก็คงต้องไปยืมปุ๋ยจากสหกรณ์ฯ มาลงอีก ตอนนั้น ข้างๆ เค้าไถกันแล้ว แต่ของยายยังต้องรอลูกส่งเงินมาก่อน ค่อยไปจ้างเขา อุปสรรคในการทำก็ เรื่องน้ำ เรื่องฝน ที่ไม่ไหลเลย ฝนก็ไม่ตก ไม่มีน้ำทำการเกษตร ข้าวก็ราคาไม่ดี ยิ่งทำก็เหมือนยัง ขาดทุน”

บุญ จันทร์มณี กล่าวว่า “บางครั้งไม่มีทุนจะไปลงนา ก็ต้องยืมญาติบ้าง ยืมสหกรณ์ฯ บ้าง เมื่อก่อนเคยไปขายโรงสีเอกชน เพราะให้ราคาดีกว่า แล้วก็ใกล้บ้านกว่า แต่ตอนหลัง เพิ่งรู้ว่าตอน ลื่นปีจะได้เงินปันผลด้วย หลังจากนั้นก็มาขายกับสหกรณ์ฯ ตลอด เพราะหักลบกันแล้ว ขายกับ โรงสี สหกรณ์ฯ คู้มกว่า ทุกวันนี้ ลูกสาวส่งเงินมาให้จากกรุงเทพฯ เก็บผัก ค้าขายเล็กๆ น้อยๆ แต่ก็ยังเป็น หนี้กับสหกรณ์ฯ อยู่ 40,000 บาท ตอนนี้ก็เข้าโครงการพักชำระหนี้ แต่ก็ไปยืมเพิ่มไม่ได้ ทำให้ต้องไป ยืมญาติมาก่อน แล้วนำเงินจากลูกสาวมาใช้หนี้”

คุณยายรุจิ ศรีนนท์ ปัญหาและอุปสรรคที่มีก็คือ “อากาศแบบนี้ หน้าแล้งแบบนี้ แล้วยังอากาศร้อนจัด น้ำไม่ไหล น้ำตามคลองแห้ง ทำให้ไม่กล้าหว่านข้าวรอ กลัวฝนไม่มา แต่ก็กังวลอีกว่า ถ้าเกิดฝนตก จะหว่านไม่ทัน กลัวว่าฝนจะตกมาแค่ครั้งสองครั้ง ข้าวจะงอกได้ไม่มากนัก”

ตำรวจ แพงยา ได้กล่าวถึงปัญหาว่า “ไม่มีเงินจะจ้างไถ เพราะยังเป็นหนี้สหกรณ์ฯ ถ้ายังไม่ไปใช้หนี้เก่า ก็ยืมใหม่ไม่ได้ ตอนนี้พยายามรวบรวมเงิน รวมกับที่ลูกส่งมา ยังไม่รู้ว่าพอค่าจ้างรถรับจ้างไถหรือเปล่า อุปสรรคก็อากาศแห้งแล้ง น้ำก็ไม่ไหล บ่อที่ขุดเอา น้ำก็แห้งลงเยอะ ต้องไปซื้อน้ำมากิน เพราะน้ำจากบ่อ เริ่มรู้สึกว่าไม่สะอาดเหมือนเมื่อก่อน ราคาขายข้าวไม่ดี ผลผลิตน้อยลง ต้องใส่ปุ๋ยมากขึ้น แล้วปุ๋ยก็มีราคาสูง แต่ก็ต้องใส่”

คุณยายรุจิ ศรีนนท์ กล่าวว่า “เรื่องเงินทองไม่มีปัญหาอะไร เพราะปลูกข้าว ปลูกผักผลไม้กินเอง และเป็นข้าราชการพอเกษียณเลยพอมีเงินเดือน เลี้ยงตัวเองตอนแก่ ไม่ได้มีภาระเดือนร้อนลูกหลาน แต่คนในชุมชนนี้ส่วนมาก ก็จะเป็นหนี้กัน และไม่สามารถใช้คืนได้ มีแต่จะเป็นหนี้กันมากขึ้น ก็เพราะการลงทุนทำนา แต่ละครั้งได้ผลผลิตน้อยลง เพราะแฉะนี้แล้ง ฝนไม่ตกและนาส่วนมากใช้ปุ๋ยเคมีทำให้ดินเสื่อม บางคนก็ไม่มีเงินจะปรับปรุงดิน เลยทำนาไปแบบนั้น ผลผลิตเลยไม่ค่อยดีนัก เวลาขายก็ไม่ได้ราคา ไม่คุ้มกับที่ลงทุนไป”

ตำรวจ แพงยา กล่าวว่า นอกจากทำนาแล้วก็ค้าขายเล็กๆ น้อยๆ และลูกส่งเงินมา ให้เลยพอมีเงินใช้จ่ายหมุนเวียนในบ้าน แต่ก็ยังเป็นหนี้กับสหกรณ์ฯอยู่ เกือบข้าวได้ก็ต้องรีบนำเงินมาใช้หนี้ที่หมู่ 1 ทางเทศบาลได้ตั้งตลาด ทำให้ได้ไปขายของที่นั่น พอได้เงินมาใช้จ่าย แต่ตอนนี้ยังเป็นหนี้กับสหกรณ์อยู่ 40,000 บาท ถ้าไม่ไปคืน ก็จะไปยืมเงินต่ออีกไม่ได้”

ศักยภาพทางเศรษฐกิจ มีเกษตรกร 7 คนที่เป็นหนี้กับสหกรณ์ฯ อีก 3 คนมีรายได้ที่มาจาก การรับจ้าง รวมไปถึงเงินที่มาจากลูกหลานและเงินจากการเกษียณ ทำให้ไม่เป็นหนี้กับสหกรณ์ฯ ในระหว่างที่ไม่ได้ทำการปลูกข้าว เกษตรกร 9 คน จะมีอาชีพเสริมคือเลี้ยงสัตว์ ค้าขายและรับจ้าง ส่วนเกษตรกรอีก 1 คน มีรายได้จากเงินเกษียณอายุ

จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สหกรณ์ฯ ทั้ง 6 คน ในด้านศักยภาพทางเศรษฐกิจ ได้ข้อมูลทำนองเดียวกับเกษตรกรทั้ง 10 คน ดังนี้

คุณบุญเกิด ภาณุพันธ์ ผู้จัดการสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด พบว่า สมาชิกเกินกว่า 90% จะมาใช้บริการกับสหกรณ์ฯ สมาชิกส่วนมากจะมากู้ยืมเงินเพื่อทำนา รวมถึงยืมข้าวพันธุ์ ยืมปุ๋ย เนื่องจากประสบปัญหาขาดแคลนเงินทุนในการดำรงชีพ จากรายรับไม่เพียงพอต่อรายจ่าย ที่เกิดจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะประสบปัญหาภัยแล้ง จึงจำเป็นต้องกู้ยืมเงินจากแหล่งเงินทุนทั้งในและนอกระบบ เพื่อใช้เป็นทุนในการประกอบอาชีพ ส่งผลให้สมาชิกมีภาระหนี้สินสะสม บางรายไม่สามารถส่งชำระหนี้ได้ตามกำหนดเวลา ทางสหกรณ์ฯจึงให้สมาชิกสหกรณ์ฯมาลงชื่อขอเข้าโครงการพักชำระหนี้ 3 ปีตามความช่วยเหลือของทางภาครัฐ

ประเวศ ชันที รองผู้จัดการสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด กล่าวว่า สมาชิกส่วนมากแล้ว เข้ามาเป็นสมาชิกเพราะมีความเดือดร้อนทางการเงิน และจะจับกลุ่มกันมา 4 คน เพื่อค้ำประกันกันเอง ซึ่งจากการรวบรวมกลุ่มกันทำให้เป็นการตรวจสอบกันเองภายในกลุ่ม มีการให้ความช่วยเหลือ ดูแลกัน จะบอกกับหัวหน้ากลุ่มและเจ้าหน้าที่สินเชื่อให้สมาชิกเข้าใจว่า ปุ๋ยได้เฉลี่ยคืน กระสอบละ 5 บาท เมล็ดพันธุ์ข้าวได้เฉลี่ยคืน กระสอบละ 3 บาท

บุญล้วน อุดมพันธ์ รองผู้จัดการสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด ฝ่ายโรงสีศักยภาพทางเศรษฐกิจ สมาชิกฯ เป็นหนี้กับทางสหกรณ์ฯ ทั้งจากกู้ยืมเงินมาลงทุนในการประกอบอาชีพและนำมาใช้จ่ายในบ้าน และเนื่องจากการทำนา โดยที่ แต่ทางสหกรณ์ฯก็ได้มีมาตรการช่วยเหลือ คือการพักหนี้ 3 ปี และถึงแม้ว่าในช่วงการพักหนี้สมาชิกฯจะไม่สามารถมาขอยืมเงินใหม่ได้ แต่ก็ยังสามารถขอยืมวัสดุ อุปกรณ์ ในการประกอบอาชีพ รวมทั้งทางสหกรณ์ฯมีร้านค้าสหกรณ์ฯไว้บริการให้สมาชิกฯได้สามารถมาขอยืมของอุปโภค บริโภคได้

ประเวศ วัฒนา เจ้าหน้าที่สินเชื่อ พบว่า สมาชิกประสบปัญหาหนี้สิน เนื่องจากปัญหาทางสภาพทางที่ได้กล่าวไป สมาชิกต้องเร่งผลิตเร่งขายเพื่อนำเงินมาใช้หนี้ สมาชิกบางคนมีหนี้สินนอกเหนือไปจากสหกรณ์ฯทำให้สมาชิกต้องเร่งขายเพื่อรับเงิน

ธนา พลอาสา หัวหน้าฝ่ายผลิตและแปรรูป กล่าวว่า ระหว่างที่สมาชิกยังไม่ได้ปลูกข้าว สมาชิกฯโดยส่วนมากจะมีรายได้เสริมจากการค้าขาย การทำหัตถกรรม หรือเลี้ยงสัตว์ ทำให้สมาชิกฯพอมีเงินหมุนเวียนในการปลูกข้าวครั้งต่อไป แต่ก็ยังไม่เพียงพอต่อการใช้นี้ ทำให้ทุกวันนี้สมาชิกฯจึงต้องเข้าโครงการพักชำระหนี้ 3 ปี เพื่อแบ่งเบาภาระหนี้สิน

ชาณรงค์ อรรถเสนา ฝายวัดอุทัย สหกรณ์ฯ มีสมาชิกมาขายข้าวด้วยเป็นจำนวนมาก จนสหกรณ์ฯต้องมีการขยายและปรับปรุงโรงสี สมาชิกบางคนรีบขายข้าวต่างๆ ที่ยังขึ้นอยู่ทำให้ขายได้ราคาไม่เยอะ สมาชิกหลายคนคิดหนักกับสหกรณ์ฯ เมื่อขายข้าวได้แล้วใช้หนี้ นางครึ่งก็เหลือเงินไว้ใช้จ่ายไม่พอ บางคนจึงมีอาชีพเสริมหรือมีลูกหลานส่งเงินมาให้เป็นการบรรเทาปัญหาทางเศรษฐกิจ

จากข้อมูลศักยภาพทางเศรษฐกิจของเจ้าหน้าที่ทั้ง 6 คน พบว่าสมาชิกมีความเดือนร้อนทางเศรษฐกิจ มีภาระหนี้สินแต่ไม่สามารถชดเชยหมดได้ การเข้ามาเป็นสมาชิกและการมารวมกลุ่มเพื่อให้สหกรณ์ฯเป็นที่พึ่งที่จะให้ความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจ รวมไปถึงอุปกรณ์ วัสดุ เมล็ดพันธุ์ ที่สมาชิกต้องการมายืมจากสหกรณ์ฯไปใช้ลงทุนในการทำนาด้วย

สหกรณ์ฯจะรับซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ได้มาตรฐานคุณภาพจากสมาชิก รับซื้อข้าวเปลือกที่ได้มาตรฐานคุณภาพตามระบบ GAP จากสมาชิก GAP และรับซื้อผลผลิตตามเกณฑ์คุณภาพในราคาสูงกว่าราคาท้องถิ่น หรือราคารับจำนำของทางราชการไม่ต่ำกว่าร้อยละ 10 – 15 ซึ่งจะสามารถพัฒนาระดับการผลิตข้าวหอมมะลิคุณภาพดีของเกษตรกร ให้มีคุณภาพตามมาตรฐานสากล สมาชิกมีรายได้สูง และสหกรณ์ฯมีความยั่งยืนในการดำเนินธุรกิจต่อไป

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด มีบทบาทสำคัญในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจให้กับเกษตรกรที่เป็นสมาชิก สอดคล้องกับความคิดของ เอกวิทย์ ณ ถลาง (2545) ที่กล่าวว่า การรวมกลุ่มในรูปแบบสหกรณ์โดยชาวบ้านเพื่อชาวบ้าน เพื่อเป็นการเสริมพลังระดับชุมชนหมู่บ้าน และมีความเห็นว่าระบบสหกรณ์ที่มีวัตถุประสงค์จากการจัดตั้งเพื่อชาวบ้านที่เป็นการจัดองค์กรทางเศรษฐกิจที่เป็นประโยชน์โดยตรงต่อประชาชนผู้มีส่วนร่วมและเป็นเจ้าของ จะมีประสิทธิภาพน่าเชื่อถือและเป็นประโยชน์ให้กับมวลสมาชิกได้สมจริงตามวัตถุประสงค์สหกรณ์ดังกล่าว

ศักยภาพทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่สืบเนื่องมาจากศักยภาพทางกายภาพ เนื่องจากเมื่อเกษตรกรไม่สามารถผลิตข้าวเกิดบุญให้มีประสิทธิภาพได้เต็มที่ส่งผลให้เกษตรกรมีภาระหนี้สินจากการผลิตที่จำเป็นต้องใช้สารเคมีในการผลิตที่ส่งผลต่อทรัพยากรดิน แต่เนื่องจากชุมชนเริ่มมีศักยภาพทางกายภาพ เนื่องจากมีการใช้การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีที่เหมาะสม (Good Agricultural Practice: GAP) ในการผลิตและโครงการพัฒนาแหล่งน้ำของเทศบาลตำบลฯ ก็จะส่งผลต่อเนื่องทำให้ศักยภาพทางเศรษฐกิจเริ่มศักยภาพที่ดีขึ้น

ศักยภาพทางสังคม

ศักยภาพทางสังคม ประกอบด้วยความเป็นอยู่ของชุมชนและการรวมกลุ่มของเกษตรกร การเป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด

ในส่วนศักยภาพชุมชนด้านสังคม ผู้วิจัยได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เกษตรกรทั้ง 10 คน พบว่า

นางล้วน สุขสนิท กล่าวว่า “ที่นี้ด้วยกันเหมือนเดิมไม่ค่อยเปลี่ยนจากแต่ก่อน มีปัญหาสามารถบอกผู้นำชุมชนได้ แล้วก็สามารถปรึกษาหัวหน้ากลุ่มสหกรณ์ฯ ได้ ทางหัวหน้ากลุ่มฯจะนัดมารวมกัน เพื่อประชุม ใครมีปัญหาตรงไหนก็บอกกัน เวลาในหมู่บ้านจะจัดงานเทศกาลอะไรทุกคนก็เต็มใจช่วยกัน โดยเฉพาะงานบุญ ถึงแม้ว่าจะไม่ค่อยมีเงินกันมาก แต่ทุกคนก็มีน้ำใจ ใครมีแรงมีฝีมือก็มาช่วยกัน ทำงานประดับ หาข้าวปลามากินกัน คนละเล็กคนละน้อย”

“สาเหตุที่เข้ามาเป็นสมาชิกสหกรณ์ เนื่องจากต้องการยืมเงินทุนในการทำนาและเอาไปใช้จ่าย โดยส่วนมากจะมีการจับกลุ่มกันแล้วไปเป็นสมาชิกพร้อมๆ กัน จะมีหัวหน้ากลุ่มพาไปสมัครกับสหกรณ์ โดยต้องไปบอกกับหัวหน้ากลุ่มก่อนว่าต้องการเข้าเป็นสมาชิก”

ลุงสอน แก้วประเสริฐ กล่าวว่า “แถวนี้ยังเป็นสังคมชาวนาอยู่นะ ใครก็ทำนากัน อย่างตัวผมนี้ เเท่าที่จำความได้ก็ทำกันมาตั้งแต่รุ่นปู่ รุ่นยายแล้ว แต่ก็น้อยลง เพราะเลิกทำนากันไปเยอะ ให้เช่าบ้าง ขายเอาไปทำอย่างอื่นบ้าง ส่วนเรื่องประเพณี ทางเทศบาลมีการจัดงาน จัดกิจกรรมหมู่บ้านอยู่บ่อยๆ ทั้งแต่ละหมู่บ้านและหลายๆ หมู่บ้านมารวมกัน”

“หัวหน้ากลุ่มมาชวนให้เป็นสมาชิก ก็เป็นโดยรวมกลุ่มจับกลุ่มกันไป 4 คน หัวหน้ากลุ่มจะรู้จักทุกคน เวลามีปัญหาเรื่องเดือดร้อนก็ไปบอกหัวหน้ากลุ่มหรือปรึกษากับเพื่อนๆ ในกลุ่ม บางทีก็ไปนั่งพูดคุยกัน”

นางสารอง น้ำจันดา กล่าวว่า “ช่วยเหลือกันดี บางครั้งไปเช่าที่นา ในปีนี้น้ำท่วมหรือแล้งมากๆ เจ้าของที่ก็ไม่คิดค่าเช่า ไม่คิดเงิน เพราะเข้าใจว่าเราก็เดือนร้อนเหมือนกัน คนแถวนี้มีน้ำใจ

กันทุกคน ช่วยเหลือกัน งานที่สำคัญที่เกี่ยวกับข้าว เช่นงานบุญผะเหวด ที่จัดงานใหญ่ที่วัด มีการนำข้าวไปร่วมกันที่หน้าอำเภอคนที่นี้ก็ไปร่วมกันทุกคน ไปร่วมกันทำบุญ”

“มีเพื่อนมาชวนไปเป็นสมาชิก เพราะต้องรวมกลุ่มกัน ช่วยกันค้ำกัน ไปเป็นสมาชิกก็ได้ไปยืมข้าวของมาก่อนได้ เอาเงินไปใช้ทีหลัง เงินลงทุนก็ไปยืมมาก่อนได้ สหกรณ์จะมีเจ้าหน้าที่มาบอกวิธีการปลูก ทุกคนจะได้ฟังพร้อมๆ กัน เวลาทำก็ทำพร้อมๆ กันหมด”

แม่บัวศรี บัวขาว กล่าวว่า “สังคมที่นี่ ทุกคนมีน้ำใจต่อกัน ช่วยเหลือกัน” เวลาว่างแม่บัวศรีก็ทำบุญตลอด “ตอนนี้ก็เพิ่งกลับมาจากวัดธรรมกาย ไปที่นั่นแล้วสบายใจ เพราะเห็นคนไปกันเยอะ มีรถมารับถึงตำบล แต่บางครั้งต้องเสียค่ารถเอง ส่วนงานที่ตำบลก็ไปตลอด จะคัดข้าวที่ดีๆ ไปงานบุญผะเหวด โดยหลังจากเกี่ยวข้าวเสร็จก็จะคัดข้าวสวยๆ เอาไว้เพื่อไปงานบุญโดยเฉพาะ”

“ไปเป็นสมาชิกเพราะไปร่วมกันเพื่อน เมื่อเป็นสมาชิกแล้วก็ได้มีการพูดคุยปรึกษาปัญหากัน ใครมีอะไรก็แจ้งหัวหน้ากลุ่มใครเดือนร้อนอะไรตรงไหนก็บอกกันที่ประชุม จะมีคนคอยเสนอความเห็นแล้วจะช่วยกันคิดไป มาคุยกันหมดทุกเรื่อง เรื่องน้ำเรื่องดินก็ปรึกษาก็พูดคุยกับเจ้ากับทางสหกรณ์ว่าเดือนร้อน สหกรณ์จะมีวิธีการปลูกในแต่ละปีไม่เหมือนกัน มีดินแต่ละสูตรมาบอก ให้ไปยืมได้”

บุญสง เหนือโท กล่าวว่า “สังคม เพื่อนบ้านดีมาก ไม่ได้อยู่บ้าน พอกลับมาก็มาเยี่ยมกัน เอาข้าวเอาขนมมาฝาก ป้าเองบางครั้งถ้าได้เงินเยอะหน่อยก็ซื้อของมาฝากเค้าบ้าง แต่ก็ไม่ได้ให้ทุกครั้ง เพราะต้องเก็บเงิน แต่ก็ถือว่าเป็นน้ำใจต่อกัน เพราะคนแถวนี้ก็ช่วยกันดูแลบ้าน ดูแลหลานให้ด้วย อยู่ด้วยกันเหมือนเป็นญาติกัน กลับมาบ้านนอกจากตอนลงนาแล้ว ก็กลับมางานสงกรานต์งานบุญผะเหวดด้วย มาช่วยกันนำข้าวเข้าวัด”

“ไปรวมกลุ่มพร้อมๆ กันเพื่อน ไปนั่งประชุมก็จะได้เจอหลายๆ คน เวลาเทศกาลทุกคนจะนำข้าวมารวมกัน นำไปให้สหกรณ์ฯ สหกรณ์ฯจะนำข้าวที่ได้จากสมาชิกไปบริจาคให้กับทางวัด ทำให้เป็นรายได้ของวัด เนื่องจากจะมีโรงสีและพ่อค้ามาซื้อจากทางวัดอีกที เราก็ได้บุญไปด้วย”

ดาทองเรียบ สุวรรณทิ กล่าวว่า “สังคมที่นี้อยู่กันแบบเครือญาติ มีอะไรปรึกษาพูดคุยตลอด มีอะไรยังแบ่งกันกินแบ่งกันใช้ ตอนไหนใครขาดก็มีคนให้หยิบยืม มีประเพณีอะไรทุกคนก็ช่วยกันหมด มีมากมีน้อยก็ไปกัน ใครมีปัญหาอะไรก็มา ช่วยกันแก้ปัญหา”

“ทางสหกรณ์ฯ มาชวนให้เป็นสมาชิก เนื่องจากเป็นที่รู้จักของคนในชุมชน และได้รับเลือกเป็นหัวหน้ากลุ่ม มีสมาชิกที่ดูแลอยู่หลายร้อยคน สหกรณ์ฯ จะคัดเลือกหัวหน้ากลุ่มจากที่สมาชิกให้ความเคารพ เป็นคนที่สมาชิกรู้จักกันทั้งหมด มีอะไรต้องพูดกันได้บอกกันได้ เป็นหัวหน้าก็ต้องสามารถดูแลลูกกลุ่มให้ได้ทั้งหมด สมาชิกกลุ่มมีปัญหาต้องเข้าไปช่วยเหลือดูแล”

ยายแสง ผ่านนคร กล่าวว่า “พอมีเครื่องจักร ถึงแม้ว่าจะสะดวกสบายขึ้น แต่ทำให้ประเพณีน้อยลง เช่นการลงแขก มันจะเป็นเรื่องสนุกนะ มาช่วยกันทำนา พอเสร็จก็มาล้อมวงกินข้าวกัน แต่เดี๋ยวนี้ไม่มีแล้ว ต่างคนต่างทำนา ต่างจ้างเอา ส่วนงานบุญเฉพาะที่เป็นงานใหญ่ของอำเภอก็จะไปร่วมงานทุกปี”

“สหกรณ์ฯ มีการแจ้งให้สมาชิกรวมกันนำข้าวไปถวายวัด ทุกคนก็จะไปพร้อมๆ รวมข้าวแต่ละคนเอาไปแล้วไปรวมกันที่วัด ที่เป็นสมาชิกเพราะต้องการทำเงินออมและยืมของจากสหกรณ์ มีโครงการอบรมหัวหน้ากลุ่มจะมาแจ้ง ก็จะไปฟังว่าสหกรณ์จะให้เริ่มปลูกเริ่มยืมของได้เมื่อไหร่”

บุญ จันทร์มณี กล่าวว่า “เวลามีปัญหาไปนั่งคุยกันกับเพื่อนบ้าน ไปบรรยายให้หัวหน้ากลุ่มฟัง ไปเล่าให้ทางสหกรณ์ฯ ฟังว่ายังไม่มีเงินใช้หนี้ ทางสหกรณ์ฯ ก็เข้าใจและให้ความช่วยเหลือ มาช่วยดูแลเป็นพิเศษ มาแนะนำตลอด แม้กระทั่งเพื่อนบ้านก็ยังมานั่งปลอบใจกัน เพราะว่ามีปัญหาเดียวกันหมด เวลาว่างมักไปวัดบ่อยๆ เนื่องจากไปแล้วสบายใจ ไม่ต้องกังวล ปลอบใจสบายๆ บางที่อยู่เฉยๆ แล้วคิดมาก แต่เมื่อได้ไปร่วมงานประเพณีที่ไร ก็รู้สึกดีทุกครั้ง จะนำข้าวสวยๆ ดีไปร่วมงานด้วยตลอด”

“รวมกลุ่ม 4 คนไปพร้อมกับเพื่อน แล้วจะสามารถกู้ยืมเงินสหกรณ์ได้ แต่ต้องบอกหัวหน้ากลุ่มก่อน”

คุณยายรุจิ ศรีนนท์ กล่าวว่า “สังคมเดี๋ยวนี้ คนรุ่นใหม่เริ่มออกไปหางานในเมืองหลวงมากขึ้น จะกลับมากันก็ต่อเมื่อหยุดเทศกาล และเมื่อเทศกาลก็จะคึกคักมาก เพราะลูกหลานได้มารวมตัวกัน ในงานบุญเฉพาะก็เป็นการรวมกันทำบุญครั้งใหญ่ของชาวบ้าน คนมีมากก็ทำมาก คนมีน้อยก็ทำน้อย”

“ชอบที่สหกรณ์ฯ มีเจ้าหน้าที่ลงมาให้ข้อมูล รวมถึงมีการอบรม แนะนำส่งเสริมต่างๆ มีการสอนเรื่องการทำปุ๋ย การจดข้อมูลรายละเอียด การตากข้าว ระยะเวลาการขายข้าว”

สำราญ แพงยา นางสาวราญ กล่าวว่า “สังคมที่นี่ คนคุ้นเคยกันดี มีอะไรช่วยเหลือแบ่งปันกัน เวลาทีมงานบุญบ้านไหน ก็ไปช่วยกัน ยิ่งงานบุญที่วัดคนจะยิ่งเยอะ ทุกคนไปกันหมด”

“สหกรณ์มีโครงการมาปณกิจเราก็จะสามารถมาออมไว้ก่อนได้ มารวมกันค้าได้ มาช่วยกัน พอเราให้เพื่อนค้าให้เราก็ต้องใช้หนี้ ไม่อย่างนั้นเพื่อนจะต้องใช้แทนเรา”

จากข้อมูลศักยภาพทางสังคมจากสมาชิกฯ ทั้ง 10 คน มีความเห็นเหมือนกันว่า สังคมในชุมชนยังอยู่กันแบบเครือญาติ มีการช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกัน และเนื่องจากคนในสังคมประสบปัญหาเดียวกัน ทำให้ทำให้มีความเห็นใจกัน

เกษตรกรมีการรวมกลุ่มเข้ามาเป็นสมาชิกส่วนมาก เนื่องจากมีความเดือดร้อนทางด้านเศรษฐกิจ ในการรวมกลุ่มทำให้ได้มีการพบปะพูดคุย มีการประชุมและแก้ปัญหาาร่วมกัน มีหัวหน้าที่คอยดูแลแก้ปัญหาในชุมชนให้กับสมาชิกรวมไปถึงเรื่องอื่นๆ ในสังคม และสหกรณ์มีโครงการต่างๆ ที่ให้ความรู้กับสมาชิกมีเจ้าหน้าที่ให้คำแนะนำและให้ความรู้และบอกสถานการณ์ ระยะเวลา เพื่อเตรียมพร้อมในการปลูกข้าวในแต่ละฤดู

ข้อมูลศักยภาพทางสังคม จากเจ้าหน้าที่สหกรณ์ฯ จำนวน 6 คน มีรายละเอียด ดังนี้

คุณบุญเกิด ภาณุทัต ผู้จัดการสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด กล่าวว่า “สังคมในตำบลเกษตรวิสัย มีความผูกพันกันมาก เนื่องจากสมาชิกฯ รู้จักคุ้นเคยกันหมด จะช่วยเหลือดูแลกันทุกๆ เรื่อง อยู่กันเหมือนญาติพี่น้อง มีน้ำใจต่อกัน เนื่องจากปัจจุบันสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย มีจำนวนสมาชิกทั้งสิ้น 8,183 คน โดยตำบลเกษตรวิสัยมีสมาชิกจำนวน 894 คน ซึ่งมีสมาชิกจำนวนมาก ในการประชุมสามัญแต่ละครั้งทางสหกรณ์ฯ จึงจะคัดเลือกในอัตรา 20:1 ของกลุ่ม โดยมีการแบ่งความรับผิดชอบกันเป็นกลุ่มๆ ตามการจดทะเบียนกับสหกรณ์ฯ ในกลุ่มจะมีหัวหน้ากลุ่ม รองหัวหน้ากลุ่ม และเหรัญญิกกลุ่ม เพื่อคอยดูแลความเป็นอยู่และรับฟังปัญหาของสมาชิกฯ เพื่อมาแจ้งกับทางสหกรณ์ฯ โดยกรรมการกลุ่มมีอายุ 2 ปีต่อ 1 วาระ แล้วให้สมาชิกในกลุ่มมีการเลือกตั้งกัน โดยให้มีตัวแทนจากทางสหกรณ์ฯ ช่วยร่วมประชุมรับฟังปัญหาด้วยทุกครั้ง”

ประเวศ ชันที รองผู้จัดการสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด กล่าวว่า “สมาชิกทุกคน จะช่วยเหลือดูแลกัน โดยจะมีหัวหน้ากลุ่มคอยให้คำแนะนำและปรึกษา ผ่านทางหัวหน้ากลุ่ม หรือ ถ้ามีปัญหาอะไรในชุมชนก็จะมีผู้นำชุมชนคอยให้คำปรึกษากับสมาชิกฯ สมาชิกที่นี่ล้วนเป็นผู้ที่

เชื้อเพลิง เคารพผู้อาวุโสในชุมชนที่คอยบอกข่าวสารจากทางสหกรณ์ฯให้กับสมาชิก เช่น โครงการ GAP โครงการทำปุ๋ยชีวภาพ ซึ่งสมาชิกให้ความสนใจในโครงการมาก”

บุญล้วน อุดมพันธ์ รองผู้จัดการสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด ฝ่ายโรงสี “กลุ่มสมาชิกสหกรณ์ฯ จะติดต่อกันตลอด เพราะส่วนมากจะอยู่ละแวกเดียวกัน สนิทกันดี ถึงจับกลุ่มรวมกันมาเป็นสมาชิกฯ มาเข้าร่วมโครงการที่สหกรณ์ฯจัดขึ้น ทำให้เกิดการดูแลซึ่งกันและกัน สมาชิกจะรับรู้ปัญหาของเพื่อนสมาชิกด้วยกัน ให้ความช่วยเหลือกัน สมาชิกคนใดที่มีปัญหาหัวหน้ากลุ่มหรือเพื่อนสมาชิกก็จะยื่นมือมาช่วย แต่เนื่องจากสมาชิกฯเป็นหนี้กับสหกรณ์ฯกันหมด เพราะเป็นผลจากสภาพอากาศทำให้สมาชิกฯรับรู้ปัญหาร่วมกัน มีการแนะนำกัน เพื่อที่จะปลูกข้าวให้ได้มาตรฐานและเพื่อให้ขายข้าวได้ในราคาดี”

เรวัติ วัฒนา เจ้าหน้าที่ฝ่ายสินเชื่อ กล่าวว่า “สมาชิกหลายๆ คนมีการรวมตัวกัน มาสมัครกันเป็นกลุ่ม โดยมีหัวหน้ากลุ่มเป็นผู้แนะนำและให้คนรับรอง ถ้าหัวหน้ากลุ่มรับรองกลุ่มสมาชิก ทางสหกรณ์ฯจะมั่นใจที่จะรับเข้าเป็นสมาชิกฯ เนื่องจากหัวหน้ากลุ่มเป็นที่นับถือของคนในชุมชน ทุกคนในความสำเร็จ รวมถึงหัวหน้ากลุ่มรับทราบถึงพฤติกรรมของผู้ที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกอย่างดี”

ธนัช พลอาสา หัวหน้าฝ่ายผลิตและแปรรูป “สังคมในชุมชนของสมาชิกฯ เป็นการอยู่ร่วมกัน แบบพึ่งพาอาศัยกัน ช่วยเหลือกัน บ้านไหนขาดเหลือก็แบ่งปัน ในตอนนี้ เริ่มมีความช่วยเหลือจากตำบลอื่น อำเภออื่นและทางภาครัฐเข้ามาติดตังถึงน้ำ เพื่อแบ่งเบาความเดือนร้อนให้กับคนในชุมชน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์อันดีระหว่างชุมชน ในระหว่างชุมชนเองก็ไม่เคยเกิดปัญหาการแย่งน้ำ ทุกคนรับรู้ว่าคุณคนเดือนร้อนเหมือนกัน มีความเห็นใจกัน ใครมีเรื่องเดือนร้อนก็จะพูดกับเจ้าหน้าที่สหกรณ์ฯหรือหัวหน้ากลุ่ม”

ชาณรงค์ อรรถเสนา ฝ่ายวัตถุดิบ กล่าวว่า “เมื่อได้ลงไปแจ้งข่าวกับหัวหน้ากลุ่มหรือสมาชิก จะได้รับความร่วมมือทุกครั้ง ทุกคนในชุมชนมีความร่วมมือร่วมใจ สังคมของสมาชิกกลุ่มจะรับรู้ปัญหาระหว่างกันและกัน มีการช่วยเหลือกัน โดยหัวหน้ากลุ่มจะเป็นตัวกลางในการรับข่าวสารจากสหกรณ์ฯไปแจ้งกับสมาชิกฯอีกครั้ง เมื่อมีโครงการก็จะมีสมาชิกมาร่วมด้วยเสมอ”

จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สหกรณ์ฯทั้ง 6 คนพบว่าศักยภาพทางสังคม คนในชุมชนมีความใกล้ชิดสนิทสนม เมื่อเกิดปัญหาทุกคนพร้อมช่วยเหลือกัน โดยมีหัวหน้ากลุ่มที่เหมือนเป็นศูนย์กลางในการรวมกันบอกกล่าวถึงปัญหาที่เกิดขึ้น สมาชิกทุกคนเคารพและเชื่อมั่นในหัวหน้า

กลุ่ม รวมทั้งให้ความไว้วางใจเป็นตัวแทนในการออกเสียงเลือกตั้งคณะกรรมการสหกรณ์ฯ ด้วย สมาชิกให้ความ เมื่อสหกรณ์ฯ จัดกิจกรรมในการส่งเสริมการผลิตหรือจัดโครงการต่างๆ เกษตรกร ผู้เป็นสมาชิกจะให้ความสนใจ โดยผ่านการแจ้งข่าวจากหัวหน้ากลุ่มและเจ้าหน้าที่สินเชื่อของ สหกรณ์ฯ โครงการที่สำคัญของสหกรณ์ที่จะทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการผลิตข้าวเกิดบุญ คือ GAP

การรวมกลุ่มทางสังคม

การรวมกลุ่มทางสังคมของเกษตรกรในรูปแบบของการเป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตร เกษตรวิสัย จำกัด ถือเป็นศักยภาพทางสังคมที่สำคัญที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการผลิตข้าวเกิด บุญ เนื่องจากการเพิ่มอำนาจการต่อรองและความเข้มแข็งให้กับเกษตรกร มีการให้ความ ช่วยเหลือในรูปแบบกลุ่ม มีโครงการอบรมให้ความรู้แก่เกษตรกร

สหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด เป็นสมาชิกของเครือข่ายคุณค่าข้าวหอมมะลิสหกรณ์ ไทย ที่เป็นเครือข่ายที่มีการรักษาคุณค่าข้าวหอมมะลิและเป็นเครือข่ายที่คิดค้นสินค้า ข้าวเกิดบุญ ดังนั้นสมาชิกเครือข่ายจึงมีหน้าที่รักษาเอกลักษณ์ ข้าวหอมมะลิไทย โดยใช้ข้าวเกิดบุญเป็น สื่อกลาง รวมถึงเป็นการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อสร้างความมั่นคงและเพื่อเสริมสร้างพัฒนา ศักยภาพ ของชุมชนที่จะผลิตข้าวเกิดบุญต่อไป

หน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมศักยภาพชุมชนในการผลิตข้าวเกิดบุญ

หน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมศักยภาพชุมชนในการผลิตข้าวเกิดบุญ คือ สหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด เป็นองค์กรชุมชนที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการผลิตข้าวเกิด บุญ เนื่องจากการเป็นแม่ข่ายในการผลิตข้าวเกิดบุญที่มีการแปรรูปมาจากข้าวขาวดอกมะลิ 105 ที่ เกษตรกรผู้ปลูกที่เป็นสมาชิกมาขายให้กับโรงสีของสหกรณ์ฯ

สหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด เป็นสมาชิกของเครือข่ายคุณค่าข้าวหอมมะลิสหกรณ์ ไทย ที่เป็นเครือข่ายที่มีการรักษาคุณค่าข้าวหอมมะลิและเป็นเครือข่ายที่คิดค้นสินค้า ข้าวเกิดบุญ ดังนั้นสมาชิกเครือข่ายจึงมีหน้าที่รักษาเอกลักษณ์ ข้าวหอมมะลิไทย โดยใช้ข้าวเกิดบุญเป็น สื่อกลาง รวมถึงเป็นการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อสร้างความมั่นคงและเพื่อเสริมสร้างพัฒนา ศักยภาพ ของชุมชนที่จะผลิตข้าวเกิดบุญต่อไป

ข้อมูลของสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด

ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงการทำงานของสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการผลิตข้าวเกิดบุญ โดยจะมีประวัติของสหกรณ์และการสัมภาษณ์บทบาทหน้าที่ของสหกรณ์และของเจ้าหน้าที่ มีรายละเอียด ดังนี้

บุญเกิด ภาณุพันธ์ หรือพี่บุญเกิด ผู้จัดการสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด ได้กล่าวถึงประวัติของสหกรณ์ว่า มีการก่อตั้งเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2550 ซึ่งดำเนินธุรกิจด้านสหกรณ์การเกษตรอย่างครบวงจร อาทิเช่น ธุรกิจสินเชื่อ ธุรกิจรวบรวมข้าวเปลือก ธุรกิจแปรรูปผลิตภัณฑ์ผลิตผลการเกษตรและการผลิตสินค้า ธุรกิจจัดหาสินค้ามาจำหน่าย ธุรกิจศูนย์กระจายสินค้า สหกรณ์ ธุรกิจผลิตภัณฑ์เมล็ดพันธุ์ข้าว และธุรกิจให้บริการรับ/ฝากเงิน ต่อมาสหกรณ์ฯ ได้ขยายกิจการก่อสร้างโรงสี ณ บ้านนกกะเหาะ ตำบลดงครั้งใหญ่ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

ปัจจุบันสหกรณ์ได้ก้าวเข้าสู่ความเป็นผู้นำในด้านธุรกิจอย่างครบวงจร ซึ่งมีสมาชิกทั้งหมด 8,333 คน สังกัดตามหมู่บ้านต่างๆ จำนวน 3 ตำบล จำนวน 141 กลุ่ม อีกทั้งสหกรณ์มีอุปกรณ์ที่คอยให้บริการอย่างครบครันไว้คอยให้บริการสมาชิกและเกษตรกรทั่วไป

การดำเนินงานสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย

การดำเนินงานที่สำคัญของสหกรณ์ฯ ในการพัฒนาการผลิตข้าวเกิดบุญ ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลในบทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่และข้อมูลของข้าวเกิดบุญ ได้บอกถึงรายละเอียดต่อไปนี้

1. ส่งเสริมการผลิต สหกรณ์ฯ ให้ความสำคัญในการผลิตข้าวเกิดบุญ โดยมีการแนะนำส่งเสริมการผลิตแก่สมาชิก โดยการปฏิบัติการทางการเกษตรแบบ GAP ที่ตอนนี้มีการรณรงค์ขอความร่วมมือจากสมาชิกอย่างต่อเนื่อง โดยสหกรณ์ฯมีการอบรมให้ความรู้แก่สมาชิก ให้มีการจัดการเวทีเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจาก การปฏิบัติแบบ GAP ซึ่งสมาชิกสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด ได้รับการถ่ายทอดความรู้จากทางภาครัฐหลายหน่วยงานสู่สมาชิกสหกรณ์ฯ หน่วยที่ถ่ายทอดความรู้ ได้แก่ ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว จังหวัดร้อยเอ็ด สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดร้อยเอ็ด และภาคีด้านการเรียนรู้ร่วมกันกับสถาบันวิชาการด้านสหกรณ์ โดยหลักสำคัญของการปฏิบัติแบบ GAP คือการปลูกจิตสำนึกในการทำนา การปลูกข้าว สร้างทัศนคติที่ดีต่ออาชีพเกษตรกร ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ตามสถานการณ์ที่ผู้บริโภคเริ่มหันมาใส่ใจในสุขภาพมากขึ้น การกินอยู่และ

การบริโภคที่ปลอดภัย ก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ให้สมาชิกดำรงชีวิตในสังคมที่อยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาเทคโนโลยีและอุตสาหกรรม เป็นการพัฒนาร่วมกันระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงทรัพยากรที่มีอยู่และใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด การวางแผนการผลิตอย่างรอบคอบ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการดำเนินชีวิต ซึ่งจะสามารถเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาอาชีพและความยั่งยืนในอนาคต

GAPในระยะเริ่มต้นของสหกรณ์ฯ เริ่มจากให้สมาชิกทำการจดบันทึกการปลูกข้าวหอมมะลิ 105 ตั้งแต่การวางแผนการปลูก จนได้รับเงินจากการขายข้าวให้กับสหกรณ์ฯ ต้องจดยรายละเอียดทุกขั้นตอน สมาชิกจะได้ทราบถึงรายละเอียดในการปฏิบัติแต่ละอย่าง เมื่อเกิดปัญหาตรงไหนก็จะสามารถปรับปรุงแก้ไขได้ตรงจุด โดยจะเน้นความปลอดภัยในการผลิต ซึ่งจะส่งผลกับสมาชิกผู้ปลูกเป็นอันดับแรก เนื่องจากไม่ต้องรับสารพิษ สารเคมีในการประกอบอาชีพ และเมื่อนำไปขายก็จะส่งผลดีต่อสุขภาพผู้บริโภคที่ไม่ต้องรับสารเคมีจากบริโภค เป็นการได้ประโยชน์ทั้ง 2 ฝ่าย และยังส่งผลดีต่อสิ่งแวดล้อมด้วย ถือเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างหนึ่ง

แต่ก็มีอุปสรรคหลายอย่าง เช่น สมาชิกไม่เข้าใจในการจดบันทึก คิดว่าทำมาตลอดชีวิตสามารถจำได้อยู่แล้ว ไม่เห็นต้องมาจดอะไร ทำๆ ก็เหมือนเดิม แต่สุดท้ายพอให้ลงบันทึกจริงๆ สมาชิกกลับจำไม่ได้ ว่าใช้ต้นทุน ในการผลิตแต่ละอย่างเท่าไร มีวิธีการดำเนินการในแต่ละขั้นตอนอย่างไร เมื่อไหร่ และสาเหตุอีกสำคัญอย่างหนึ่งคือ การใช้สารเคมีในการปลูกข้าว เนื่องจากสภาพอากาศที่แปรปรวนส่งผลต่อการผลิตข้าวในแต่ละปี ทุกปีสมาชิกจะได้รับความเดือนร้อนจากปัญหาเรื่องน้ำแล้งบ้าง น้ำท่วมบ้างตลอด จึงมีความจำเป็นต้องใส่ปุ๋ยเคมี เพื่อเร่งผลผลิต แต่ก็มีพยายามให้สมาชิกหันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพ ซึ่งคาดว่าในอนาคตจะมีสมาชิกเข้าใจและให้ความร่วมมือมากขึ้น

2. การรวบรวมผลผลิต สหกรณ์ฯรับซื้อข้าวเปลือกหอมมะลิสูงที่สุดอยู่ในช่วงเดือนพฤศจิกายนของทุกปีซึ่งเป็นช่วงฤดูการเก็บเกี่ยวข้าวหอมมะลิของเกษตรกร การรวบรวมและรับซื้อผลผลิตจากสมาชิกหรือเกษตรกรทั่วไป เพื่อเป็นการสร้างอำนาจการต่อรองในการขายผลผลิตในตลาดยกระดับราคาผลผลิต ซึ่งเป็นการช่วยเหลือสมาชิกให้ขายผลผลิตได้ในราคาที่เป็นธรรม และไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบในเรื่องของการชั่ง งดราคา หรือการหักค่าใช้จ่ายต่างๆ

โรงสีของสหกรณ์ฯ มีลานตาก มีเครื่องอบแห้งมีอุปกรณ์พร้อมเรียบร้อย ไม่ส่งผลต่อการที่สมาชิกลำมาขายกันในเดือนพฤศจิกายน หรือตอนที่เพิ่งเก็บเกี่ยวเสร็จใหม่ๆ มีการตรวจสอบ

ดูแลความสะอาดอย่างดี สามารถรับซื้อผลิตผลของสมาชิกได้ทั้งหมด แต่ในเรื่องราคาก็ต้องมีการตรวจสอบก่อนว่ามีความขึ้นเท่าไร จะมีการบอกราคาราคาความขึ้นเทียบกับราคาที่ได้ออก กิโลกรัม และตรวจสอบให้สมาชิกเห็นตรงนั้น เพื่อเป็นความยุติธรรมต่อสมาชิกทุกราย

ข้าวเกิดบุญจะคัดข้าวขาวดอกมะลิ 105 หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า ข้าวหอมมะลิ ที่ได้มาตรฐานดี มีการตรวจสอบอย่างละเอียด โดยจะเป็นข้าวที่สมาชิกนำมาขายให้กับสหกรณ์ฯ ได้มาตรฐาน GAP ที่จะต้องผ่านการตรวจสอบ ผ่านโรงสี การบรรจุต้องตรวจสอบอย่างละเอียดทุกขั้นตอน ทำให้การปลูกในแต่ละครั้งต้องมีการดูแลกันเป็นพิเศษ โดยเฉพาะเรื่องดินที่ทางสหกรณ์ฯ จะแจ้งวิธีการปรับปรุงดิน การใส่ปุ๋ย ว่าควรใช้สูตรไหน อย่างไรบ้าง ก่อนนำมาแปรรูปบรรจุภัณฑ์ให้เป็นข้าวพรีเมียม ได้มาตรฐาน HACCP ก่อนที่จะนำไปจำหน่ายตามเครือข่ายพันธมิตรและร้าน Farmer Shop รวมไปถึงได้ส่งออกไปยังต่างประเทศด้วย

ในปัจจุบัน ข้าวเกิดบุญ เป็นแบรนด์ที่มีชื่อเสียงของสหกรณ์ฯ เป็นสินค้าที่ได้รับความนิยม ซึ่งจากผลการดำเนินงาน ข้าวเกิดบุญมียอดขายเพิ่มขึ้นทุกปี เพราะเป็นการร่วมมือของเครือข่ายคุณค่าข้าวหอมมะลิสหกรณ์ไทยที่มีการวิจัยและวางแผนมาเป็นอย่างดี มีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ข้าวเกิดบุญเริ่มเป็นที่รู้จักของผู้บริโภคมากขึ้น

แนวโน้มในอนาคตจะส่งเสริมให้สมาชิกมีการผลิตข้าว GAP อย่างค่อยเป็นค่อยไป สร้างเสริมความรู้ความเข้าใจถึงความจำเป็นและความสำคัญที่จะทำให้สมาชิกสหกรณ์มีสุขภาวะดี สิ่งแวดล้อมดี และผู้บริโภคปลอดภัย อีกทั้งยังสามารถลดต้นทุนการผลิต เพื่อจะส่งผลให้สมาชิกและสหกรณ์สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และยั่งยืน

สำหรับเรื่องการตลาดของข้าวเกิดบุญในเรื่องการส่งออกในซูเปอร์มาร์เกตจะต้องใช้เวลาอีกหลายปี เพราะมีคู่แข่งทางการตลาดเยอะ และหลายๆ ยี่ห้อที่เป็นของที่ตั้งอยู่ในซูเปอร์มาร์เกตอยู่แล้ว สหกรณ์ฯ จำเป็นจะต้องสร้างจิตสำนึกให้กับสมาชิกว่าข้าวที่สมาชิกปลูกจะต้องปลูกอย่างตั้งใจเพื่อให้ข้าวมีคุณภาพ จำเป็นต้องสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้ผู้บริโภครู้สึกดีต่อสินค้า เพื่อก่อให้เกิดการ ในอนาคต

ประเวศ ชันที รองผู้จัดการสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด รับผิดชอบดูแลทุกอย่างในสหกรณ์ฯ ได้กล่าวถึง ข้อมูลข้าวเกิดบุญ ไว้ว่า ปัจจุบัน สมาชิกนิยมปลูกข้าวขาวดอกมะลิ 105 มากกว่าพันธุ์อื่น เนื่องจากได้รับความนิยมและเป็นสินค้าที่ทางสหกรณ์ฯ สามารถแปรรูปและ

ประสบความสำเร็จ โดยการประชุมแต่ละครั้ง ก็จะมีการกล่าวถึงการนำข้าวขาวดอกมะลิ 105 ได้แปรรูปเป็นข้าวเกิดบุญและได้ส่งขายออกไป ทำให้สมาชิกมีความภูมิใจ และมีความตั้งใจที่จะปลูกข้าวด้วยวิธี GAP แต่ก็ยังติดปัญหาทางสภาพแวดล้อมอยู่ แต่สมาชิกหลายๆ คน เมื่อได้ปลูกข้าวด้วยวิธี GAP ก็พบว่าข้าวที่ได้ มีคุณภาพดี ส่งผลให้ เมื่อเวลาสมาชิคนำข้าวมาขายกับทางสหกรณ์ฯ ก็ได้เงินเต็มเม็ดเต็มหน่วยขึ้น ส่งผลให้สมาชิกมีแนวโน้มที่จะยอมลงทุนเปลี่ยนการปลูกข้าวให้มีคุณภาพมากขึ้น

บุญล้วน อุดมพันธ์ รองผู้จัดการสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด ฝ่ายโรงสี โดยปฏิบัติงานอยู่ที่โรงสีสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด ทุกวันนี้โรงสีมีโกดังเก็บข้าว 5 โกดัง เก็บได้ประมาณ 5,500 ตัน งานต้องติดต่อกับข้อมูลกับสำนักงานใหญ่อยู่ตลอดเวลา ทั้งเรื่องคำสั่ง กำลังการผลิต การแปรรูป การจำหน่ายข้าวเกิดบุญออกไป เมื่อสมาชิกลำข้าวขาวดอกมะลิ 105 ให้กับสหกรณ์ฯ นอกจากจะต้องให้มิ้เจ้าหน้าที่ตรวจสอบการรับซื้อจากสมาชิกแล้ว ต้องออกไปแนะนำการปลูกข้าวรวมถึงการเตรียมการก่อนลงมือทำนาด้วย

การเดินทางติดต่อสื่อสารระหว่างสำนักงานกับโรงสีจะติดต่อกันทางโทรศัพท์และ E-Mail และผู้จัดการจะเดินทางไปตรวจสอบ รวมไปถึงรองผู้จัดการฝ่ายโรงสี ก็จะต้องเข้ามารายงานผลทุกวันด้วย

ข้าวเกิดบุญ เป็นผลิตภัณฑ์ข้าวที่มีชื่อเสียงของสหกรณ์ฯ เนื่องจากเป็นข้าวเกรดพรีเมียมมีการคัดพิเศษ เป็นสินค้าที่มีคุณภาพและมีมาตรฐาน มีช่องทางการจำหน่ายหลายช่องทาง นอกจากร้านค้าในพื้นที่แล้ว ยังมีการส่งไปจำหน่ายที่ร้าน Farmer Shop มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และศูนย์การค้าในจังหวัดกรุงเทพฯ ทุกวันนี้มีคำสั่งซื้อ ข้าวเกิดบุญ ล่วงหน้าเป็นเวลาหลายเดือน ซึ่งในบางครั้งก็มีคำสั่งซื้อมากเกินไปที่สหกรณ์ฯ จะผลิตได้ทัน จึงต้องรวบรวมข้าวจากเครือข่ายคุณค่าข้าวหอมมะลิสหกรณ์การเกษตรไทย มีทำการแปรรูป แต่ข้าวที่รับซื้อมาต้องได้มาตรฐานแบบเดียวกับ

เรวัติ วัฒนา เจ้าหน้าที่ฝ่ายสินเชื่อ ผู้ที่มีหน้าที่ได้พบปะกับสมาชิกมากที่สุด เนื่องจากจะต้องตรวจสอบการประกอบอาชีพของสมาชิกฯ ดูแลความเป็นอยู่ของสมาชิก และหน้าที่สำคัญคือการตรวจสอบหลักทรัพย์ของสมาชิกฯ ที่มาขึ้นกู้กับสหกรณ์ฯ โดยจะต้องเป็นผู้ประสานงานและติดต่อให้กับสมาชิกกับที่ดินในกรณีที่สมาชิกเอาที่ดินมาขึ้นกู้ และยังต้องติดต่อกับหัวหน้ากลุ่มต่างๆ ของสหกรณ์ฯ ว่าสมาชิกมีปัญหาอย่างไรบ้าง ต้องการให้สหกรณ์ฯ ช่วยเหลือเรื่องใด

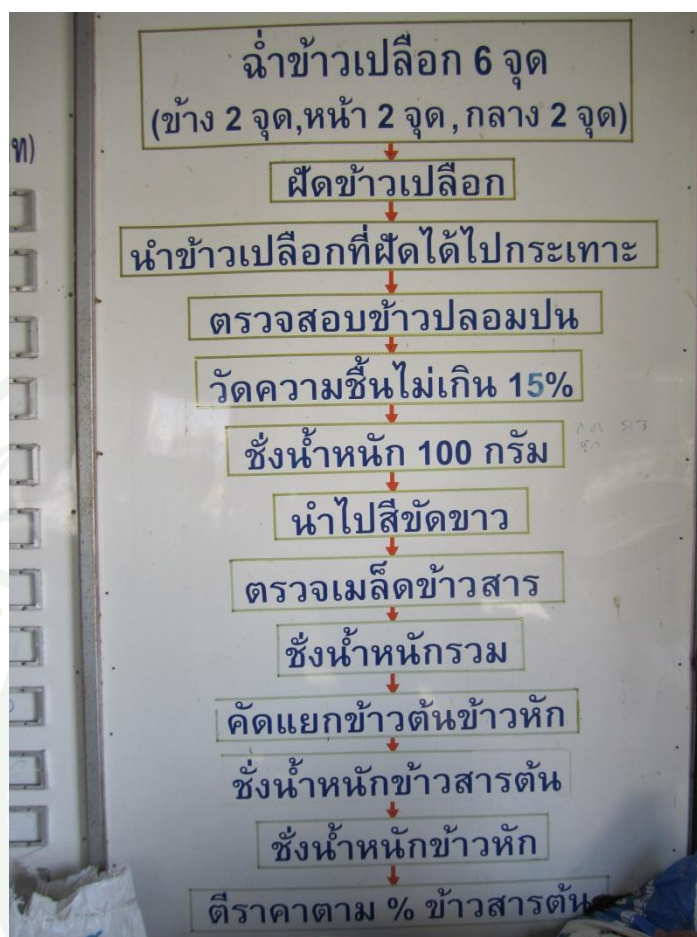
ข้าวเกิดบุญ เป็นข้าวที่นำข้าวขาวหอมมะลิ 105 ที่สหกรณ์ฯ รับซื้อจากสมาชิกฯ ไปแปรรูป โดยผ่านกระบวนการหลายขั้นตอน เพื่อเป็นการคัดเลือกข้าวที่มีคุณภาพที่ดีที่สุดของสหกรณ์ฯ นำไปแปรรูปเป็นข้าวเกิดบุญ และถึงแม้ว่าภูมิอากาศ ภูมิประเทศเป็นแบบนี้ แต่สมาชิกฯหลายๆ คน ยังมีความตั้งใจที่จะปลูกข้าวต่อไป โดยเฉพาะข้าวขาวดอกมะลิ 105 ที่เป็นที่ยืนยันชื่อว่าปลูกในแถบทุ่งกุลาร้องไห้ได้ร่อยที่สุด เพราะยังรักในอาชีพนี้ และมีความตั้งใจที่จะทำหน้าที่ยั่งยืนต่อไป ซึ่งสหกรณ์ฯ ก็ได้แจ้งถึงความสำเร็จในการผลิตข้าวเกิดบุญว่าในขณะนี้ผลประกอบการที่ดี มีคนให้ความสนใจ ทำให้สมาชิกฯมีกำลังใจในการปลูกข้าวต่อไปและพัฒนาการปลูกให้ดียิ่งขึ้น

รณัช พลอาสา หัวหน้าฝ่ายผลิตและแปรรูป มีหน้าที่ควบคุมการผลิตของข้าวเกิดบุญ ตั้งแต่การรับซื้อจากสมาชิกฯ การคัดคุณภาพข้าวเพื่อเครื่องตรวจ การบรรจุถุง ได้กล่าวถึง ข้อมูลของข้าวเกิดบุญว่า “ข้าวเกิดบุญ เป็นข้าวที่มีสมาชิกฯมาขายให้กับทางโรงสีสหกรณ์ฯมากที่สุด โดยทางโรงสีต้องคัดเลือกข้าวขาวดอกมะลิ 105 ที่มีคุณภาพก่อนจะนำไปแปรรูป ต้องผ่านกระบวนการตรวจสอบหลายขั้นตอนกว่าจะได้นำมาชั่งน้ำหนัก บรรจุถุง และทุกวันนี้ข้าวเกิดบุญมีการสั่งสินค้าเพิ่มเข้ามาเรื่อยๆ ยิ่งเฉพาะช่วงเทศกาล ที่ผู้บริโภคนิยมนำข้าวเกิดบุญไปเป็นของฝาก”

ส่วนในเรื่องการปลูกข้าวขาวหอมมะลิ 105 ทางสหกรณ์ฯ ได้แนะนำอธิบายและแนะนำในการปลูกทุกๆ ปี พยายามให้สมาชิกปลูกข้าวแบบ GAP ในระหว่างก่อนฤดูกาลก็จะให้คำแนะนำระหว่างทำก็จะคอยตรวจสอบ ดูแลการปลูกข้าวของสมาชิกฯ

ชาณรงค์ อรรถเสนา ฝ่ายวัตถุดิบ ดูแลตรวจสอบข้าวที่สมาชิกฯนำมาขายให้กับสหกรณ์ฯ ข้าวต้องมีการตรวจสอบ มีการชั่งน้ำหนัก วัดความชื้น ต้องมีการจัดเก็บที่สะดวกและได้มาตรฐาน

ข้าวเกิดบุญ เป็นสินค้าที่มีการตรวจสอบอย่างละเอียด มีขั้นตอนดังนี้ “เมื่อสมาชิกนำข้าวมาขายกับสหกรณ์ฯ ก็จะทำสุ่มแทง 6 จุด จุดละ 200 กรัม นำมาเข้าเครื่องตรวจสอบคุณภาพ โดยใช้ข้าวน้ำหนัก 100 กรัม วัดค่าความชื้น แล้วจ่ายเงินตามราคาให้กับสมาชิกฯ หลังจากนั้น นำไปใส่เครื่องขัดขาว 40 วินาที จะมากหรือน้อยกว่านั้นไม่ได้ หลังจากนั้นก็จะส่งต่อไปเก็บยังยุ้งฉาง ซึ่งการรับซื้อข้าวจะไม่นำมาผัดก่อน เพราะจะทำให้น้ำหนักข้าวสมาชิกฯหาย จึงให้ราคากับสมาชิกฯแค่จากการสุ่มตรวจเท่านั้น โดยถ้าวัดคุณภาพข้าวออกมาแล้ว ข้าวออกมาได้ผลไม่ดี ข้าวเริ่มมีสีแดง ก็จะแจ้งแก่สมาชิกให้เปลี่ยนข้าวปลูก เนื่องจากมีการกลายพันธุ์ของข้าว หลังจากนั้นก็จะนำข้าวไปเก็บที่ฉางของโรงสี รอฝ่ายบรรจุมาบรรจุต่อไป ที่ผ่านมามีคำสั่งซื้อข้าวเกิดอย่างต่อเนื่องและเป็นปริมาณมากในทุกๆ เดือน

รูปที่ 6 ขั้นตอนการตรวจสอบการรับซื้อข้าวขาวดอกมะลิ 105 จากสมาชิกฯ

จากข้อมูลของเจ้าหน้าที่สหกรณ์ฯ ทั้ง 6 คนทำให้ทราบถึงบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับข้าว
เกิดบุญต่างๆ กันตามความรับผิดชอบ

ข้อมูลทั่วไปของข้าวเกิดบุญ เจ้าหน้าที่ทั้ง 6 คน มีความคิดว่า ข้าวเกิดบุญเป็นสินค้าที่มี
คุณภาพ มีการตรวจสอบตามมาตรฐาน มีคำสั่งซื้ออย่างต่อเนื่อง โดยต้องมีการคัดแยก ตรวจ
ความชื้นตั้งแต่รับซื้อจากสมาชิกฯ อย่างละเอียด

บทบาทในการผลิตข้าวเกิดบุญ

นอกจากบทบาทหน้าที่ตามความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่แต่ละท่านแล้ว การผลิตแบบ
GAP เป็นแบบการปลูกที่จะให้สมาชิกมีการตรวจสอบในทุกขั้นตอนการผลิต สมาชิกต้องทำการจด

บันทึกตั้งแต่ก่อนลงมือปลูก คือขั้นเตรียมการปลูก จนถึงขั้นขายให้กับสหกรณ์ฯ โดยต้องมีรายละเอียดทั้งปริมาณและคุณภาพให้ครบถ้วน เมื่อเกิดปัญหาในด้านใด เกษตรกรสามารถตรวจสอบได้ รวมทั้งสามารถรู้ถึงรายได้ ต้นทุนว่าสามารถเพิ่มหรือลดได้ในส่วนไหน รวมทั้งแบบการปลูก GAP เป็นการปลูกที่ปลอดภัยไม่ใช้สารเคมีที่จะเป็นการกินสมดุลให้กับธรรมชาติและทำให้ปลอดภัยต่อเกษตรกรผู้ปลูกและผู้บริโภค

จากข้อมูลศักยภาพทั้ง 3 ด้าน คือ ศักยภาพทางกายภาพ ศักยภาพทางเศรษฐกิจและศักยภาพทางสังคม เป็นสิ่งที่เชื่อมโยงและส่งผลซึ่งกันและกัน ชุมชนจะมีศักยภาพในการผลิตข้าวเกิดบุญได้ ศักยภาพทั้ง 3 ด้านจะเป็นสิ่งสำคัญในการกำหนดคุณภาพของข้าวเกิดบุญที่ผลิตในชุมชน เพราะฉะนั้นจึงมีความจำเป็นที่ต้องพัฒนาศักยภาพทั้ง 3 ด้านไปพร้อมๆ กัน แต่เนื่องจากพื้นที่ชุมชนที่มีสภาพแห้งแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล การผลิตแบบ GAP เป็นแนวทางสำคัญที่จะส่งผลให้เกิดศักยภาพในชุมชนได้ โดยคนในชุมชนทุกคนต้องเข้าใจและยอมรับแนวทางการปฏิบัติ เพื่อเป็นการสร้างความสมดุลให้กับสิ่งแวดล้อมเป็นการพัฒนาและตรวจสอบระบบการผลิต สร้างความปลอดภัยต่อทรัพยากรที่ใช้ในการผลิตที่จะส่งผลต่อผลผลิตซึ่งก็คือ ข้าวเกิดบุญ ที่จะเป็นผลจากศักยภาพทั้ง 3 ด้านของชุมชนและถึงแม้ว่าพื้นที่ชุมชนจะมีปัญหาทั้งในเรื่องศักยภาพทางกายภาพและศักยภาพทางเศรษฐกิจ แต่จากปัญหาที่เกิดขึ้นก่อให้เกิดแนวทางการแก้ปัญหาในชุมชน และสุดท้ายจึงกลายเป็นศักยภาพของชุมชน

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง ศักยภาพของชุมชนในการผลิตข้าวเกิดบุญ: กรณีศึกษา ตำบลเกษตรวิสัย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพชุมชนในการผลิตข้าวเกิดบุญและเพื่อศึกษาบทบาทขององค์กรชุมชนในการส่งเสริมการปลูกข้าวเกิดบุญของตำบลเกษตรวิสัย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ทั้งนี้ได้ใช้การศึกษาในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การเข้าไปอยู่ในชุมชน เพื่อทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนอย่างไม่เป็นทางการ และการสังเกต เพื่อสร้างความเข้าใจต่อบทบาทของกลุ่มและระบบการผลิตข้าวเกิดบุญ ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In – depth Interview) ของผู้ให้ข้อมูลหลัก 3 กลุ่ม ประกอบด้วย ผู้อาวุโสและผู้มีบทบาทในชุมชน จำนวน 7 คน ผู้อาวุโส จำนวน 5 คน ประกอบด้วย อดีตผู้ใหญ่บ้านที่มีอายุมากที่สุดในการชุมชนและได้บอกต่อบุคคลอื่นอีก 4 คน โดยใช้การสัมภาษณ์แบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) ผู้มีบทบาทในชุมชนประกอบด้วย เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลเกษตรวิสัย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด และหัวหน้ากรมพัฒนาที่ดิน อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มที่ 2 คือเจ้าหน้าที่สหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด จำนวน 6 คน โดยจะเลือกสัมภาษณ์จากเจ้าหน้าที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับการผลิตข้าวเกิดบุญ และกลุ่มที่ 3 สมาชิกสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด จำนวน 10 คน โดยการสัมภาษณ์แบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) โดยเริ่มต้นจากการแนะนำของเจ้าหน้าที่สหกรณ์ฯ ในการขอสัมภาษณ์สมาชิกคนแรกและหลังจากนั้นก็ได้รับการแนะนำต่อไปจนครบจำนวน 10 คน ดังนั้นในบทนี้จะเป็นการเสนอเนื้อหาที่สรุปจากการวิจัยได้ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของตำบลเกษตรวิสัย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด
2. ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการปลูกข้าวขาวดอกมะลิ 105
3. ศักยภาพของชุมชนในการผลิตข้าวเกิดบุญของตำบลเกษตรวิสัย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

4. ข้อเสนอแนะ

ประวัติความเป็นมาของตำบลเกษตรวิสัย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

จากประวัติความเป็นมาของตำบลเกษตรวิสัยของผู้อาวุโสทั้ง 5 ท่าน ทำให้ทราบว่าชุมชนนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตมาก มีความเจริญและมีการพัฒนามากขึ้น เช่นเรื่องการคมนาคม เทคโนโลยีในการประกอบอาชีพ อาชีพหลักของคนในชุมชนยังเป็นอาชีพเกษตรกรรมแต่มีอัตราน้อยลง เนื่องจากคนในชุมชนมีการโยกย้ายไปหางานทำที่เมืองหลวงมากขึ้น

ปัญหาของชุมชนคือเรื่องน้ำเรื่องเดียว เนื่องจากตำบลเผชิญกับฝนที่ไม่ตกต้องตามฤดูกาล ส่วนมากอากาศมักแห้งแล้งแต่มีบางปีที่มีน้ำท่วม แต่ทุกคนในชุมชนก็เข้าใจความเดือดร้อนของแต่ละคนเป็นอย่างดี มีการช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกัน

ในเรื่องของสังคมในชุมชน เนื่องจากมีความเป็นเมืองมากขึ้น คนในพื้นที่มีการย้ายออกไป ทำให้มีความสัมพันธ์กันน้อยลงแต่คนในชุมชนยังมีระบบเครือญาติ มีการให้ความเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโสสูง เนื่องจากเมื่อคนในชุมชนมีปัญหา หลายๆ คนจะเข้ามาช่วยกันหาวิธีและหาทางออกร่วมกัน

พิธีทางศาสนายังเป็นประเพณีสำคัญกับคนในชุมชน โดยหลายๆ ประเพณีมีความเกี่ยวข้องกับข้าว เนื่องจากเป็นปัจจัยสำคัญในการทำพิธีต่างๆ ทุกคนในชุมชนให้ความร่วมมือกับกิจกรรมทางศาสนาเป็นอย่างดี

ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการปลูกข้าวขาวดอกมะลิ 105

ผู้วิจัย พบว่า เกษตรกรทั้ง 10 คนจะมีการเตรียมดินก่อนการปลูกข้าว แต่มีการบำรุงดินที่แตกต่างกัน โดยมีเกษตรกรจำนวน 8 คน มีการปลูกและการปรับปรุงดินตามคำแนะนำของสหกรณ์ฯ ทั้งในเรื่อง การผลิตแบบ GAP เรื่องการใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยชีวภาพแทนการใช้ปุ๋ยเคมี มีเกษตรกรจำนวน 7 คน ที่ใช้ปุ๋ยเคมี แต่มี 5 รายที่เริ่มมีการลดการใช้ปุ๋ยเคมีลง เนื่องจากพบปัญหาดินเสื่อมคุณภาพ ทำให้การบำรุงดินในปีถัดไป ต้นทุนในการบำรุงดินเพิ่มขึ้น แต่ก็มีแนวโน้มที่เกษตรกรจะหันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพเพิ่มมากขึ้น มีเกษตรกรอีก 2 ราย ยังใช้ปุ๋ยเคมีเพียงอย่างเดียว เนื่องจากคิดว่าปุ๋ยชีวภาพส่งผลได้ไม่เหมือนปุ๋ยเคมี ทำให้เกษตรกรมีความจำเป็นต้องใช้ปุ๋ยเคมีอยู่

ทั้งๆ ที่ทราบว่าจะส่งผลต่อดินและทำให้ต้นทุนการปรับปรุงดินเพิ่มขึ้น แต่ก็กลัวว่าข้าวที่หว่านไปจะไม่ออก เลยต้องใช้ปุ๋ยเคมีในการปลูกข้าวขาวมะลิ 105

เกษตรกรเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำนาจากการผลิตในรูปแบบเดิมมาเป็นเกษตรยั่งยืนที่จะส่งผลต่อการผลิตในฤดูกาลถัดไป เกษตรกรบางคนประยุกต์องค์ความรู้จากเกษตรกรแบบดั้งเดิม บางคนได้รับความรู้ผ่านเจ้าหน้าที่สหกรณ์ แล้วนำมาปรับใช้และสร้างเทคนิคการทำเกษตรยั่งยืนของตนเอง

ศักยภาพของชุมชนในการผลิตข้าวเกิดบุญของตำบลเกษตรวิสัย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

ศักยภาพของชุมชนในการผลิตข้าวเกิดบุญ สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ด้าน ดังนี้

1. ศักยภาพทางกายภาพ แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ ทรัพยากรดินและทรัพยากรน้ำ

ทรัพยากรดิน

ทรัพยากรดินในพื้นที่เป็นเค็มปานกลางและมีน้ำเพียงพอที่ทำให้ความเค็มในดินลดลงซึ่งเหมาะสมต่อความต้องการของข้าวเกิดบุญ โดยมีสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด เป็นองค์กรที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการปลูกข้าวเกิดบุญ

จากข้อมูลที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์สมาชิกฯ ที่เป็นเกษตรกรผู้ปลูกข้าวเกิดบุญ ทั้ง 10 คน สามารถสรุปได้ว่า เกษตรกรทั้ง 10 คนเคยได้รับการอบรม การผลิตแบบ GAP จากสหกรณ์ฯ ทำให้เริ่มรับรู้และเข้าใจในปัญหาทรัพยากรดินที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ทำให้เกษตรกรเริ่มมีการปรับปรุง ดูแลปรับสภาพดินก่อนการปลูก มีการจดบันทึกข้อมูลรายละเอียดในทุกขั้นตอนการปลูกตามวิธีการปลูกแบบ GAP ตามที่สหกรณ์ฯ ได้มาให้การแนะนำและอบรม ทำให้ดินในชุมชนเริ่มมีศักยภาพในการปลูกข้าวขาวดอกมะลิ 105 ให้มีคุณภาพที่ดีขึ้นรวมถึงเมื่อมีการปฏิบัติ GAP อย่างถูกวิธีและต่อเนื่องจะส่งผลให้ดินมีสภาพที่สมดุลเหมาะสมในการปลูกข้าวให้ได้ทั้งคุณภาพที่ดีและได้ปริมาณที่มากขึ้น

ทรัพยากรน้ำ

ทรัพยากรทางน้ำของสมาชิกทั้ง 10 คนพบว่า สมาชิกได้รับผลกระทบจากความแห้งแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ที่ส่งผลกระทบทั้งจากการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ เกษตรกรรมที่ต้องพึ่งพาน้ำฝนในการผลิต

แต่ในระยะต่อไปทางเทศบาลได้ริเริ่มโครงการพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ที่มีโครงการปรับปรุงพื้นที่นาและคลองชลประทานเพื่อระบายน้ำส่วนเกินในฤดูฝน ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของเกษตรกรแต่ปัจจุบันเทศบาลตำบลเกษตรวิสัย มีการโครงการส่งเสริมนโยบายข้าวหอมมะลิของจังหวัด ที่จะเป็นโรงการที่มีการพัฒนาแหล่งน้ำเป็นการเพิ่มศักยภาพในเรื่องทรัพยากรน้ำสำหรับการประกอบอาชีพของเกษตรกรให้ดีขึ้น

2. ศักยภาพทางเศรษฐกิจ

จากข้อมูลศักยภาพทางเศรษฐกิจของเจ้าหน้าที่ทั้ง 6 คน พบว่าสมาชิกมีความเดือนร้อนทางเศรษฐกิจ มีภาระหนี้สินแต่ไม่สามารถชดใช้หมดได้ การเข้ามาเป็นสมาชิกและการมารวมกลุ่มเพื่อให้สหกรณ์เป็นที่พึ่งที่จะให้ความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจ รวมไปถึงอุปกรณ์ วัสดุ เมล็ดพันธุ์ ที่สมาชิกต้องการมายืมจากสหกรณ์ไปใช้ลงทุนในการทำนาด้วย

สหกรณ์จะรับซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ได้มาตรฐานคุณภาพจากสมาชิก รับซื้อข้าวเปลือกที่ได้มาตรฐานคุณภาพตามระบบ GAP จากสมาชิก GAP และรับซื้อผลผลิตตามเกณฑ์คุณภาพในราคาสูงกว่าราคาท้องถื่น หรือราคารับจำนำของทางราชการไม่ต่ำกว่าร้อยละ 10 – 15 ซึ่งจะสามารถพัฒนาระดับการผลิตข้าวหอมมะลิคุณภาพดีของเกษตรกร ให้มีคุณภาพตามมาตรฐานสากล สมาชิกมีรายได้สูง และสหกรณ์มีความยั่งยืนในการดำเนินธุรกิจต่อไป

ศักยภาพทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่สืบเนื่องมาจากศักยภาพทางกายภาพ เนื่องจากเมื่อเกษตรกรไม่สามารถผลิตข้าวเกิดบุญให้มีประสิทธิภาพได้เต็มที่ส่งผลให้เกษตรกรมีภาระหนี้สินจากการผลิตที่จำเป็นต้องใช้สารเคมีในการผลิตที่ส่งผลต่อทรัพยากรดิน แต่เนื่องจากชุมชนเริ่มมีศักยภาพทางกายภาพ เนื่องจากมีการใช้การปฏิบัติแบบ GAP ในการผลิตและโครงการพัฒนาแหล่งน้ำของเทศบาลตำบลฯ ก็จะส่งผลต่อเนื่องทำให้ศักยภาพทางเศรษฐกิจเริ่มศักยภาพที่ดีขึ้น

3. ศักยภาพทางสังคม

พบว่าศักยภาพทางสังคม คนในชุมชนมีความใกล้ชิดสนิทสนม เมื่อเกิดปัญหาทุกคนพร้อมช่วยเหลือกัน โดยมีหัวหน้ากลุ่มที่เหมือนเป็นศูนย์กลางในการรวมกันบอกกล่าวถึงปัญหาที่เกิดขึ้น สมาชิกทุกคนเคารพและเชื่อมั่นในหัวหน้ากลุ่ม รวมทั้งให้ความไว้วางใจเป็นตัวแทนในการออกเสียงเลือกตั้งคณะกรรมการสหกรณ์ด้วย สมาชิกให้ความ เมื่อสหกรณ์จัดกิจกรรมในการส่งเสริมการผลิตหรือจัดโครงการต่างๆ เกษตรกรผู้เป็นสมาชิกจะให้ความสนใจโดยผ่านการแจ้งข่าวจากหัวหน้ากลุ่มและเจ้าหน้าที่สินเชื่อของสหกรณ์ฯ โครงการที่สำคัญของสหกรณ์ที่จะทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการผลิตข้าวเกิดบุญ คือการปฏิบัติแบบ GAP

การรวมกลุ่มทางสังคม

การรวมกลุ่มทางสังคมของเกษตรกรในรูปแบบของการเป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด ถือเป็นศักยภาพทางสังคมที่สำคัญที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการผลิตข้าวเกิดบุญ เนื่องจากการเพิ่มอำนาจการต่อรองและสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกร มีการให้ความช่วยเหลือในรูปแบบกลุ่ม มีโครงการอบรมให้ความรู้แก่เกษตรกร

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับการศึกษาวิจัยเรื่อง ศักยภาพของชุมชนในการผลิตข้าวเกิดบุญ: กรณีศึกษา ตำบลเกษตรวิสัย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะจากการวิจัยดังนี้

1. ศักยภาพทางกายภาพที่มีการแบ่งเป็นทรัพยากรดินและน้ำเป็นสิ่งที่ต้องได้รับการพัฒนาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งเกษตรกรเองต้องพัฒนาและปรับปรุงการผลิตด้วยวิธีการปฏิบัติแบบ GAP
2. ศักยภาพทางเศรษฐกิจ เป็นการส่งผลมาจากศักยภาพทางด้านกายภาพที่ทำให้เกษตรกรมีหนี้สิน ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีนโยบายและการดูแลเกษตรกรที่มีปัญหาหนี้สินมากเป็นพิเศษ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาพบว่า ศักยภาพทั้ง 3 ด้านส่งผลเชื่อมโยงกัน เพราะฉะนั้นจึงต้องมีการพัฒนาทั้ง 3 ด้านไปพร้อมๆ กัน องค์กรชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีบทบาทในด้านต่างๆ ซึ่งบทบาทที่แสดงออกมานั้นล้วนแต่จะเป็นการส่งเสริมการปลูกข้าวเกิดบุญทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมโดยตรงหรือโดยอ้อม นอกจากปัจจัยดังกล่าวแล้วผู้วิจัยเห็นว่าตำบลเกษตรวิสัยน่าจะมีปัจจัยอื่นๆ ที่มีอิทธิพลต่อการปลูกข้าวเกิดบุญ ดังนั้นจึงควรทำการศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปลูกข้าวเกิดบุญ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ตำบลเกษตรวิสัยได้เป็นได้เป็นแหล่งผลิตข้าวหอมมะลิที่มีคุณภาพอีกแห่งหนึ่งของประเทศ

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

กรมทรัพยากรน้ำ. 2555. โครงการการเสริมสร้างและพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน
ท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและป่าต้นน้ำ: กรณีศึกษาพื้นที่ลุ่มน้ำปิงลุ่มน้ำ
ชายฝั่งทะเลตะวันออก. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

งามพิศ สัตย์สงวน. 2540. ประสบการณ์วิจัยทางมานุษยวิทยาข้ามวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จุฑาทิพย์ ภัทราวาท. 2556. สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2556.

จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์. 2536. วัฒนธรรมข้าวในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย. อ้างใน วิมล คำศรี. 2544. วัฒนธรรมข้าวและพลังอำนาจชุมชนรอบ
ทะเลสาบสงขลา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2537. วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม. กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. อ้างใน ธวัชชัย จันจุฬา. 2551. กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่าย
ชาวบ้านเพื่อการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรชุมชน. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์
มหาบัณฑิต สาขาการศึกษานอกระบบ, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เทศบาลตำบลเกษตรวิสัย. 2554. แผนพัฒนาสามปี(พ.ศ.2555-2557) เทศบาลตำบลเกษตรวิสัย
อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด. ร้อยเอ็ด: เทศบาลตำบลเกษตรวิสัย.

ธวัชชัย จันจุฬา. 2551. กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายชาวบ้านเพื่อการอนุรักษ์และการจัดการ
ทรัพยากรในชุมชน. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการศึกษานอกระบบ,
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

นันทิยา หุตานุวัตรและคณะ. 2549. ความเป็นไปได้ของการผลิตข้าวหอมมะลิในระบบเกษตรอินทรีย์ที่จะเป็นทางเลือกที่มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาความยากจน สำหรับเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง: กรณีศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด. กรุงเทพมหานคร: กองทุนสนับสนุนการวิจัย.

บุญเกิด ภาณุพันธ์. 2556. สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2556.

บุญหงส์ จงคิด. 2549. ข้าวและเทคโนโลยีการผลิต. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ไพรินทร์ กล้าโกชน. 2549. ศักยภาพของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจังหวัดตากในการดำเนินธุรกิจสินค้าเกษตรแปรรูป. วิทยานิพนธ์เกษตรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาส่งเสริมการเกษตร, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

ราชบัณฑิตยสถาน. 2552. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2552. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.

รุ่งนภา ก่อประเสริฐสกุล และคณะ. 2550. กระบวนการพัฒนาระบบการผลิต GAP เพื่อความยั่งยืนของชุมชนและสิ่งแวดล้อม. นครปฐม: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กำแพงแสน.

รุ่งโรจน์ ลีสกุลรักษ์. 2551. ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็ง : กรณีศึกษาชุมชนสวนดอก. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการเมืองการปกครอง, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วรัญญา พูลธรรม. 2552. วิธีการผลิตข้าว เพื่อการพึ่งตนเองในระดับครอบครัวและชุมชนบ้านหนองขามพัฒนา ตำบลวังหลวง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาส่งเสริมการเกษตร, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วิรัชญา ศิริอุดม. 2551. การใช้ประโยชน์ที่ดินและการจัดการป่าน้ำซับของชุมชนในกลุ่มน้ำหนอง
หอยตอนบน ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาการใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน,
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วิชัย กิจมี. 2550. กระบวนการเรียนรู้กับศักยภาพของชุมชนในการจัดการที่ดินร่วมกันในกลุ่มน้ำ
จังหวัดลำพูน. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการใช้ที่ดินและการจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วิมล คำศรี. 2544. วัฒนธรรมข้าวและพลังอำนาจชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา. กรุงเทพมหานคร:
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ศักดิ์ศรี มงคลอิทธิเวช. 2552. กระบวนการพัฒนาศักยภาพชุมชนเพื่อให้เป็นชุมชนน่าอยู่:
กรณีศึกษาบ้านสบยาบ อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร
มหาบัณฑิตเชียงใหม่ สาขาการส่งเสริมสุขภาพ, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สถานีพัฒนาที่ดินร้อยเอ็ด. 2555. ข้าวขาวดอกมะลิ 105 (Online). <http://r04.1dd-roiet.com>, 1
พฤษภาคม 2556.

สุพัต เมืองศรีนุ่น. 2545. บทบาทและศักยภาพขององค์กรชุมชนในการจัดการปัญหาทรัพยากร
ท้องถิ่น กรณีศึกษา: การปลูกข้าวหอมมะลิในพื้นที่ดินเค็ม อำเภอพิมาย จังหวัด
นครราชสีมา. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการวางแผนสิ่งแวดล้อมเพื่อ
พัฒนาชุมชน, มหาวิทยาลัยมหิดล.

สุวิทย์ ชีรสาดำตร. 2533. รายงานการวิจัยเรื่องศักยภาพของชุมชนอีสาน: กรณีศึกษาบ้านฝาง.
ขอนแก่น: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนาและสถาบันวิจัยและพัฒนา. อ้างใน ศักดิ์ศรี
มงคลอิทธิเวช. 2552. กระบวนการพัฒนาศักยภาพชุมชนเพื่อให้เป็นชุมชนน่าอยู่:
กรณีศึกษาบ้านสบยาบ อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาการส่งเสริมสุขภาพ, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เสรี พงศ์พิศ. 2548. **เครือข่าย ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง = Network.**

กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน.

สำนักเศรษฐกิจการเกษตร. 2557. **ข้อมูลการผลิตสินค้าเกษตร (Online).**

<http://www.oae.go.th/main.php?filename=index>, 1 พฤษภาคม 2556.

อรทัย มิ่งธิพล และคณะ. 2553. **รายงานการวิจัยความยั่งยืนของฐานทรัพยากรการผลิตทางการเกษตรและความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนปกากะญอ กลุ่มแม่น้ำแปะตอนบน อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2545. **ศักยภาพในทิวทัศน์.** กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง.

เอี่ยม ทองดี. 2548. **ข้าว วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง.** กรุงเทพมหานคร: มติชน.

Hayao . 1995. **Expansion of Arable Land its Cessation : The Case of North-east Thailand .**

อ้างใน งามพิศ สัตย์สงวน. 2540. **ประสบการณ์วิจัยทางมานุษยวิทยาข้ามวัฒนธรรม.** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Nakamura and Matoh . 1995. **Nutrient Balance in the Paddy Field of Northeast Thailand.** อ้าง

ใน งามพิศ สัตย์สงวน. 2540. **ประสบการณ์วิจัยทางมานุษยวิทยาข้ามวัฒนธรรม.** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Rigg. 1993. **Rice ,Water and Land : Strategies of Cultivation on the Khorat Plateau,**

Thailand. Agricultural Transformation in Thailand : From Rice Farm to Non-Farm

.In Proceedings of the 6th International Conference on Thai Studies . Theme II –

Cultural Crisis and the Thai Capitalist Transformation,Chiang Mai Thailand .14 – 17

October 1991. อ้างใน งามพิศ สัตย์สงวน. 2540. ประสบการณ์วิจัยทางมานุษยวิทยาข้ามวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

แบบสัมภาษณ์สมาชิกสหกรณ์

หมวดที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ..... นามสกุล..... อายุ.....ปี
 บ้านเลขที่..... หมู่..... ตำบล.....
 อำเภอ..... จังหวัด.....
 ระยะเวลาการเป็นสมาชิกสหกรณ์.....

หมวดที่ 2 ศักยภาพทางสังคมและความต้องการของชุมชน

1. ครอบครัวของท่านประสบปัญหาเรื่องใดบ้าง
2. ท่านคิดว่าปัญหานี้เกิดจากสาเหตุใด (เรียงลำดับความสำคัญ)
3. ท่านต้องการความช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหานี้หรือไม่
4. ท่านต้องการความช่วยเหลือในเรื่องใด (เรียงลำดับความสำคัญ)
5. เมื่อท่านมีปัญหา ท่านต้องการปรึกษาหารือหรือขอความช่วยเหลือจากใคร

หมวดที่ 3 ศักยภาพของกลุ่ม

คุณลักษณะของผู้นำ/บทบาท และความสำเร็จของกลุ่ม

6. ให้ระบุรายชื่อผู้มีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินงานกลุ่ม
7. ท่านคิดว่าลักษณะของผู้นำที่ดีควรเป็นอย่างไร
8. ท่านคิดว่าลักษณะคณะกรรมการสหกรณ์ส่วนใหญ่มีลักษณะอย่างไร
9. คณะกรรมการได้ให้ความช่วยเหลือในเรื่องใดบ้าง
10. กิจกรรมของสหกรณ์ใดที่ช่วยแก้ปัญหาให้ท่านได้บ้าง
11. กิจกรรมนั้นแก้ปัญหาในเรื่องใดได้บ้าง
12. มีกิจกรรมใดบ้างที่ท่านคิดว่าล้มเหลว

ความเข้าใจในวัตถุประสงค์และการมีส่วนร่วมของสมาชิก

13. ท่านมีเหตุผลอย่างไรในการสมัครเข้ามาเป็นสมาชิกสหกรณ์
14. ท่านต้องการให้สหกรณ์ช่วยเหลือท่านด้านใดบ้าง
15. ท่านมีส่วนร่วมในการประชุมสมาชิกอย่างไร
16. ท่านมีส่วนร่วมและได้กำหนดนโยบายการดำเนินงานบ้างหรือไม่
17. ท่านมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งคณะกรรมการหรือไม่

แบบสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน และผู้มีบทบาทสำคัญในชุมชน

หมวดที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ..... นามสกุล..... อายุ.....ปี
 บ้านเลขที่..... หมู่..... ตำบล.....
 อำเภอ..... จังหวัด.....
 ระยะเวลาการเป็นสมาชิกสหกรณ์.....

หมวดที่ 2 ความเป็นมาและสภาพทั่วไปของหมู่บ้าน

1. ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน
2. สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน

หมวดที่ 3 พัฒนาการและการดำเนินงานของสหกรณ์

1. การก่อตั้งเกิดขึ้นเมื่อใด
2. บุคคลหรือหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนในการจัดตั้ง
3. บุคคลหรือหน่วยงานนั้น มีวิธีการดำเนินงานอย่างไร
4. คนในชุมชนมีการช่วยเหลือกันอย่างไร และเรื่องใดบ้าง
5. ใครเป็นผู้มีบทบาทในการตัดสินใจต่างๆ ในชุมชน
6. ชุมชนมีปัญหา หรือความต้องการอย่างไรบ้าง
7. ประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของชุมชน
8. ผลการดำเนินงานของสหกรณ์
9. ผลดีหรือผลเสียในการจัดตั้งสหกรณ์

แบบสัมภาษณ์คณะกรรมการสหกรณ์

หมวดที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ..... นามสกุล..... อายุ.....ปี
 บ้านเลขที่..... หมู่..... ตำบล.....
 อำเภอ..... จังหวัด.....
 ระยะเวลาการเป็นสมาชิกสหกรณ์.....

หมวดที่ 2 ศักยภาพของสหกรณ์

แนวคิดในการทำงานของคณะกรรมการสหกรณ์

1. คนส่วนใหญ่ในชุมชนมีปัญหาอะไรบ้าง
2. สาเหตุของปัญหาคืออะไร
3. สหกรณ์มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาได้อย่างไรบ้าง
4. ปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานสหกรณ์
5. ปัจจัยใดบ้างที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินงานสหกรณ์

บทบาทและวิธีการทำงานของคณะกรรมการ

6. ในฐานะที่ท่านเป็นคณะกรรมการสหกรณ์ ท่านมีบทบาทหน้าที่อย่างไรบ้าง
7. ในฐานะที่ท่านเป็นคณะกรรมการสหกรณ์ ท่านมีวิธีการดำเนินงานอย่างไรบ้าง
8. คนในชุมชนส่วนใหญ่ มีส่วนร่วมในการจัดตั้งและดำเนินงานสหกรณ์อย่างไรบ้าง
9. กิจกรรมของสหกรณ์มีอะไรบ้าง
10. กิจกรรมของสหกรณ์มีประโยชน์อะไรกับชุมชนบ้าง

หมวดที่ 3 ศักยภาพของชุมชน

1. ศักยภาพทางกายภาพ

- สภาพดินโดยทั่วไปและการใช้ประโยชน์ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง
- แหล่งน้ำ และการใช้ประโยชน์ จากอดีตจนถึงปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง
- ป่าไม้ ที่สาธารณะ และการใช้ประโยชน์ จากอดีตจนถึงปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง
- การคมนาคมขนส่ง ภายนอกและภายในตำบล

2. ศักยภาพทางเศรษฐกิจ

- เทคโนโลยีที่ใช้ในการผลิต และการประกอบอาชีพ มีอะไรบ้าง
- ปัจจัยการผลิต และปัจจัยการตลาดในชุมชนเป็นอย่างไรบ้าง
- ภายในหมู่บ้านมีการสะสมทุน หรือมีแหล่งเงินทุนที่ใดบ้าง

3. ศักยภาพทางสังคม

- ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน
- ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของคนในชุมชน
- ระบบเครือญาติ ในอดีตและปัจจุบันแตกต่างกันอย่างไร
- วิธีการถ่ายทอดความรู้และกิจกรรมให้กับสมาชิกได้รับทราบ

ภาพผนวกที่ 1 การขอสัมภาษณ์ผู้อาวุโสในชุมชน

ภาพผนวกที่ 2 การขอสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ในชุมชน

ภาพผนวกที่ 3 การสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด

ภาพผนวกที่ 4 การสัมภาษณ์สมาชิกสหกรณ์การเกษตรเกษตรวิสัย จำกัด

ประวัติการศึกษาและการทำงาน

ชื่อ – นามสกุล	นางสาวอริกา มากมิ่ง
วัน – เดือน – ปี เกิด	วันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ. 2532
สถานที่เกิด	จังหวัดกรุงเทพมหานคร
ประวัติการศึกษา	วิทยาศาสตรบัณฑิต (เศรษฐศาสตร์สหกรณ์) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เจ้าหน้าที่วิจัย
ตำแหน่งหน้าที่การทำงานปัจจุบัน	สถาบันวิชาการด้านสหกรณ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	